

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Zita URBELIENĖ

**ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS ĮGYVENDINIMAS
IR PLĖTROS GALIMYBĖS: ŠIAULIŲ REGIONO ATVEJIS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2011

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Zita URBELIENĖ

**ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS ĮGYVENDINIMO
IR PLĖTROS GALIMYBĖS: ŠIAULIŲ REGIONO ATVEJIS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)
Šaka- viešasis administravimas**

Teigiū, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu vadybos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas:

Magistro darbo autorius
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovė
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas (-ė)
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Zita Urbelienė. *Elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybės: Šiaulių regiono atvejis*. Vadybos ir verslo administravimo (šaka - viešasis administravimas) magistrantūros studijų baigiamasis darbas. Mokslinė vadovė doc.dr. Diana Šaparnienė. Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra. – Šiauliai, 2011. – 110 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamos elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybės. Didelis dėmesys magistro darbe skiriamas elektroninio balsavimo kaip elektroninės demokratijos išraiškos įgyvendinimo probleminių aspektų nagrinėjimui, elektroninės demokratijos projektų tiek Lietuvoje, tiek užsienyje tyrimų analizei. Taip pat atskleistos elektroninio parašo naudojimo bei plėtros galimybės viešojo sektoriaus institucijose.

Tyrimo metu atlikta *ekspertų interviu analizė* leido suformuoti išvadas apie elektroninės demokratijos įgyvendinimo problemas, išsiaiškinti ekspertų nuomonę elektroninio balsavimo diegimo klausimais, o savivaldos institucijų *internetinių tinklalapių analizė bei dokumentų analizė* padėjo atskleisti elektroninės demokratijos plėtros privalumus ir trūkumus.

Tyrimas parodė, kad elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybės teorinėse įžvalgose akivaizdžiai skiriasi nuo praktinių sprendimų įgyvendinimo. Todėl siekiant, kad elektroninės demokratijos plėtra pasiektų aukštesnį lygį, reikia skatinti elektroninio dalyvavimo projektų įgyvendinimą, remti pilietines iniciatyvas, plėtojant bendradarbiavimą tarp elektroninės valdžios ir piliečių.

Gauti tyrimo duomenys gali būti panaudoti modernizuojant viešąjį sektorių, o pateiktos konkrečios rekomendacijos gali prisidėti aktyvinant Šiaulių miesto ir regiono savivaldybių ir jos gyventojų sąveiką, didinant savivaldybių veiklos skaidrumą, užtikrinant gyventojams aktualios informacijos prieinamumą, stiprinant visuomenės bendruomeniškumą.

Baigiamojo darbo tema publikuoti straipsniai: Šiaulių universiteto mokslo periodiniame leidinyje „*Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*“ 2008, Nr.3(12), p.124-132(ISSN 1648-9098), Šiaulių universiteto mokslinių straipsnių leidinyje „*Jaunųjų mokslininkų darbai*“, 2009, Nr.2(23) Elektroninio balsavimo ypatumai ir įgyvendinimo galimybės Lietuvoje, p.263-271 (ISSN 1648-8776). Leidinyje „*Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*“ 2011.

Raktiniai žodžiai: e-demokratija, e-dalyvavimo priemonės ir iniciatyvos, piliečių aktyvumo skatinimas, Naujasis viešasis valdymas, e-balsavimas, e-parašas.

Zita Urbelienė. *The Implementation and Development Opportunities of Electronic Democracy: Zita*

Urbelienė. *The Implementation and Development Opportunities of Electronic Democracy: Šiauliai Region Case*. Final master thesis on Management and Business Administration (branch – Public Administration). Scientific advisor associate prof. Dr. Diana Šaparnienė. Šiauliai University, Department of Public Administration. – Šiauliai, 2011. – 110 p.

SUMMARY

The final master thesis analyses implementation and development opportunities of electronic democracy. The main attention of the master thesis is concentrated on the problematic aspects' analysis of electronic voting, as the expression of electronic democracy, on the analysis of Lithuanian and foreign researches on electronic democracy. In addition, the use and development opportunities of electronic signature in public sector institutions are highlighted.

The *analysis of experts' interview* allowed to formulate the conclusion on the problems of electronic democracy implementation, ascertain experts' opinion on the matters of electronic voting installation; municipal institutions *internet websites and documents analysis* helped to detect the advantages and disadvantages of electronic democracy development.

The research indicated, that the implementation and development opportunities of electronic democracy in theoretical insights are apparently different from the practical implementation of decisions. Therefore, in order, that the development of electronic democracy would reach a higher level, it is necessary to promote the implementation of electronic participation projects, support civic initiatives in the development of cooperation between electronic government and citizens.

The obtained research data can be used to modernize the public sector and presented concrete recommendations may contribute to the activation of the interaction between Šiauliai city, region municipalities and its people, also, it may increase the transparency of municipalities work, provide the access to the information relevant to the citizens and strengthen public sense of community.

Articles published on the topic of the final paper: in scientific periodic publication of Šiauliai University „Economics and Management: Topicality and Perspectives“ 2008, No.3 (12), p.124-132 (ISSN 1648-9098). Also, in the collection of scientific articles of Šiauliai University „Journal of Young Scientists“, 2009, No. 2 (23). The Peculiarities and Implementation Opportunities of Electronic Voting in Lithuania, p. 263-271 (ISSN 1648-8776). Scientific periodic publication of Šiauliai University „Economics and Management: Topicality and Perspectives“ 2011.

Key words: e-democracy, e- participation, inducement means and initiatives of citizenship, activation of citizens, New Governance, e- voting, e- signature.

TURINYS

IVADAS	9
I. ELEKTRONINĖ DEMOKRATIJA NAUJOJO VIEŠOJO VALDYMO KONTEKSTE	15
1. NAUJASIS VIEŠASIS VALDYMAS KAIP ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS PLĖTROS	
PAGRINDAS	15
1.1. Gero valdymo principai savivaldoje.....	21
1.2. Demokratijos formų kaitos tendencijos valdyme.....	23
1.3. Elektroninė demokratija šiuolaikinėje visuomenėje	29
1.3.1. Elektroninės demokratijos modelio ypatumai.....	36
1.3.2. Elektroninės demokratijos principų raiška.....	42
1.3.3. Elektroninės demokratijos įrankių vaidmuo... ..	44
2. ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS PRIEMONIŲ ĮTAKA PILIEČIŲ AKTYVINIMUI	45
2.1. Pilietiškumo skatinimo būdai ir iniciatyvos.....	50
2.2. Elektroninis balsavimas kaip elektroninės demokratijos išraiška.....	52
2.3. Elektroninio parašo raiškos ir galimybės.....	57
II. ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS ĮGYVENDINIMO IR PLĖTROS GALIMYBIŲ TYRIMO	
METODOLOGIJA	63
2.1. Tyrimo metodologijos pagrindimas	63
2.2. Tyrimo instrumento pagrindimas	65
2.3. Tyrimo imties charakteristika	68
III. ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS ĮGYVENDINIMO IR PLĖTROS GALIMYBIŲ	
TYRIMO REZULTATAI	69
3.1. Dokumentų, reglamentuojančių elektroninę demokratiją ES ir Lietuvoje analizė.....	69
3.2. Elektroninis dalyvavimas kaip užsienio šalių elektroninės demokratijos dedamoji patirtis.....	72
3.3. Elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros tendencijos Lietuvoje:SSGG, PESTanalizė.78	
3.4. Savivaldybių internetinių svetainių analizė elektroninės demokratijos plėtros aspektu.....	91
3.5. Šiaulių regione elektroninės demokratijos vykdomų projektų analizė.....	94
IŠVADOS	101
REKOMENDACIJOS	103
LITERATŪRA	104
PRIEDAI	111

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1. lentelė. Viešojo administravimo modelių palyginimas.
2. lentelė Pagrindinės viešojo administravimo modelių charakteristikos.
3. lentelė Gero valdymo principai savivaldos lygmenyje.
4. lentelė. Elektroninės demokratijos formos.
5. lentelė. Svarbios galimybės ir iššūkiai, IRT dalyvavimo paraiškoje.
6. lentelė Elektroninės demokratijos sampratos.
7. lentelė Elektroninio dalyvavimo reitingas.
8. lentelė Hilerio ir Belandžio modelis.
9. lentelė. Modelių palyginimas.
10. lentelė. Elektroninio balsavimo įdiegimo etapai (2006- 2011 metais).
11. lentelė Elektroninio parašo infrastruktūrą reglamentuojančių teisės aktų bazės rengimo palyginimas 2006-2010.
12. lentelė. Tyrimo instrumento sandara.
13. lentelė. Bendrieji duomenys apie informantus.
14. lentelė. Duomenys apie veiksnius, įtakančius e- valdymą (ir jų šaltiniai).
15. lentelė. IRT stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės (SSGG).
16. lentelė IRT naudojimo skirtumai tarp Lietuvos ir kitų ES valstybių narių.
17. lentelė. Pagrindiniai E-demokratijos išorės veiksniai.
18. lentelė. E-demokratijos aplinkos veiksnių priklausomybės įvertinimas.
19. lentelė. Savivaldybių interneto svetainių atitikimo Bendrųjų reikalavimų valstybės, ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašo reikalavimams procentinės išraiškos.
20. lentelė. Priemonės įgyvendinimo stebėsenos rodikliai.
21. lentelė. Finansavimo planas- skiriamų lėšų suma yra proporcinga regionų gyventojų skaičiui.
22. lentelė. ES fondų lėšos, dėl kurių kasmet turi būti pasirašytos projektų finansavimo ir administravimo sutartys, pagal regionus .

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1. pav. E- valdžios išvystymo reitingas (E–Government Development Index)
2. pav. Pagrindinės e-demokratijos formos
3. pav. E- valdžios komponentai
4. pav. Instituciniai veiksniai, įtakoiantys elektroninį valdymą
5. pav. Institucinių veiksnių, įtakančių e- valdymo lygį išraiška, skalės pavidalu
6. pav. Namų ūkiai, turintys kompiuterius ir prieigą prie interneto
7. pav. Gyventojų naudojimosi viešojo administravimo institucijų teikiamomis paslaugomis rodikliai
8. pav. Internetu pasiekiamų viešųjų ir administracinių elektroninių paslaugų dalis
9. pav. Lietuvos ir Europos sąjungos bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui augimo tempas

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1. priedas Elektroninės demokratijos įgyvendinimas ir plėtros galimybės – interviu protokolas
2. priedas Valstybės ir verslo iniciatyvos teikiant, pertvarkant ir kuriant naujas paslaugas elektroninėmis priemonėmis.
priedas Elektroninės demokratijos stiprinimas Šiaulių mieste ir regione
3. priedas Šiaulių regiono schema.
4. priedas Šiaulių rajono savivaldybės 2010 – 2012 metų strateginio veiklos plano vykdymo ataskaita.
5. priedas Kaimiškųjų vietovių informacinių technologijų plėtojimo tinklas.
6. priedas Šiaulių miesto ir rajono savivaldybių internetinių svetainių adresai .
7. priedas Projekto Kąveikiavaldžia, pilietinio judėjimo „Aš Lietuvai“ internetinės svetainės.
8. priedas Projekto „Bibliotekos pažangai“, Viešojo sektoriaus bendravimo su visuomene „Manovalstybe“ internetinės svetainės.

SANTRUMPOS

- B2G** - verslas – valdžiai (angl. Business to Government) – naudojimasis internete pateikiama viešąja informacija ir elektroninėmis viešosiomis paslaugomis; dalyvavimas viešuosiuose pirkimuose naudojantis specialia elektronine sistema.
- C2G** - pilietis – valdžiai (angl. Citizen to Government) – naudojimasis internete pateikiama viešąja informacija ir elektroninėmis viešosiomis paslaugomis.
- CSP** - sisteminis taikos centras (angl. *Center for Systemic Peace*).
- EESRK** - Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas.
- ESART** - ekonomikos, socialinių ir aplinkos reikalų taryba .
- IRT** - informacinės ryšio technologijos.
- G2C** - valdžia – piliečiui (angl. Government to Citizen) – priėjimo prie viešosios informacijos užtikrinimas ir viešųjų paslaugų teikimas piliečiams.
- G2B** - valdžia – verslui (angl. Government to Business) – priėjimo prie viešosios informacijos užtikrinimas ir viešųjų paslaugų teikimas verslui; viešųjų pirkimų internete organizavimas.
- G2E** - valdžia – tarnautojui (angl. Government to Employee) – valstybės tarnautojų priėmimo į darbą sistemos sukūrimas ir palaikymas; informacijos tarp valstybės tarnautojų apsikeitimo sistemos sukūrimas ir palaikymas kiekvienos institucijos viduje (e-ofisas).
- G2G** - valdžia – valdžiai (angl. Government to Government) – duomenų apsikeitimo tarp skirtingų valstybės institucijų sistemos sukūrimas ir palaikymas.
- G2N** - valdžia – pelno nesiekiančios organizacijos (angl. Government to Nonprofit) – informacijos ir paslaugų suteikimas pelno nesiekiančioms organizacijoms, politinėms partijoms, bendruomenėms ir pan..
- N2G** - pelno nesiekiančios organizacijos – valdžiai (angl. Nonprofit to Government)– naudojimasis valstybės institucijų teikiama informacija ir paslaugomis.
- OECD** - Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros departamentas (angl. Organisation for Economic Co-operation and Development).
- VRKS** - vadinamas asimetrine arba viešojo rakto kriptografinė sistema.

SĄVOKOS

A

A posteriori - žinios įrodytos patirtimi.

E

E- valdžia, e- valdymas, e-demokratija, e- vyriausybė, e-dalyvavimas, e- paslaugos ir kt. –

šiuolaikinių informacinių technologijų taikymas vis naujiems valdymo procesų aspektams modernizuoti ir optimizuoti (didinti valdymo, komunikacijos su piliečiais, viešų paslaugų teikimo efektyvumą, spartą ir skaidrumą) (Barcevičius, 2008).

I

Institucionalizmas – JAV polit. ekonomijos kryptis, iškelianti institucijų reikšmę visuomeninių santykių tyrimui (Tarptautinių žodžių žodynas, 2008).

L

I lygmuo - informavimas (angl. e-information) - vienos krypties bendravimas, kai politikai ar institucijos pateikia informaciją piliečiams. Tai apima ir „pasyvų“ informavimą, kai piliečio prašymu suteikiamas priėjimas prie tam tikros informacijos, ir „aktyvų“ informacijos skleidimą. Kuo jis intensyvesnis, tuo skaidresnė šalies politinė sistema, ir tuo labiau piliečiai įsitraukia į ją, nes informuoti jie dažniausiai nebenori būti apatiški ir abejingi (Petrauskas ir kt,2009).

II lygmuo - konsultavimas (angl. e-consultation) – dviejų krypčių bendravimas „iš viršaus į apačią“, kai politikai ar institucijos apibrėžia pirminę informaciją, konsultacijų problematiką, nustato klausimus ir pakviečia piliečius pasidalyti savo nuomone. Taip jie sulaukia grįžtamojo ryšio. Piliečiai diskutuoti gali tik būdami pakankamai informuoti analizuojamu klausimu, todėl be pirmojo lygmens antrąjį pasiekti sunku (Kiškis ir kt.2006).

III lygmuo - aktyvus dalyvavimas priimant politinius sprendimus (angl. active participation) **arba įgalinimas** (angl. empowerment) – piliečių ir valdžios institucijų partnerystė Pripažįstama piliečių teisė siūlyti idėjas „iš apačios į viršų“, tačiau galutinis sprendžiamasis balsas ir atsakomybė priklauso valdžios institucijoms (Ahmed, 2006).

N

Naujasis viešasis valdymas(angl.,, New Governance“) – tai viešojo administravimo modelis su šiek tiek kitose vietose sudėliotais akcentais su platesniu piliečių dalyvavimu valdyme, korupcijos apribojimu, policentrinės demokratijos, skaidrumo, atsakomybės ir kitų moralinių-etinių savybių išskėlimu, geru tarpinstituciniu bendradarbiavimu bei aktyvia nevyriausybinių organizacijų veikla.(Guogis,2010).

R

Reinžinerija - egzistuojančios sistemos analizės ir modifikavimo procesas, atliekamas tikslu iš esmės pertvarkyti tą sistemą.

ĮVADAS

Baltojoje knygoje Europos Komisija ryžtingai paragino piliečius aktyviau dalyvauti Europos valdyme ir pradėjo plataus masto svarstymą apie įvairius piliečių dalyvavimo aspektus. Europos Konventui, kuriam buvo pavesta parengti Europos Konstitucijos Sutartį, baigus darbą pilietinio dialogo sąvoka įtvirtinta oficialiame žodyne.

Pasak P.E.Agre (2004), „demokratijos plėtrai svarbiausios tos žmonių bendravimo formos, kurios padeda bendruomenės nariams įsitraukti į kolektyvinio pažinimo procesus – dalytis patirtimi, puoselėti kolektyvinę atmintį, spręsti konfliktus, ugdyti solidarumą“. Svarbiausia demokratijos vertybė, šio autoriaus teigimu, ir yra tokių galimybių užtikrinimas. Kiekviena technologija pilietiškumo atžvilgiu yra tiek reikšminga, kiek padeda jį ugdyti.

„Informacinės ryšio technologijos (toliau- IRT) teikia didelių galimybių valdymui tobulinti, siekiant pasinaudoti šiomis galimybėmis, būtina išspręsti kai kurias „klasikines“ valdymo dilemas. Tam būtini gilesni kultūros, požiūrio ir vertybių pokyčiai, kuriems reikia laiko, ir jie turi įvykti ne tik valdžioje, bet ir visuomenėje. Taigi, nepaisant technologijų „modernumo“ vis dar tinka senas posakis, kad kuo pokyčių nuojauta akivaizdesnė, tuo labiau susiduriama su tais pačiais – „klasikiniais“ valdymo klausimais“ (Barcevičius, 2006).

Įgyvendinant elektroninės valdžios projektus, sukuriama paslauga per internetą, kurios leidžia patogiau bendrauti su valdžios institucijomis. Elektroninė demokratija (toliau e-demokratija) pasireiškia, kai valdžia su piliečiais bendradarbiauja elektroninių priemonių pagalba. Informacinės technologijos suteikia galimybę e-demokratijos plėtrai ir netgi gražina prie tiesioginės demokratinio valdymo formos. Piliečiui pasidaro itin paprasta dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Galima teigti, jog išnyksta poreikis išlaikyti atstovaujamosios demokratijos mechanizmą. V.Klimašauskas (2007) teigia, kad „žinių visuomenės plėtra verčia įgyvendinti didelius sistemos pakeitimus bei mąstyti kitaip nei esame įpratę; keičiasi vertybės, todėl greitas kismas tampa perdėm komplikuotas ir reikalauja visuomeninio sąmoningumo lygio“.

Informacinės ryšio priemonės – nauja veiksmo erdvė, vertinama už naują bendruomenių ir jų pilietinio aktyvumo sklaidą. „Pirmiausiai jos reikalingos ne pramogoms, o kaip efektyvi bendravimo, susižinojimo priemonė. Tai svarbus aspektas vertinant interneto vaidmenį pilietiškumo ugdyme – pramoginė interneto funkcija yra siejama su asmens užsisklendimu, bendruomeninio aktyvumo mažėjimu, o komunikacinė funkcija yra vertinama kaip kurianti papildomą ar alternatyvią erdvę tarpasmeniniams santykiams palaikyti, pilietiniam aktyvumui skatinti“ (Savicka, 2007). Interneto vaidmuo irgi turėtų būti vertinamas vadovaujantis šiuo kriterijumi. Labai svarbus interneto bruožas yra interaktyvumas – galima ne tik stebėti, priimti informaciją, bet ir dalyvauti komunikacijos procese. Interaktyvumas ypač lengvai pasiduoda

kontrolei. Bet kada interneto erdvėje galima pasinaudoti automatiniais filtrais: užblokuojant vaizdus, išterpiant į informacijos srautą, keičiant temą ar faktus. „Naujieji komunikacijos instrumentai tampa ir demokratijos instrumentais“ (Bielinis, 2005). Internetas sukuria naują kokybę, aprėpdamas visas ankstesnes komunikacijos priemones: raštiją, radiją, televiziją. Keičiasi pilietinio veiksmo formos, tokios kaip profiliuotų, tam tikroms interesų grupėms skirtų tinklalapių kūrimas ir palaikymas, dalyvavimas pokalbių grupėse, masinis laiškų ar peticijų siuntimas valstybės institucijoms, momentinių masinių susibūrimų, protesto akcijų organizavimas ir pan. Šios pilietinio dalyvavimo formos jaunajai kartai dažnai atrodo prasmingesnės ir priimtinesnės. Svarbus ir subjektyvusis faktorius – žmogaus noras ir sugebėjimas pasinaudoti naujomis atsirandančiomis technologinėmis galimybėmis. Jauni žmonės yra imlesni naujovėms, tad ir interneto naudojimas labiau priklauso nuo vartotojų amžiaus, ir ši priklausomybė yra tiesioginė – kuo karta jaunesnė, tuo didesnė jos narių dalis naudoja internetu (Savicka, 2007).

Kaip teigia L.Vinken (2007), „socialiniai parametrai, nusakantys gerą pilietį, nėra kultūriškai nekintami ir laikui bėgant gali kisti, naujos epochos pateikia naujas prasmingo dalyvavimo bendruomenės gyvenime sampratas“ (Savicka, 2007).

Savanoriškumas ir paprastumas paskatina demokratinių institucijų plėtrą, sukuria naują gyvybingą viešojo gyvenimo erdvę. „Pokyčiai atveria ir naujas galimybes, visų pirma, panaudojant naujasias informacines ryšių technologijas: vis dažniau imama kalbėti apie dalyvaujamosios demokratijos galimybes, e-demokratiją, e-dalyvavimą, deliberatyvinę demokratiją ir pan.“(Ramonaitė, 2007). Informacinės technologijos suteikia galimybę geriau suprasti viešąjį interesą – tai piliečių apklausos, komentarai internete ir kt. Viešųjų sprendimų priėmimas tampa skaidresnis, visuomenė informuojama apie valdžios sprendimų priėmimo motyvus. Atsiranda terminas – „dalyvaujamoji demokratija“. Tai paskatina visuomenės „nuosavybės“ bei dalyvavimo jausmą viešiesiems sprendimams ir pasitikėjimą valdžia. Tačiau galimas ir atvirkščias efektas. Informacija savaime nėra nei demokratija, nei jos požymis. Demokratinių santykių požymiu galima laikyti informacijos prieinamumą ir jos laisvo cirkuliavimo sąlygas. „Tai tampa demokratijos raktu, kurio valstybė negali kontroliuoti atskirai nuo visuomenės ir visuomenė – atskirai nuo valstybės“ (Bielinis, 2005). Internetiniai forumai gali būti kaip pavyzdys, nes čia visiškai realizuojamas: laisvas visų dalyvavimas; dalyvavimas tuojau pat ir nuolat; dalyvavimas priimant sprendimus (balsavimai); individas, nepriklausomai nuo jo socialinio statuso, nulemia sprendimą; visi procesai gana skaidrūs.

Tyrimo aktualumas ir naujumas

Pastaraisiais metais tiek Lietuvoje, tiek Vakaruose daug kalbama apie gilėjančias demokratijos problemas – mažėjantį rinkėjų aktyvumą, didėjantį nepasitikėjimą politinėmis institucijomis, politikos virtimą šou ir pan. Šios problemos kelia klausimą apie tradicinių demokratinių mechanizmų efektyvumą ir prasmingumą šiuolaikinėje visuomenėje ir skatina ieškoti naujų piliečių ir valdžios komunikacijos formų, kūrybiškai panaudojant žinių visuomenės teikiamas galimybes (Cass, 2008).

Daugybė piliečių mano, kad pagrindinę žiniasklaidą kontroliuoja savanaudiškas korporacijų elitas, kuris nelinkęs priimti rimtų socialinių išipareigojimų, tokių kaip aplinkos degradacija, skurdas, rasinė hierarchija. Internetas panaikina žiniasklaidos suvaržymus ir teikia didžiules viltis demokratinei visuomenei. Jo vertė yra ta, jog sudaromos sąlygos žmonėms kalbėtis tarpusavyje apie visuomeninius reikalus, sužinoti apie svarbiausius įvykius, susipažinti su kitokiais požiūriais, kurti savas viešąsias erdves, bendrauti su įvairių visuomenių atstovais (Green Paper, 2004).

Valstybėse, kuriose neseniai atkurta nepriklausomybė, demokratizacijos procesai jau pasibaigę, tačiau demokratine sistema labai nepasitikima. Todėl šioms šalims labai svarbu perimti „senujų“, valstybių demokratijos patirtį ir kartu vystyti inovatyvias jos formas. Viena iš naujų demokratijos formų – elektroninis dalyvavimas (toliau – e-dalyvavimas) (Petrauskas, Kalinauskienė, Paražinskaitė, Vedytė, 2009).

Europos Sąjungoje e-dalyvavimas suprantamas kaip didelis piliečių įsitraukimas į teisėkūros ir sprendimų priėmimo procesus visais valdymo sprendimų priėmimo lygmenimis, skaidresnis atskaitingesnis ir geresnis demokratinis valdymas, taikant naujas skaitmenines technologijas (E-Participation Leaflet 2008). Manoma, kad taikant informacines komunikacines technologijas e-dalyvavimas galėtų būti efektyvi priemonė piliečiams dalyvaujant, juos įtraukiant ir įgalinant susigrąžinti pasitikėjimą demokratija. E-dalyvavimu besiremianti kokybiška demokratija vadinama elektronine demokratija, kuri Europos Komisijos apibrėžiama kaip sąsaja tarp demokratijos, naujų technologijų ir naujų socialinės sistemos valdymo formų (Komisijos komunikatas Tarybai, 2006).

Lietuvos politikai nevengia naujų darbo priemonių, tačiau e-dalyvavimas kol kas nėra populiarus: 2008 m. internetines svetaines turėjo visos registruotos politinės partijos, tačiau buvo pasiektas tik I e-dalyvavimo lygmuo – informavimas. Piliečių nuomonės vertinimas ir įtraukimas į sprendimų priėmimą nėra traktuojamas kaip sektina vertybė (Petrauskas, Kalinauskienė, Paražinskaitė, Vedytė, 2009). Todėl magistro baigiamajame darbe nagrinėjama **problema** gali būti išreiškiama šiais **probleminiais klausimais**:

1. Kokios yra e-demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybės Lietuvoje ir atskiruose jos regionuose?
2. Kaip galima pasiekti visuomenės aktyvumo dalyvaujant e-demokratijos procesuose?
3. Ar Lietuvos Respublikoje veikiantys teisės aktai gali užtikrinti tinkamą e-demokratijos įgyvendinimą ir plėtrą ?

Tyrimo objektas – elektroninė demokratija.

Tyrimo tikslas – ištirti elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybes Šiaulių regiono savivaldybėse.

Tyrimo tikslas suponavo šiuos tyrimo **uždavinius**:

1. Atskleisti elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybes teoriniu aspektu;
2. Išanalizuoti elektroninės demokratijos priemones, kurios padėtų didinti piliečių aktyvumą;
3. Atskleisti, kokia patirtis sukaupta kitose užsienio šalyse elektroninės demokratijos įgyvendinimo srityje;
4. Apžvelgti elektroninio balsavimo ir elektroninio parašo plėtros galimybes Lietuvoje, įvertinti esamą situaciją ir plėtros galimybes;
5. Nustatyti elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybes Šiaulių regiono savivaldybėse.

Hipotezė elektroninės demokratijos plėtra yra neišvengiama dėl vis tobulėjančių informacinių ryšio technologijų bei technologijų suteikiamų galimybių demokratinių procesų plėtrai, tačiau įgyvendinant elektroninės demokratijos projektus vis dar sudėtinga suderinti valdžios ir piliečių lūkesčius, nepakanka iniciatyvų, skatinančių visuomenę aktyviau įsitraukti į sprendimų priėmimo procesus elektroninių priemonių pagalba.

Tyrimo metodologija

Siekiant išsiaiškinti elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybes Šiaulių regiono savivaldybėse buvo atlikta Lietuvos bei užsienio autorių mokslinių publikacijų, Lietuvos Respublikos teisės aktų, strateginių planų, projektų, interneto šaltinių analizė, jų sisteminimas, lyginimas. Atliktas internetinių tinklalapių tyrimas Šiaulių regiono savivaldos institucijose. Tyrime panaudoti teoriniai (lyginimas, analizė, apibendrinimas ir kt.) bei empiriniai (ekspertų apklausa) socialinių tyrimų metodai.

Tyrimo **metodologija** grindžiama:

1. Įvairių užsienio ir Lietuvos autorių išvalgomis apie e-demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybes. Nagrinėti technologijų „modernumo“ ir „klasikinio“ valdymo“

klausimai (Cass, 2008; Prince, 2001; Castells, 2005, 2006; Barcevičius, 2006; demokratijos patirtimi ir kartu vystyti inovatyvias jų formas teigia Habermasas, 1989; Islam, 2008; Petrauskas, Kalinauskienė, Paražinskaitė, Vedytė, 2009; Augustinaitis, 2003; Paulauskas, 2009; Guogis, 2010).

2. Žmonių pilietiškumo skatinimo reikšmė demokratijos plėtrai, svarbiausios tos žmonių bendravimo formos, kurios padeda bendruomenės nariams įsitraukti į kolektyvinio pažinimo procesus, ugdo piliečių sąmoningumo lygį, skatina aktyvumą (Agré, 2004; Locke, 2002; Putnam, 2001; Held, 2002; Donskis, 2004; Klimašauskas, 2007; Savicka, 2007; Šiliauskas, 2005; Žiliukaitė, 2006; Guogis, 2009), (Filho, 2000; Heindl, 2004; Braun, 2006; Venčiauskas, 2003; Agafanov, 2007; Vaigauskas, 2007; Krasauskas, 2008; Ramonaitė, 2008;)
3. Elektroninės valdžios ir elektroninės demokratijos idėjomis, studijomis, plėtros galimybėmis; panaudojant naujas IRT technologijas: vis dažniau imama kalbėti apie dalyvaujamosios demokratijos galimybes, e-demokratiją, e-dalyvavimą (Ramonaitė, 2007; Bielinis, 2005; Krupavičius, 2010; Limba, 2010; Kanapka, 2006; Baločkaitė, 2008; Barcevičius, 2008; Kraemer, 2003; Navarra, 2007; Domarkas ir Lukoševičienė, 2006; Malinauskienė, 2009; Šaparnienė, 2010; Pollitt, Bouckaert, 2003; e-valdžia turėtų būti suprantama kaip platesnės e-demokratijos sąvokos dalis Clift, 2004; Kiškis, ir kt. 2006; pagrindinės e-demokratijos formos Šaulauskas, 2003 Kraemer, King. 2003; grįžtamąjį ryšį su konsultacijų dalyviais, konsultacijų rezultatų skaidrumą akcentuoja Pichenot, 2009; Oinas, 2009 ; Ahmed, 2006, politikų dalyvavimas konsultacijoje didinant piliečių pasitikėjimą – Coleman, 2001; kaip demokratiname procese suderinami pokyčiai ir vertybės, ar IRT gali palengvinti dialogą tarp valdžios ir piliečių (Setälä, 2006).
4. Europos Sąjungos priimtais teisės aktais, strateginiais planais, (Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui”, 2010 m. e- vyriausybės veiksmų planas: e. vyriausybės plėtros spartinimas Europoje visų labui“ Briuselis; Programa Europai: pilietinės visuomenės pasiūlymai“. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK); analizuoti Ekonomikos augimo veiksmų programos 3 prioriteto „Informacinė visuomenė visiems“ uždaviniais; Elektroninės demokratijos stiprinimo Šiaulių mieste ir regione projektas; LR Valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaita (2009)

Tyrime taikyti **metodai:**

1. Mokslinės literatūros analizė, apibendrinimai.

2. Dokumentų (LR teisės aktų, strateginių planų, ES direktyvų ir standartų) analizė.
3. Savivaldos institucijų interneto tinklalapiuose pateiktos informacijos bei dokumentų analizė, lyginimas.
4. Atlikta ekspertinė apklausa. Atrinkti informantai iš Šiaulių miesto ir rajono savivaldos institucijų, Šiaulių miesto, rajono tarybos nariai. Iš viso 6 informantai.
5. Apklausoje gauti tyrimo duomenys lyginami, tikrinami, interpretuojami, sisteminami.

Rezultatų mokslinis naujumas

Rezultatai padėjo atskleisti elektroninio balsavimo ir elektroninio parašo naudojimo ir plėtros galimybes viešojo sektoriaus institucijose, lyginant teorinę ir praktinę medžiagą.

Ekspertų nuomonių analizė padėjo numatyti tolesnes plėtros ir raiškos problemų sprendimo galimybes.

Tyrimo rezultatai patvirtino, kad žmonės gali priimti naujoves pirmiausia įsiklausant į save ir tik tada pradėti ieškoti giluminio dabartinės Lietuvos valstybės vaizdo, žemesnių jos valdžios institucijų modelio.

Rezultatų praktinis reikšmingumas

Magistro darbe tyrimo metu atlikta internetinių tinklalapių analizė padėjo atskleisti plėtros privalumus ir trūkumus. Gauti duomenys gali būti panaudoti modernizuojant viešąjį sektorių.

Dokumentų analizė leis pasinaudoti gera užsienio šalių praktika sprendžiant e-demokratijos greitesnes plėtros galimybes.

Darbe surinkta informacija gali prisidėti prie sąlygų aktyvinant Šiaulių miesto ir regiono savivaldybių ir jos gyventojų sąveiką, didinant savivaldybių veiklos skaidrumą, užtikrinti gyventojams aktualios informacijos prieinamumą, stiprinti visuomenės bendruomeniškumą.

Pilietinis dialogas – tai Europos ir Lietuvos demokratijos ateities modelio svarbiausias elementas ir jam yra būtinas instrumentinis pagrindimas.

Magistro darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro: santrauka lietuvių ir anglų kalba, įvadas, 2 skyriai kuriuose problema nagrinėjama teoriniu aspektu, bei 2 skyriai tiriamoji dalis, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (131 mokslinės literatūros šaltinis ir 19 dokumentai), priedai. Magistro darbe pateikta 22 lentelių, 9 paveikslų, 8 priedų. Darbo apimtis – 125 puslapiai.

I. ELEKTRONINĖ DEMOKRATIJA NAUJOJO VIEŠOJO VALDYMO KONTEKSTE

1. Naujasis viešasis valdymas kaip elektroninės demokratijos plėtros pagrindas

Pradedant vaško lentelėmis, kurios buvo naudotos Romos Imperijoje ir baigiant šiuolaikiniais tinklo portalais, piliečių ir valdžios bendravimas visuomet buvo svarbus uždavinys siekiant sąžiningai tvarkomos ir skaidrios demokratinės visuomenės (Dobryninas ir kt., 2003).

Profesorius J. Karosas (2011) teigia, kad dabartinės demokratinės valstybės kaip skirtingų tautų politiniai kūriniai visos yra šiek tiek savitos, kokie piliečiai – tokios demokratijos. Piliečiai turi tokią demokratiją, kokios jie yra verti, o pati demokratija yra tas visuotinis šablonas, kuriuo matuojama politinė ne tik valdžios, bet ir ją formuojančių piliečių vertė.

„Naujasis viešasis valdymas“ (angl. New Governance, toliau – NVV), kuris dar kartais vadinamas „Naująja viešąja tarnyba“ (angl. „New Public Service“) tampa naujuoju 21-o amžiaus pradžios viešojo administravimo modeliu (Guogis, 2010).

Siekiant pasinaudoti technologiniu progresu, kaip teigia V.Obrazcovas(2007) daugelis vyriausybėje valdymo procesų ir procedūrų, nesikeičiantys dešimtmečiais, dabar yra pertvarkomi. Šiuolaikinės integruotos sistemos yra kuriamos taip, kad vyriausybė galėtų tarnauti savo piliečiams geriau ir už mažesnę kainą. Tai yra kelias į veiksmingesnį ir efektyvesnį valdymą.

NVV – tai viešojo administravimo modelis su šiek tiek kitose vietose sudėliotais akcentais, su platesniu piliečių dalyvavimu valdyme, korupcijos apribojimu, policentrinės demokratijos, skaidrumo, atsakomybės ir kitų moralinių-etinių savybių iškelimu, geru tarpinstituciniu bendradarbiavimu bei aktyvia nevyriausybinų organizacijų veikla (Guogis, 2010).

Naujasis viešasis valdymas apima tokius veiksmus:

- sugrįžimas prie savo esminių funkcijų ;
- pilietinės visuomenės atkūrimas;
- rinkos principų perėmimas;
- decentralizacija ir valdžios perdavimas;
- sutelkimas į valdymą;
- „ teisingo dydžio“ vyriausybė arba vyriausybinių valdymo aparato mažinimas;
- elektroninės valdžios ir kitų naujų technologijų institucionalizavimas (Savas, 2000).

Europos Komisijos pateiktame apibrėžime teigiama, kad „e-valdžia – tai informacinių ryšio priemonių (toliau – IRT) taikymas viešojo sektoriaus veikloje, siekiant norimų organizacinių pokyčių, suteikiant vartotojams naujų įgūdžių, kurie leistų pagerinti teikiamų viešųjų paslaugų kokybę, sustiprintų valstybėje vykstančius demokratinius procesus ir padidintų piliečių dalyvavimą

valstybės vykdomoje politikoje.“

Elektroninė valdžia tapo svarbiu šiuolaikinės valstybės valdymo įrankiu, kuris ne tik keičia viešųjų institucijų veiklos principus, bet ir šalyje vykstančius politinius, ekonominius bei socialinius procesus. Pirmieji kompiuteriai bei vidinės veiklos procesus palaikančios informacinės sistemos viešojo sektoriaus institucijose pradėtos naudoti dar 1950-aisiais metais (Kraemer, 2003).

IRT atsiradimas atvėrė naujas galimybes viešojo sektoriaus reformai, kuomet perkeliant viešąsias paslaugas į elektroninę erdvę ir diegiant 24/7 principą, ėmė keistis institucijų organizacija, vidinė kultūra ir pradėti įtakoti vykdomos politikos rezultatai. Taip susiformavo e-valdžios samprata, kuri šiuo metu suprantama ne vien tik kaip informacinių ir ryšio technologijų (IRT) taikymas teikiant viešąsias paslaugas bei reorganizuojant viešojo sektoriaus institucijų veiklą, bet ir kaip inovacijų kūrimas politinio valdymo ir administravimo srityje, siekiant užtikrinti sėkmingą valstybės strateginių tikslų įgyvendinimą ir demokratinių procesų stiprinimą (Navarra, 2007).

Analizuojant IRT viešajame sektoriuje labiausiai sudomino Berlyne veikianti „Siemens“ elektroninės vyriausybės laboratorija, modeliuojanti elektroninio viešojo sektoriaus paslaugų scenarijus. Laboratorijoje sutelktas „Siemens“ patyrimas, kuriant informacijos ir saugumo technologijas, standartus, konkrečias valdymo programas valstybinėms institucijoms (Kanapka, 2006).

IRT taikymas valdyme – visų valstybių aktualija. Tačiau iki šiol daugiausia šioje srityje yra pasiekusi JAV. Beje laikoma, kad ši valstybė buvo pirmoji, kurioje pradėjo ryškėti naujojo viešojo valdymo požymiai (World Public Sector Report, 2005). NVV valdymas remiasi demokratija, tarnavimu visuomenei (Domarkas, 2004).

Esminis e-valdžios bruožas yra tas, kad taikant šiuolaikines informacines ir ryšių technologijas, atveriamos naujos galimybės valdžios įstaigoms bendradarbiauti ir teikti paslaugas kitoms organizacijoms ir piliečiams. Siauresne prasme, e-valdžia – tai valstybinis informacinės infrastruktūros institutas, laiduojantis patogią viešosios informacijos prieigą bei apykaitą ir teikiantis viešąsias paslaugas informacinių technologijų pagrindu (Domarkas ir Lukoševičienė, 2006).

Pagrindiniai e-valdžios principai:

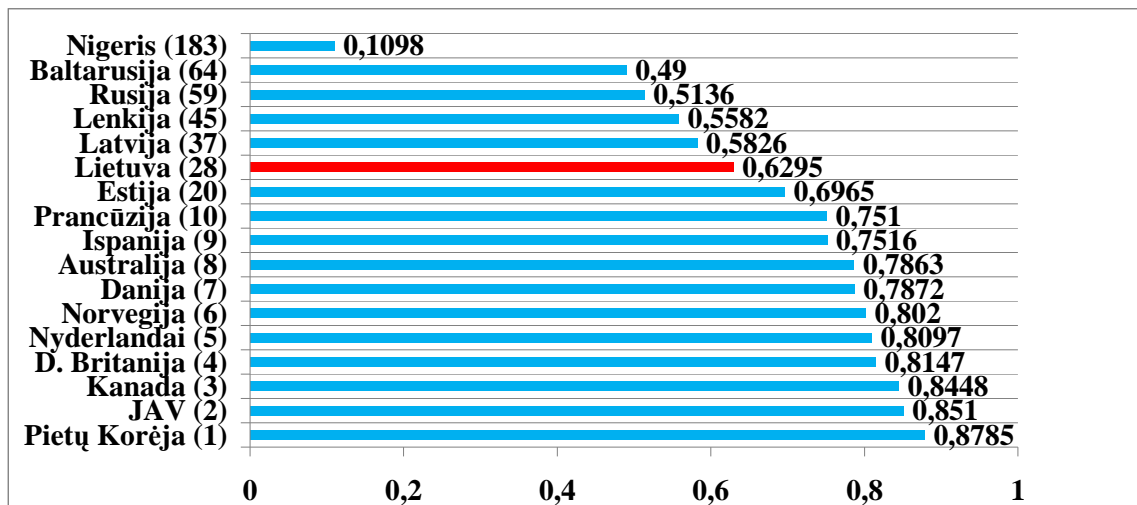
- integracija,
- skaidrumas,
- draugiškumas vartotojui,
- prieinamumas,
- saugumas,
- privatumas,

- veiklos procesų reinžinerija,
- perėjimas prie e-valdymo tipo sistemų (Malinauskienė, 2009).

E-valdžia gali asocijuotis su nuostata, jog kompiuteriai kėsinaisi į pačią valdymo funkciją, tačiau, pasak V.Abromaičio (2008) toks objektas kaip e-valdžia savaime neegzistuoja: „E-valdžia yra ne valdymas, o administravimas arba valdymo priemonė. Valdyti gali tik žmogaus smegenys, ne kompiuteris, todėl informacinės technologijos yra įrankis, kuris tarnauja žmogui. Ypač svarbu, kad darbo erdvėje šis įrankis būtų kuo efektyvesnis.“

Kiekviena valstybė turi susidaryti savo nacionalinę sėkmingos elektroninės valdžios plėtros formulę, tačiau tai padaryti įmanoma tik tinkamai įvertinus savo stiprybes, silpnybes bei galimybes, pasitelkiant kitų šalių gerą patirtį ir į procesą įtraukiant visas suinteresuotas grupes (valdžią, piliečius ir verslą) (E. valdžia piliečiams: plėtros gairių Lietuvai nustatymas naudojant ateities išvalgų metodologiją projektas, 2007).

Vertinant e-valdžios vystymosi rodiklius Lietuva užima 28 vietą tarp 183 vertintų šalių. Lietuvos pavyzdys išskirtas ir pastebint, kad daugelyje pasaulio šalių svarbi informacija ir paslaugos pateikiamos nekoordinuotai ir necentralizuotai – tuomet verslo atstovai ir gyventojai priversti informacijos ieškoti daugelyje interneto svetainių(žr. 1 pav.)

1 pav. E- valdžios išvystymo reitingas (E-Government Development Index)

Šaltinis: <http://www.kinogramas.lt/blog/e-dalyvavimo-reitinge-lietuva-pakilo>

Jungtinės Tautos (toliau JT) paskelbtame E-valdžia tyrime (E-Government Survey 2010) Lietuva pateko į dvidešimtuką pasaulio valstybių, kuriuose piliečiai geriausiai gali, naudojantis internetu, sužinoti apie valstybėje vykstančius procesus, pasidalinti idėjomis su valdžia ir dalyvauti priimančiais sprendimus.

JT Lietuvą, Latviją ir Estiją priskiria ne Rytų ir Centrinės Europos, o Šiaurės Europos šalių grupei. 2010 m. paskelbtoje JT studijoje *e- valdžios išvystymo indeksas* apskaičiuotas kaip suma

trijų apibendrintų rodiklių, apibūdinančių **e- paslaugų kiekybę ir kokybę, ryšio sistemą ir žmogiškuosius gebėjimus, t. y.: e. valdžios išvystymo indeksas = (0,34 x e. paslaugų indeksas) + (0,33 x ryšio indeksas) + (0,33 x žmogiškojo kapitalo indeksas)** (United Nations E-Government Survey ,2010).

Viešajame gyvenime pirmiausia pradedamos teikti elektroninės viešosios paslaugos, kuriama elektroninė valdžia, o tik vėliau plėtojama ir elektroninė demokratija. E-valdžia turėtų būti suprantama kaip platesnės e-demokratijos sąvokos dalis (Kiškis ir kt., 2006).

Anot S.Clift (2004),: „E-valdžia ir demokratija, kartu sudėjus yra viena e-demokratijos dėlionės detalė“. Jo nuomone, tik žmonės, kurie patiria demokratinio informacinio amžiaus totalumą yra piliečiai arba e-piliečiai.

M.Castells (2005) teigia, kad yra tokia istorinė tendencija, kad informacijos amžiuje vis daugiau vyraujančių funkcijų ir procesų jungiami į tinklus.Tinklai tampa nauja mūsų visuomenių socialine morfologija, o tinklaveiklos logikos sklaida iš esmės keičia patirties, galios ir kultūros procesų eigą bei rezultatus(žr. 1 lent.)

1 lentelė

Viešojo administravimo modelių palyginimas

Kriterijus	Tradicinis viešasis administravimas	Naujoji viešoji vadyba	Naujasis viešasis valdymas
Valdymo metodas	Hierarchija	Rinka	Tinklas
Normatyvinis pagrindas	Administracinė teisė	Kontraktai	Susitarimai
Vadovavimo stilius	Biurokratinis administravimas	Vadyba	Partnerystė ir konsultacijos
Santykių pobūdis	Dominavimas ir subordinacija	Konkurencija ir bendradarbiavimas	Lygybė ir tarpusavio priklausomybė
Veiklos tikslas	Tvarkos konsolidavimas	Pokyčių provokavimas	Socialinio pasitikėjimo vystymas
Veiklos orientacija	Procedūros	Rezultatai	Poreikiai
Organizacinis statusas	Monocentrinė sistema	Autonominė sistema	Pilietinė visuomenė, policentrinė sistema

Šaltinis: Czapatowicz, J.(2007) *The Influence of Globalisation Upon Public Governance*.Viešasis administravimas.2007, Nr.1.

Pasak A.Guogio(2010), tradiciniame viešajame administravime vyravo monocentrinė sistema, naujajai viešajai vadybai buvo svarbus autonominis organizacijų pobūdis, o naujajam viešajam valdymui ypač svarbi tampa reali savivalda ir valdymo pliuralizmas, tokią sistemą galima įvardyti policentrine sistema. Naujajai viešajai vadybai pradėjus įjungimo į tinklą procesą, naujajame viešajame valdyme, **dalyvavimo, įterpties ir skaidrumo** metodai tampa ne tik priemone, bet ir veiklos tikslu. NVV jo tinklaveikinis pobūdis, palyginti su naujajai gauna policentrinio veikimo stilių.

Reikia siekti geresnės pusiausvyros – geresnio socialinės atsakomybės ir pareigų paskirstymo – tarp vyriausybės ir pilietinės visuomenės. Pilietinė visuomenė yra apibūdinama kaip

„milžiniškas tinklų tinklas, pradedant nuo individo iki šeimos, bendruomenių organizacijų ir verslų – viskas, kas apjungia laisvanoriškai individus (Peter, 2000).

Pagrindą naujosios viešosios tarnybos idėjoms susiformuoti sudarė pilietiškumo, bendruomenės ir pilietinės visuomenės teorijos, organizacinis humanizmas ir naujasis viešasis administravimas. Laikoma, kad naujosios viešosios vadybos idėjos, nors ir gerokai skiriasi nuo tradicinio ir naujojo viešojo administravimo idėjų, vis dėlto jų nepaneigia, o tik papildo.

J.V.Denhardt, R.B.Denhardt (2000) teigia, kad Naujoji viešoji tarnyba: tarnauti, o ne valdyti. Akcentuojamos pagrindinės Naujosios viešosios tarnybos nuostatos:

- *tarnauti piliečiams, o ne klientams*: visuomenės interesai labiau lemiami bendrųjų nuostatų vertybėmis, o ne sankaupos individualių savanaudžių interesų; todėl valstybės tarnautojai turi ne vien reaguoti į „klientų“ poreikius, bet ir labiau susitelkti į pasitikėjimu ir bendradarbiavimu grindžiamus santykius su piliečiais ir tarp piliečių;
- siekti išsiaiškinti visuomenės interesus: valstybės tarnautojai turi įnešti indėlį, kuriant kolektyvinę, atstovavimo visuomenės interesams, akcentuojant bendrus, o ne individualius interesus ir bendrą atsakomybę;
- vertinti pilietiškumą, o ne verslininkiškumą: valstybės tarnautojai ir piliečiai, atliekantys nereikšmingus darbus visuomenės labui, visuomenės yra labiau vertinami negu verslininkiški vadybininkai, kurie veikia taip, lyg valdiški pinigai būtų jų nuosavybė;
- mąstyti strategiškai, veikti demokratiškai: visuomenės poreikius atitinkantys viešosios politikos tikslai ir programos gali būti efektyviausiai ir atsakingiausiai įgyvendinami bendromis kolektyvinėmis pastangomis ir bendradarbiavimo procesais;
- pripažinti, kad atskaitomybė nėra paprasta: valstybės tarnautojai turi turėti galvoje tai, kad atskaitomybė neapsiriboja rinkos reikalavimais; jie turi paklusti konstitucijai ir įstatymams, bendruomenės vertybėms, politinėms normoms, profesiniams standartams ir piliečių interesams;
- labiau tarnauti, o ne vairuoti: labai svarbu, kad valstybės tarnautojai atliktų bendrąją vertybėmis grindžiamą vadovavimą, padėdami piliečiams išreikšti ir įgyvendinti bendrus interesus, o ne stengtųsi kontroliuoti arba vairuoti visuomenę kita kryptim;
- vertinti žmones, o ne vien produktyvumą: viešosios organizacijos ir jų tinklai dažniausiai sėkmingiau veikia tada, kai jų valdymas remiasi bendradarbiavimu ir pagarba visiems žmonėms.

V. Domarkas (2004) teigia, kad Naujoji viešoji tarnyba remiasi pilietiškumu, demokratija, tarnavimu visuomenei ir yra alternatyva naujojo viešojo administravimo modeliui, grindžiamam ekonomikos teorija ir savais interesais. Čia akcentuojama, kad viešojo administravimo tarnautojų

darbas – tai pirmiausia tarnavimas, o ne valdymas ir manipuliavimas raginimais bei skatinimais; kad piliečių dalyvavimas yra esminė prielaida demokratiškam valdymui, kadangi pilietiškumas reiškia ne vien savus interesus, bet ir socialines vertybes, siekius ir rūpinimąsi kitais. Piliečiai traktuojami kaip valdžios „savininkai“ ir laikoma, kad VA darbuotojai turi tarnauti piliečiams, atsižvelgdami į demokratinės visuomenės daugiasluoksnę atsakomybę, etiką ir atskaitomybę.

Išsivysčiusių demokratiškos valstybių viešajame administravime esama visų šių modelių bruožų (žr.2 lent.). Priklausomai nuo to, koks modelis nagrinėjama valstybei būdingiausias, ir laikoma, kad ji yra šio viešojo administravimo modelio šalis. Pagrindinės šiuolaikinių viešojo administravimo modelių charakteristikos pateiktos lentelėje (žr. 2 lent.). Tos charakteristikos apibrėžia ir reikalavimus šios sistemos tarnautojams(Domarkas, 2007).

2 lentelė

Pagrindinės viešojo administravimo modelių charakteristikos

	Tradicinis viešasis administravimas	Naujoji viešojo vadyba	Naujasis viešasis valdymas
Piliečių ir valstybės santykiai	Paklusnumas	Teisių suteikimas	Įgaliojimas
Aukštesniųjų pareigūnų atskaitomybė	Politikams	Vartotojams	Piliečiams ir socialiniams partneriams
Nukreipiantys principai	Taisyklių ir reglamentų laikymasis	Produktyvumas ir rezultatai	Atskaitomybė, skaidrumas ir dalyvavimas
Sėkmės kriterijai	Procesas ir išeiga	Išeiga	Procesas
Pagrindiniai požymiai	Bešališkumas	Profesionalumas	Atsakingumas

Šaltinis: Šiugždinienė, J.(2006) *Competency Management in the Context*

of Public Management Reform. Viešojo politika ir administravimas, 2006, Nr.18, p.7

Piliečių įtraukimas į valdymą, pasitelkus pilietinės visuomenės sampratą, gali būti papildytas ir pastiprintas informacinių ryšio technologijų taikymu. V. Juknevičienė (2008) teigia, kad organizacijos nuolatos turi peržiūrėti savo turimas technologijas, nes jos yra vienas iš sparčiausiai kintamų dalykų pasaulyje. Visi pokyčiai reikalauja tam tikrų pastangų, todėl turi būti užtikrinama, kad naujų technologijų taikymas nesukeltų didelių sunkumų darbuotojams, kad jie nuolatos būtų mokomi ir tobulinami technologinių priemonių srityje. Barjerai komunikacinėms ir informacinėms technologijoms panaudoti iškyla ir dėl viešojo administravimo organizacijų žmogiškųjų išteklių igūdžių stokos, skepticizmo, reikalingų informacinių sistemų neužbaigtumo. Tai reikalauja tiek mokymų, tiek ir papildomų išteklių. Tačiau šiuolaikiniame pasaulyje atsiveria daug galimybių ir erdvių panaudoti naujausias programines įrangas strategiškai aktualiai veiklai, koncentruotis prie esminių veiklos dalykų. Naujausios piliečių dalyvavimo vystymosi procesuose formos, naudojant informacines technologijas, yra elektroninis balsavimas ir elektroninė valdžia nacionaliniu mastu.

Apibendrinant galime teigti, kad IRT atveria naujas galimybes viešojo sektoriaus institucijų reformai, kuomet perkeliant viešąsias paslaugas į elektroninę erdvę keičiasi organizacijos valdymas, vidinė kultūra ir įtakojami vykdomos veiklos rezultatai. Skirtumas tarp Naujosios viešosios vadybos ir Naujojo viešojo valdymo modelių yra tas, kad pradėtas įjungimo į tinklą procesas, naujajame viešajame valdyme, **dalyvavimas, įterptis ir skaidrumas** tampa ne tik priemone, bet ir veiklos tikslu. E-demokratija skatinta piliečius, ypač jaunos žmones, aktyviai dalyvauti savivaldybės politiniame bei visuomeniniame gyvenime, didinti politinę kultūrą, skatinti sąmoningos ir apsišvietusios pilietinės visuomenės brandą.

1.1. Gero valdymo principai savivaldoje

A.Guogis (2010) teigia, kad NVV iš esmės gali pakeisti asimetrinės informacijos proporcijų problemą, jis gali tapti postūmiu trukdant toliau degraduoti Lietuvos viešojo administravimo sistemai ir padidinti piliečių pasitikėjimą ja. NVV tikslas - pagerinti visus keturis „socialinio kapitalo“ dėmenis: socialinius ryšius, pilietinį dalyvavimą, veikimą bendradarbiaujant ir abipusę paramą bei įtaką.

Piliečių dalyvavimas Europos integracijos procese yra Europos demokratijos patikimumo išbandymas. **Europos pilietybė ir Europos valdymas grindžiami dalyvavimu.** Europos valdymui būdingi du aspektai: dalyvaujamoji demokratija, kuri yra jo pagrindas, ir ją papildanti atstovaujamoji demokratija. Iš tiesų geras Europos valdymas reiškia išrinktų valdžios organų ir pilietinės visuomenės veikėjų bendradarbiavimą bendros gerovės labui. Regionų ir vietos valdžios institucijos pasižymi nediskutuotiniu demokratišku teisėtumu. Kadangi yra tiesiogiai atsakingos prieš piliečius, jos sudaro didžiąją Europos Sąjungos demokratinio teisėtumo dalį ir vykdo daug politinių įgaliojimų. Šiuo tikslu daugiapakopis valdymas turi derinti skirtingų Europos valdymo lygių institucinį pripažinimą taikant atitinkamas priemones ir politinio bendradarbiavimo organizavimą bei Europos viešosios sferos stimuliavimą.

Gero valdymo ir gero valdymo principų savivaldos lygmenyje sampratą, akcentuojant viešojo administravimo paradigmos pokyčius per paskutiniuosius dešimtmečius bei naujas tendencijas, nurodant, kad mes tiriamo nuo valdymo iki gero demokratinio valdymo, kuris turi šias charakteristikas: sąžiningi rinkimai, atstovavimas ir dalyvavimas (bendrininkavimas), reagavimas, produktyvumas ir efektyvumas, atvirumas ir skaidrumas, teisinė valstybė (teisinė valdžia, teisėtas valdymas), etiška elgsena, kompetencija ir pajėgumas, novatoriškumas (inovacija) ir atvirumas pokyčiams, tvarumas ir ilgalaikė orientacija, patikimas finansų valdymas, žmogaus teisės, kultūrinė įvairovė ir socialinė sanglauda (susitelkimas), atskaitomybė. Yra nurodyta, kad panašios nuostatos yra surašytos Baltijos šalių savivaldose (Šaparnienė, 2010) (žr. 3 lent.).

Gero valdymo principai savivaldos lygmenyje

Gero valdymo principai	Apibūdinimas
Sąžiningi rinkimai, atstovavimas ir dalyvavimas (bendrininkavimas)	Piliečiams yra suteikiama reali galimybė dalyvauti valstybės (valstijos) valdyme, išreikšti savo nuomonę valstybės(valstijos) valdymo klausimais.
Reagavimas	Tikslai, taisyklės, struktūros ir procedūros yra pritaikomos, atsižvelgiant į piliečių poreikius ir lūkesčius, vietos valdžios institucijos bando reaguoti į visuomenės poreikius.
Produktyvumas ir efektyvumas	Tikslai yra įgyvendinami geriausiai panaudojant turimus išteklius; rezultatai atitinka sutartus tikslus.
Atvirumas ir skaidrumas	Užtikrinama visuomenės prieiga prie viešos informacijos, formuojant sampratą, kaip yra sprendžiami savivaldos klausimai; sprendimai yra priimami ir įgyvendinami pagal taisykles ir reglamentus.
Teisinė valstybė (teisinė valdžia, teisėtas valdymas)	Yra užtikrinama, kad vietos valdžios institucijos tvirtai laikosi įstatymų ir teisminių sprendimų; taisyklės ir reglamentai yra priimami pagal procedūras, numatytas teisės aktų ir nešališkai.
Etiška elgsena	Visuomenės gerovė yra aukščiau nei asmeniniai interesai.
Kompetencija ir pajėgumas	Yra užtikrinama, kad vietos valdžios institucijų atstovai, valstybės pareigūnai gali atlikti savo pareigas profesionaliai, nuolat tobulindami savo kompetencijas ir rodydami geresnius rezultatus.
Novatoriškumas (inovacija) ir atvirumas pokyčiams	Reikalaujami nauji, modernūs ir efektyvūs problemų sprendimai, atvirumas pokyčiams, pasirengimas mokytis iš geros patirties.
Tvarumas ir ilgalaikė orientacija	Bendruomenės tvarumas, atsižvelgiama į ateities kartų poreikius ir interesus.
Patikimas finansų valdymas	Vietos valdžios institucijos užtikrina tinkamą viešųjų išteklių panaudojimą, įgyvendinamas veiksmingas finansų valdymas.
Žmogaus teisės, kultūrinė įvairovė ir socialinė sanglauda (susitelkimas)	Be vietos institucijų įtakos sferos, žmogaus teisės yra gerbiamos ir saugomos, kovojama su bet kokio pagrindo diskriminacija, kultūrinė įvairovė yra vertinama kaip pranašumas, visada skatinama socialinė sanglauda tarp visų sluoksnių piliečių.
Atskaitomybė	Piliečiams yra suteikiama reali galimybė dalyvauti valstybės (valstijos) valdyme, išreikšti savo nuomonę valstybės(valstijos) valdymo klausimais

Šaltinis: Šaparnienė, D.(2010) *Principles of good governance in local , self- government : experience of the Baltic States*: Journal of International Scientific Publication: Economy& Business, Volume 4, Part 3

Nagrinėjant NVV ir Gero valdymo principus, išryškėja, kad IRT pagalba valdymas grindžiamas dalyvavimu, piliečiams yra suteikiama reali galimybė dalyvauti valstybės (valstijos) valdyme, išreikšti savo nuomonę. Iš valdžios institucijų reikalaujama daugiau kompetencijos, atskaitomybės.

NVV ir Gero valdymo principai akcentuoja tuos pačius principus, papildant vis naujais kriterijais.Labai svarbus tampa valdžios ir piliečių suderinamumas, patikimumas, atskaitomybė, IRT pagalba dar labiau išryškėja e-dalyvavimas, kas leidžia pasiekti norimo susitarimo tarp e-valdžios ir e-piliečių.

1.2. Demokratijos formų kaitos tendencijos valdyme

Senovės Romėnų šūkis „Liaudies valdžia – dievo valdžia!“ atskleidžia demokratijos atradimą, įgalinantį žymiai geriau atsirinkti pažangias naujoves. Demokratijos „ratas“, kurį sudaro keturi nuosekliai įgyvendinami veiksmai: naujadaros programos rengimas, sprendimo priėmimas, įgyvendinimas ir kontrolė, yra „nukopijuotas“ nuo gyvo organizmo veiksmų sekos. Todėl jis geriausiai tinka sprendžiant visuomenės gyvenimo reikalus. Demokratija įgalina pirma gerai išegzaminuoti naujovę, perleidžiant ją per svarstymo dalyvių interesų filtrą. Demokratiškas balsavimas parodo daugumos požiūrį į naujovės priimtinumą jo dalyviams (Paulauskas, 2009).

Demokratija, kaip valdymo metodas, dažnai kildinama iš graikiškojo polio viešųjų reikalų tvarkymo būdo tradicijos. Tačiau šiuolaikinė jos forma yra XIX amžiaus sprendimas, kaip demokratijos principus galima pritaikyti ir įgyvendinti industrinės visuomenės sąlygomis. Šis sprendimas jau ne pirmą dešimtmetį susilaukia kritikos. Politikos teorijoje yra keliamas klausimas, ar tradiciniai atstovaujamosios demokratijos mechanizmai yra pakankami realizuojant pačią demokratijos idėją, ar turėtume ieškoti veiksmingų rinkiminės demokratijos alternatyvų.

Anot A.Ramonaitės (2007) vienas iš labiausiai išplėtotų šiuolaikinių naujų demokratijos modelių – svarstymų (deliberatyvinės) demokratijos teorija – kaip esminį demokratijos principą iškelia laisvas argumentuotas politines diskusijas. Kokybiška diskusija, argumentuotas viešųjų reikalų svarstymas yra svarbi keliais aspektais: a) ji veda prie racialesnių politinių sprendimų, b) didina piliečių politinį išprusimą, c) didina socialinį kapitalą ir mobilizuoja kolektyviniam veikimui, d) ugdo gebėjimą svarstyti apie *viešuosius* reikalus, ištrūkstant iš siauro savanaudiško matymo.

Skiriamieji pilietinės bendruomenės bruožai – tarpusavio pasitikėjimas, gerai išplėtotas pilietinės pareigos jausmas, socialinis gebėjimas bendradarbiauti bendrų interesų labui. Bendrasis savitarpiškumas kuria socialinį kapitalą ir palaiko bendradarbiavimą. Kuo tankesnis tarpusavio sąveikų tinklas, tuo labiau tikėtinas piliečių bendradarbiavimas bendram labui. Intensyvus, horizontalus bendradarbiavimas yra pagrindinis būdas didinti socialinį kapitalą arba pasitikėjimą. Kur piliečiai dalyvauja bendruomenės reikaluose ir balsuoja dėl viešųjų problemų, o ne už globėjus, ten lyderiams ir piliečiams būdingas tikėjimas demokratija (Putnam, 2001).

Nors daugelis valstybių savo santvarkas įvardina demokratijomis, iš tiesų vyrauja partokratija, kai laikotarpiais tarp rinkimų valdo partinės grupuotės. Dėl demokratijos netobulumo Europos Sąjunga, Lietuva ir daugelis kitų pasaulio valstybių negali išvengti krizių ir sukrėtimų.

Galima netgi pasakyti, kad dabartinė ir daugelis kitų pasaulio ir atskirų valstybių krizių įvyksta dėl to, kad dirbtinai stabdant pažangių naujovių atėjimą, jos kaupiasi, dėl ko vėliau tarsi užtvenkta upė pralaužia užtvanką ir nušluoja pažangos stabdytojus (Paulauskas, 2009).

Pasak A. Augustinaičio (2003), komunikacija paremtas šiuolaikinės visuomenės gyvenimo būdas, kuris iš esmės klostosi įvairiakrypčiuose žinojimo kontekstuose, faktiškai iškelia reikalavimus demokratijos, paremtos sąveikų valdymu ir dalyvavimu, pavidalams.

Vienas iš būdų išplėsti ir efektyvinti valdymo galimybes – į valdymo procesą įtraukti pačius piliečius su visais jų kintančiais poreikiais, interesais ir nuomonėmis, kurie šiuo metu įgyja vis prieštaringesnį ir daugiaprasmiškesnį pobūdį. Valdymo struktūrų prisitaikymui prie kintančios aplinkos ir naujų socialinių darinių veiklos kuriami nauji politinio valdymo instrumentai, kurie yra orientuoti į poreikių prioritetus, jų balansavimą bei suinteresuotojų grupes (Prince, 2001).

XX amžiaus antroje pusėje buvo suformuluotas alternatyvus šiuolaikinės atstovaujamosios demokratijos modelis – dalyvavimo demokratija. Dalyvavimo demokratijos modelis grindžiamas nuostata, kad „vienodą teisę į laisvę ir saviugdą galima įgyvendinti tik (...) visuomenėje, skatinančioje politinės veiklos efektyvumo jausmą, puoselėjančioje rūpinimąsi kolektyvinėmis problemomis ir padedančioje formuoti sąmoningus piliečius, galinčius nuolatos domėtis valdymo procesu“ (Held, 2002). Pagrindiniai tokio modelio bruožai yra „tiesioginis piliečių dalyvavimas valdant pagrindines visuomenės institucijas“ bei „atvira institucijų sistema, kad būtų garantuojama galimybė eksperimentuoti su politinėmis formomis“ (ten pat).

Gilinantis į demokratijos sampratą svarbu apžvelgti jos formas (žr. 4 lent.).

Demokratijos formos

4 lentelė

PAVADINIMAS	APIBRĖŽIMAS	APIBŪDINIMAS
Atstovaujamoji demokratija	Tai tokia demokratijos forma, kai įstatymus leidžia ir vykdo visuomenės išrinkti atstovai. Tikėtina, kad visuomenė išrenka atstovus, kurių pažiūros maksimaliai atitinka daugumos piliečių pažiūras (Žalnerauskas, 2007).	Klasikinė atstovaujamoji demokratija, kai politinės partijos atlieka už jas balsavusių rinkėjų atstovo ar patikėtinio valdžioje vaidmenį, o daugumą parlamente gavusios ar sudarančios partijos įgyja vykdomosios valdžios galias ir vairą (Kulakauskas, 2010)
Dalyvaujamoji demokratija- (participatory democracy)	Šiuolaikinė demokratijos teorija, teigianti išplėstos demokratijos idėją, aktyvų piliečių dalyvavimą priimant sprendimus. (Jankauskas, 2007).	Susiformavo 20 a. 7-8 d-metyje, siejama su Naujosios kairės politine tradicija; žymiausi atstovai – B.Barberis, C.B. Macphersonas, C.Pateman. Teorijos atstovai siekia reformuoti atstovaujamoją demokratiją, derinant ją su tiesioginės demokratijos elementais. Siūloma išplėsti piliečių dalyvavimą reformavus valstybės institucijas ir partijas, padaryti demokratiją reikšmingą kasdieniniame žmonių gyvenime. Dalyvavimo skatinimas padėtų ugdyti aktyvius ir sąmoningus piliečius, skatintų rūpintis viešais reikalais (Jankauskas, 2007).
Svarstomoji demokratija- (deliberative democracy)	Šiuolaikinė demokratijos teorija ir praktika, priimant sprendimus teikianti pirmenybę svarstymų, argumentuotos diskusijos , o ne balsavimo procedūrai (Jankauskas, 2007).	Susiformavo 20 a. 9-10 d-metyje, Siejama su Naujosios kairės politine tradicija; žymiausi atstovai – J.Habermasas, J.Elsteris, J.Fishkinas, J.Dryzekas. Siekia išplėsti demokratijos ribas ir kokybę, kritikuoja minimalistinę, tik balsavimo procedūra apribotą demokratijos sampratą. Teigia, kad argumentuota diskusija labiau nei derybos ar balsavimas pagerintų priimamus sprendimus, įvertintų teisėtumą, stiprintų piliečių politinį sąmoningumą ir atsakomybę. Nuo įprastų viešosios nuomonės apklausų skiriasi tuo, kad statistikai atrinktų žmonių grupės su ekspertais ir politikais aptaria svarbius klausimus, po to užpildo anketas. Naujas galimybes šiai praktikai atveria informacinių technologijų naudojimas (Jankauskas, 2007)
Tiesioginė demokratija - (direct democracy)	Tai tiesioginis piliečių dalyvavimas priimant politinius sprendimus; mažų politinių junginių valdymo forma.	Istoriškai taikyta sen.Atėnuose, Italijos ir JAV miestuose, Šveicarijos Kantonuose. Pakitus demokratijos masteliui ir jai tapus nacionalinių valstybių valdymo forma, derinama su atstovaujamoja demokratija, dažniausiai referendumo, įstatymų iniciatyvos teisės, viešosios nuomonės apklausų naudojant šiuolaikines ryšių technologijas forma (Jankauskas, 2007).
Liberalioji demokratija- (liberal democracy)	Yra atstovaujamosios demokratijos forma, kurioje šalia daugumos sprendimo taisyklės egzistuoja ir pagarba žmogaus teisėms, tokioms kaip - žodžio ir susirinkimų laisvė, religijos laisvė, nuosavybės ir privatumo teisė, taip pat lygybės prieš įstatymą bei teisės pirmenybės principai. Šios teisės ir principai garantuojami per įvairių institucijų veiklą ir yra apibrėžti konstitucijose arba atskiruose įstatymuose.	Aristotelis teigė, kad politika yra bendrojo gėrio tikslų siekimas, kai atskira politinė bendruomenė svarsto savo bendrojo gėrio tikslus, dėl jų susitaria ir kartu jų siekia. Bendrojo gėrio siekio idėja yra universalesnė nei vyraujanti liberaliosios demokratijos samprata. Ji nenumato individualių žmogaus teisių būtinybės. Tai XIX a. liberalai padėjo lygybės ženklą tarp bendrojo gėrio ir individualių teisių. Taigi aristoteliškasis "bendrasis gėris" išspręstų žmogaus teisių, varžomų dėl vienokios ar kitokios grėsmės, problemą. Be to, liberalioji demokratija negalėtų būti primesta kitoms civilizacijoms ir kultūroms kaip geriausia, teisingiausia, lyg šios pačios negalėtų nuspręsti, kas yra jų bendrasis gėris (Vidūnaitė, 2007).

Sudaryta autoriaus

E-demokratijos perspektyva numato IRT atėjimą į egzistuojančius demokratijos sektorius: elektroninę vyriausybę, e-žiniasklaidos ir viešųjų interneto portalų puslapius, pilietinės visuomenės iniciatyvas, kuriančias erdvę elektroniniams piliečiams.

Dalyvaujamoji demokratija yra procesas, pabrėžiantis plataus masto rinkėjų dalyvavimą nustatant ir vykdant politiką. Daiktavardis *democracy* (graikų *demos* ir *Kratos*) reiškia, kad valdžia yra žmonių rankose ir todėl visos demokratijos yra dalyvaujamosios. Tačiau tradicinės atstovaujamosios demokratijos yra linkusios riboti piliečių dalyvavimą balsavime, paliekant tikrąjį valdymą politikams.

Demokratijos mechanizmą, kuris turi tendenciją transformuotis į *dalyvaujamosios demokratijos* formas, įgyja *on-line* demokratijos elementų ir pasitariamosios (iš angl. “*participative*” ar “*deliberative*”) demokratijos bruožų. Šios demokratijos formos iš esmės skiriasi nuo formalaus demokratinio principo tik atsižvelgti į atstovaujamų piliečių nuomonę ir ją atstovauti. Komunikacijos sąveikos tiesiogiai įtraukia piliečius į valdymo procesą (Augustinaitis, 2000).

Vienas iš žymiausių e-demokratijos ekspertų S.Clift (1969) iškėlė naują elektroninės demokratijos viziją, kuri papildo šiuolaikinę demokratijos sampratą ir tampa jos neatsiejama dalimi. „E.demokratija, viena esminių sąlygų padedančių piliečiams aktyviai dalyvauti kasdieniniame visuomenės gyvenime ir valstybės valdyme“. S.Clift tvirtina, kad internetas modernizuoja įprastinę demokratiją suteikdamas realią galimybę kiekvienam piliečiui dalyvauti šalies valdyme nepriklausomai nuo jo buvimo vietos ir laiko. Sukūrus reikiamą IRT infrastruktūrą struktūrą būtų galima spręsti neatidėliotinas visuomenės problemas ir nelikti vien pasyviai valdžios priimamų sprendimų stebėtojais ir vykdytojais. „Elektroninės demokratijos perspektyva numato informacijos ir komunikacijos technologijų atėjimą į egzistuojančius demokratijos sektorius. Taip galime kalbėti apie virtualias kampanijas ir politines partijas, internetinę advokatavimo bei lobistikos veiklą, elektroninę vyriausybę, žiniasklaidos ir interneto vartų puslapius, pilietinės visuomenės iniciatyvas, kuriančias erdvę elektroniniams piliečiams bei daugybę kitų dalykų“

Pagal OECD (2008), dalyvavimas turi būti vertinamas platesniame kontekste tiek nauji reikalavimai mūsų demokratinėms sistemoms ir naujoms piliečių dalyvavimo formoms, tiek politikos formavime. Vyriausybės veiksmų ribos yra vis labiau matos piliečiams. Į tai, kaip apibendrinta 5 lentelėje. Efektyviam darbui reikia suderinti pastangas visų visuomenės dalyvių ir atskirų piliečių. Vyriausybės yra spaudžiamos padaryti daugiau su mažesnėmis sąnaudomis valstybės išdui, bandant o pritraukti išteklių iš kitų sektorių ne vien iš viešojo sektoriaus. Vyriausybės siekia užtikrinti ir išlaikyti aukštą visuomenės pasitikėjimą, be kurio Vyriausybės veiksmai bus, geriausiu atveju neveiksmingi, o blogiausiu atveju, duoda priešingą rezultatą (žr.51.)

Svarbios galimybės ir iššūkiai, IRT dalyvavimo paraiškoje

Aktualijos	Galimybės ir iššūkiai
Vyriausybės sprendimų ir politikos formavimo inicijavimas	IRT gali sukurti modelį, viešajam sektoriui, pasinaudojant dideliu duomenų atsargų prieinamumu, vizualizuojant ir imituojant sprendimų priėmimą politikoje.
Igaliojimai iš apačios	IRT gali padėti pritraukti balsus ir kompetencija daugybė asmenų ir grupių, nustatyti savo darbotvarkes ir plėtoti savo politiką naujomis formomis, plėtoti masinį bendradarbiavimą ir kūrybiškumą, taip pat gali inicijuoti trumpalaikias vieno klausimo diskusijas.
Galių suteikimas vietos bendruomenėms	IRT gali paremti dalyvavimą po formalios politikos ir balsavimo, plėtojant, skatinant subsidarumą vietos bei rajono lygiu. Naudojant vietinius išteklius, žinias ir įgūdžius kurti naujų formų propagavimo, paramos ir socialinį kapitalą, kuris galėtų sustiprinti skirtingas kultūras ir interesus, vystyti bendradarbiavimą.
Skaidrumas ir atvirumas	IRT suteikia galimybę laisvai gauti informaciją ir konsultacijas, atskleidžiant tikslus, procesus ir rezultatus valdžios sektoriuje, viską stebėti ir sekti realiu laiku. Tai padės didinti vietos atsakomybę, mažinti korupciją ir priimti sprendimus, apsaugant teisėtą privatumą.
Atsakingumas, teisės ir pareigos	IRT prisideda prie sprendimų ir politikos formavimo, pritaria Vyriausybės ir kitų dalyvių dalyvavimo etapui. Yra keliami svabūs klausimai, apie kuriuos reikia išgirsti, tai suteikia teisę dalyvauti formuojant politiką, kuri būtų derinama su atsakomybe.

Šaltinis: *Governance will become more participative, engaging and democratic in the 21st Century* (2009)

European eParticipation ;Summary Report ,November, 2009 p.7

Naudojant IRT būtų galima pertvarkyti atstovaujamają demokratiją ir pakeisti ją daugiau tiesioginėmis formomis, tačiau norint pasinaudoti pasirinktomis galimybėmis, būtina paremti mūsų esamus demokratinius procesus ir sudarytų jiems sąlygas geriau veikti (Coleman, 2005).

Norint, kad priimtas sprendimas būtų sėkmingas, turi būti surenkama daug informacijos. Todėl technologijos gali suteikti reikalingos galios visiems dalyvavimo sprendimo priėmimo modeliams, ypač tokių technologinių priemonių, kurios leidžia bendruomenių atstovams gauti daugiau žinių. Efektyvus dalyvavimo masto didinimas bei bandymas paversti mažas, bet veiksmingai dalyvaujančias grupes į mažus pasaulinius tinklus – tai šiuo metu tiriama sritis.

Šis valdymo modelis geriausiai tinka *pilietinės visuomenės* principų įgyvendinimui, kuriame siekiama atsižvelgti į visus vis labiau įvairėjančius ir išsiskiriančius interesus bei lūkesčius ir sugebėti rasti bendrą visiems priimtina politinio sprendimo būdą. Tai reiškia, kad viešasis valdymas turėtų formuoti, skatinti ir aktyvinti tokį gyvenimo būdą, kuris atitinka žinių visuomenės realijas ir gali prisitaikyti prie globalizacijos iššūkių atsižvelgiant į konkrečias ar vietines aplinkybes (Augustinaitis, 2000).

Čia itin svarbus socialinių idėjų lauko formavimas. Socialinės idėjos sukuria bendras skirtingų valdymo komplekso segmentų vertybes, jų tapatumą ir įvaizdžius, išskiria juos iš kitų

tarpo, suaktyvina gyventojus ir jų organizacijas, sprendžiant esmines socialines problemas, gerinant darbo ir verslo sąlygas. Socialinės idėjos yra labai svarbios integruojant globalizacijos poveikius į vietinę aplinką, pritaikant gyvenimą priėmusią žinių visuomenės pokyčių, tobulinant gyvenimo kokybę.

Kiekviena demokratijos forma vystosi ir papildo naujai susikuriančią. IRT ir komunikacija paremtas šiuolaikinės visuomenės gyvenimo būdas, kuris iš esmės klostosi įvairiakrypčiuose žinojimo kontekstuose, faktiškai iškelia reikalavimus demokratijos, paremtos sąveikų valdymu ir dalyvavimu. Į valdymo procesą įtraukiami piliečiai su visais kintančiais poreikiais, interesais ir nuomonėmis, svarbiausia, kad jie būtų aktyvūs ir gintų savo pozicijas. IRT suteikia galimybę laisvai gauti informaciją ir konsultacijas, atskleidžiant tikslus, procesus ir rezultatus valdžios sektoriuje, viską stebėti ir sekti realiu laiku. Tai padės didinti vietos atsakomybę, mažinti korupciją ir priimti sprendimus, apsaugant teisėtą privatumą.

1.3. Elektroninė demokratija šiuolaikinėje visuomenėje

E-demokratija – sparčiai besiformuojantis ir daugialypis reiškinys, jos poveikis daugiareikšmis ir nelengvai prognozuojamas. E-demokratijos praktika, ypač jos inovaciniai pavidalai, nėra plačiai paplitę, todėl būtina nuolatinė atožvalga į pasaulinę patirtį (Šaulauskas, 2007). E- priemonės, kurių pagalba asmenys gali reikšti nuomonę įvairiais savivaldybės gyvenimo klausimais, teikti pastabas dėl vietos valdžios institucijų rengiamų teisės aktų, susipažinti su aktualia, operatyvia ir lengvai pasiekama informacija apie vietos valdžios institucijų rengiamus ir priimtus sprendimus, diskutuoti, keistis nuomonėmis tarpusavyje ir kt.

Elektroninė demokratija tai informacinių technologijų naudojimas ir pritaikymas gerinant ir plėtojant visuomenės demokratijos procesus. Pačios savaime informacinės technologijos elektroninės demokratijos nekuria ar negerina – jos yra tik įrankis, instrumentas.

IRT atveria naujas galimybes tobulinti pilietinę visuomenę modifikuojant tradicinį demokratijos institutą į e-demokratiją. Analizuojant pačią sampratą išskiriamos šių autorių mintys (žr. 6 lent.).

Clift, (2004)	E - D E M O K R A T I J A	E-valdžia ir demokratija, kartu sudėjus yra viena e. demokratijos dëlionės detalė. Jo nuomone, tik žmonės, kurie patiria demokratinio informacinio amžiaus totalumą yra piliečiai arba e-piliečiai.
Setala, (2006)		Kai demokratiname procese suderinami pokyčiai ir vertybės, IRT gali palengvinti dialogą tarp valdžios ir piliečių. Tai gali paskatinti dalyvaujamą arba patariamąją demokratiją, kai galima išreikšti asmeninę nuomonę diskutuojant, o ne įgyvendinti kažkieno asmeninius norus.
Clift, (2010)		„E. demokratija yra viena esminių sąlygų, padedančių piliečiams aktyviai dalyvauti kasdieniniame visuomenės gyvenime ir valstybės valdyme.
Baločkaitė, (2008)		Patys bendriausi, visus kitus aprėpiantys ir numanantys terminai yra e-valdžia ir e-demokratija – pastarųjų turinys laikui bėgant plečiasi, įtraukdamas naujas iniciatyvas ir aspektus.
Kiškis, (2006)		E-demokratija siaurąja prasme arba elektroninis balsavimas yra nauji terminai, kuriais siekiama apibūdinti informacinių technologijų ir elektroninės erdvės išplėtimą į svarbiausią kiekvienos demokratinės valstybės institutą – rinkimus. Elektroniniai rinkimai plačiąja prasme yra apibrėžiami kaip bet kokio tipo balsavimas, į kurį yra įtraukiamos elektroninės priemonės. E-demokratijos perspektyva numato IRT atėjimą į egzistuojančius demokratijos sektorius: elektroninę vyriausybę, elektroninės žiniasklaidos ir viešųjų interneto portalų puslapius, pilietinės visuomenės iniciatyvas, kuriančias erdvę elektroniniams piliečiams.
Bielinis, (2005)		Šis terminas nesuponuoja politinio režimo pobūdžio, tai tiesiog sociotechninė visuomenės organizavimo konfigūracija.
Barcevičius,(2008)		Šiuolaikinių informacinių technologijų taikymas vis naujiems valdymo procesų aspektams modernizuoti ir optimizuoti (didinti valdymo, komunikacijos su piliečiais, viešų paslaugų teikimo efektyvumą, spartą ir skaidrumą) sąlygojo įvairių tarpusavyje persipynusių „e- terminų“ atsiradimą: e- valdžia, e- valdymas, e-demokratija, e- vyriausybė, e-dalyvavimas, e-paslaugos ir kt.
Komisijos komunikatas (2006)		E. dalyvavimu besiremianti kokybiška demokratija vadinama elektronine demokratija (toliau - e. demokratija), kuri Europos Komisijos apibrėžiama kaip sąsaja tarp demokratijos, naujų technologijų ir naujų socialinės sistemos valdymo formų
E-Participation Leaflet (2008)		Europos Sąjungoje e- dalyvavimas suprantamas kaip didesnis piliečių įsitraukimas į teisėkūros ir sprendimų priėmimo procesus visais valdymo sprendimų priėmimo lygmenimis, skaidresnis, atskaitingesnis ir geresnis demokratinis valdymas, taikant naujas skaitmenines technologijas

Sudaryta autoriaus

E-demokratijos perspektyva numato IRT atėjimą į egzistuojančius demokratijos sektorius: elektroninę vyriausybę, elektroninės žiniasklaidos ir viešųjų interneto portalų puslapius, pilietinės visuomenės iniciatyvas, kuriančias erdvę elektroniniams piliečiams (Kiškis ir kt., 2006).

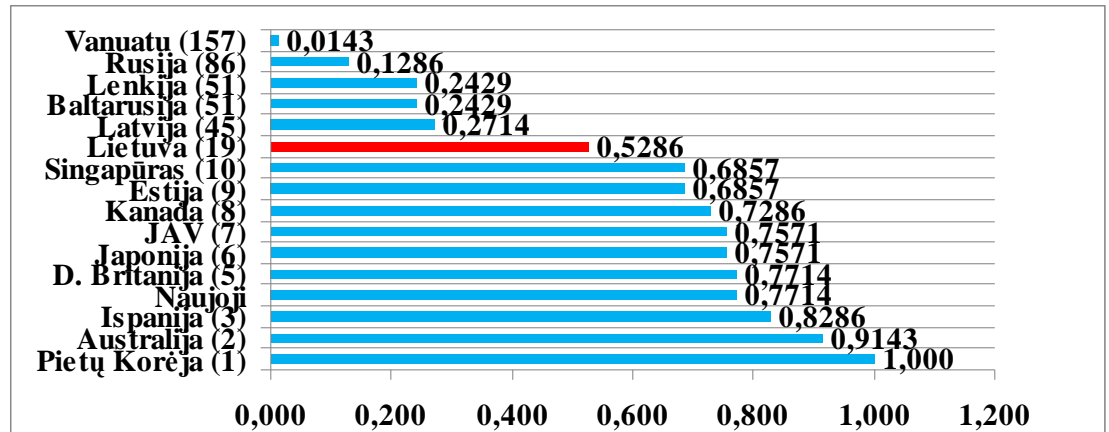
E-demokratija skiriama į dvi skirtingas sritis: elektroninį dalyvavimą (toliau – e-dalyvavimą) ir elektroninį balsavimą (toliau – e-balsavimą). E-dalyvavimas suprantamas kaip piliečių informavimas, konsultacijos ir dialogas elektroninėje erdvėje tarp valdžios ir piliečių, o e-balsavimas – kaip piliečių valios išraiška elektroninėje erdvėje (Kiškis ir kt., 2006).

E-dalyvavimas yra platesnio e-valdžios projekto dalis. E-dalyvavimas nurodo į visas dalyvavimo praktikas, kurios yra grindžiamos IRT taikymu: naudojant specialias dalyvavimą ir

bendradarbiavimą palengvinančias „platformas“ ar įvairius informacinių technologijų įgalintus įrankius – tiek „tradicinius“ (el. paštas, internetiniai forumai, apklaustos, balsavimai, komentarai), tiek ir naujosios kartos Web 2.0 įrankius (leidžiančius interneto vartotojui pačiam kurti turinį). Remiantis kompanijos „Cognition technologies“ informacija jau prasideda Web 3.0 era. Kompanija paleido pirmąjį interneto indeksavimo variklį. Sistema sukurta taip, kaip veikia mūsų smegenys, kiekvieną žodžio reikšmę mes asocijuojame su kitu žodžiu ar jo reikšme – moksliai tai vadinama semantiniu ryšiu. Semantinis internetas daugelio konferencijų bei Web 2.0 renginių metu buvo akcentuojamas kaip pagrindinis ateities interneto tikslas, todėl dabartinis, naujo indeksavimo variklis gali tapti pamatu ateities paieškos sistemoms bei gali padaryti didelę įtaką šiuolaikinio interneto raidai.

Jungtinių tautų atlikta 2010 m. e-valdžios apžvalga „e-valdžios įtaka finansinio ir ekonominio nuosmukio metu“ pateikia sisteminių Informacijos ir ryšių technologijų (toliau – IRT) įtakos didinant skaidrumo, efektyvumo ir priėjimo prie viešųjų paslaugų bei piliečių dalyvavimo įvertinimą. Išnagrinėjus e-valdžios modelius visame pasaulyje, ataskaitoje pažymima, kad e-valdžia – kadaise laikyta drąsiu eksperimentu, o dabar tapusi vienu svarbiausiu įrankių viešojo sektoriaus transformacijai – padarė didelę pažangą ir dabar laikoma veiksmiu, lemiančiu efektyvesnį valdymą ir piliečių dalyvavimą tiek nacionaliniu, tiek vietiniu lygmeniu. Svarbu, kad valdžios institucijos galėtų efektyviai teikti paslaugas, kurios visiškai atitiktų gyventojų poreikius, todėl šiandien jau nebeklausiama, kaip IRT gali būti pritaikytos sveikatos, mokslo, aplinkos apsaugos srityse. Labiau kreipiamas dėmesys, kaip šis pritaikymas gali būti efektyvesnis ir naudingesnis plačiam gyventojų ratui.

E-dalyvavimo indeksas, paskelbtas ataskaitoje, parodo 2010 metų pokytį lyginant su 2008 metų rezultatais (žr.7 lent.). Apklausoje pateikta plati apžvalga, kaip valdžios institucijos įtraukia piliečius į sprendimų priėmimo procesą, kaip perteikia pagrindines žinias ir informaciją, kaip tariasi su gyventojais ir suteikia atsiliėpimų galimybę. E-dalyvavimas teikia tiesioginę naudą gyventojams, kuriems sudaroma galimybė, kad jų balsą išgirstų sprendimų priėmėjai. Atliekant apklausą ir vertinant e-dalyvavimą, pagrindinis dėmesys buvo skiriamas trimis rodikliams: ar vyriausybė viešai teikia informaciją aktualiais visuomenei klausimais; ar piliečiai gali atvirai ir viešai diskutuoti su politikos formuotojais, o taip pat su vienas kitu; ar jie gali daryti tiesioginę įtaką sprendimams, pvz., balsuodami tinkle arba naudodamiesi mobiliisiais telefonais.

Šaltinis : <<http://www.kinogramas.lt/blog/e-dalyvavimo-reitinge-lietuva-pakilo>>

JT studijoje pateikiama papildoma informacija ir apie e- dalyvavimo indeksą, kuriuo siekiama apibendrinti, kaip valstybės panaudoja internetą, siekdamos skleisti valdžios informaciją piliečiams („e- informacijos sklaida“), gerinti sąveiką tarp socialinių partnerių („e- konsultacijos“) ir įtraukti piliečius į sprendimų priėmimo procesą (e- sprendimų priėmimas). Šis indeksas taip pat tinka ne absoliutiniams, o palyginamiesiems vertinimams.

E- valdžios išvystymo ir e- dalyvavimo indeksai ir dabartinė jų skaičiavimo metodika yra gera priemonė vertinti nacionalinių administracijų pasirengimą ir gebėjimą panaudoti IRT valdžios funkcijų vykdymui gerinti. Tie indeksai tampa standartizuojantys veiksniai, vertinant e- valdžios išvystymą atskirose valstybėse, tačiau jie gali būti taikomi ir e- valdžios išvystymui savivaldybėse vertinti. Jų taikymas sumažina vertinimų prieštarumą, ir JT rengiamose studijose pateikiama informacija yra naudinga e- valdžios gerosios patirties sklaidai. Valdžios vertinimo rodiklius būtų galima panaudoti e. valdžios vystymui koordinuoti, jų parengimo metodika turi būti nuolat tobulinama, atsižvelgiant į kintančias socialines ir ekonomines sąlygas bei IRT kaitą (Domarkas, 2010).

Pasak R.Petrausko(2009), lyginamoji Australijos, Suomijos, Lietuvos ir Jungtinės Karalystės analizė parodė, jog Lietuvos politikų e- dalyvavimo iniciatyvos atsilieka tiek kiekybiniu (internetinių svetainių skaičiumi), tiek kokybiniu (e- dalyvavimo lygiu) aspektais: 28 proc. 2008 - 2012 m. kadencijos Seimo narių, susidomėjusių e- dalyvavimo iniciatyvomis, skaičius siekia vos pusę Jungtinės Karalystės 2004 m. lygio.

Lietuva 2010 metų ataskaitoje pagal e-dalyvavimo indeksą, kuris parodo bendrus nacionaliniams portalams ir gyventojams suteiktų galių rezultatus, užėmė 19 vietą iš 157 reitinguotų valstybių ir atsidūrė pirmajame dvidešimtuje tarp tokių šalių kaip Australija, Japonija, JAV, Danija, Vokietija, Nyderlandai.(žr.7 lent.).

Ataskaitoje taip pat pabrėžiama, kad kol kas e-dalyvavimas daugelyje šalių dėl valdžios ir piliečių atotrūkio yra tik naujai atsirandantis reiškinys. Daug institucijų savo interneto svetainėse skelbia apklausas ar atsiliepimų skiltis, tačiau tik nedaugelis turi diskusijų forumus, blogus ar skelbia informaciją socialiniuose tinkluose. Pastebėta, kad dalyvavimas daugelio šalių nacionaliniuose rinkimuose mažėja: gyventojai nemano, jog jų balsas svarbus ar kad jiems aktualūs klausimai nėra sprendžiami, o IRT gyventojams yra suteikiamos priemonės (internetas, mobilūs telefonai, interaktyvi TV), kuriomis informacija apie priimamus sprendimus lengviau prieinama ir sudaromos galimybės dalyvauti sprendimų priėmimo. Tokiu būdu e-dalyvavimas tiesiogiai susijęs su skaidrumo didėjimu, demokratija, priimamų teisės aktų kokybe, sanglauda ir nauja socialine organizacija (pvz., balsavimas internetu, konsultacijos, apklaustos, tinklaraščiai) (žr.2 pav.).

Pagrindinės e-demokratijos formos:

<p>Dalyvavimas</p> <p>Rinkimai ir rinkimų kampanijos, mobilus lobizmas, šalpa ir rėmimas, pilietinis dialogas</p>
<p>Informavimas</p> <p>Prieiga prie informacijos (<i>sprendimai, tiesioginė transliacija</i>), E-paslaugos, suasmenintas piliečių informavimas ir lyderystė</p>
<p>Konsultavimas</p> <p>Apklaustos ir konsultacijos, telkiantis sprendimų įgyvendimas, viešas atsiskaitomybingumas</p>

2 pav. Pagrindinės e-demokratijos formos

Šaltinis: Dobryninas, A. Šaulauskas, M.P. Poviliūnas, A.Žilinskienė, L.(2003) *Regioninės valdžios sprendimų skaidrumo užtikrinimas: viešosios kontrolės stiprinimas, taikant informacines technologijas - projektas pagal Europos Bendrijos ACCESS programa* Vilnius „Pilietinis švietimas ir politinis raštingumas Lietuvoje“: kokią valstybę ir visuomenę turėsime?“ (2004) Konferencija; Lietuvos Respublikos Prezidentūra, 2004 rugsėjo 30 d
Pagal 2003 m. Ekonominio bendradarbiavimo ir pagalbos organizaciją apibrėžtas 3 lygmenų e-dalyvavimo modelis:

I lygmuo – informavimas (angl. *e-information*) – vienos krypties bendravimas, kai politikai ar institucijos pateikia informaciją piliečiams. Tai apima ir „pasyvų“ informavimą, kai piliečio prašymu suteikiamas priėjimas prie tam tikros informacijos, ir „aktyvų“ informacijos skleidimą. Kuo jis intensyvesnis, tuo skaidresnė šalies politinė sistema ir tuo labiau piliečiai įsitraukia į ją, nes informuoti jie dažniausiai nebenori būti apatiški ir abejingi (Petrauskas ir kt., 2009).

Informavimas – šiuo metu plačiausiai naudojamas elektroninėje erdvėje, kadangi valdžios institucijos valdo milžiniškus kiekius informacijos, kurią greitai ir efektyviai galima padaryti

prieinama IRT pagalba. Šioje pakopoje naudojami tokie įrankiai:

Tinklapiai ir portalai – plačiausiai paplitusi informacijos skelbimo priemonė elektroninėje erdvėje, kuria naudojasi nemažai valdžios institucijų. Portalai tampa virtualiais vartais, suteikiančiais „vieno langelio“ prieigą prie daugelio tinklapių ar elektroninių paslaugų (Lietuvoje, pavyzdžiui, <http://www.epaslaugos.lt/egovportal/appmanager/main/public>). Neabejotinai, informacija yra vertinga, kai ji yra nuolat papildoma ir atnaujinama. Elektroninėje erdvėje visuomenei tapo prieinama gyvenamosios vietos deklaravimo paslauga (Lietuvoje ir išvykstant į užsienį). Asmens tapatybei portale nustatyti jau galima naudoti ir nacionalinę asmens tapatybės kortelę bei VI "Registrų centras" išduotus sertifikatus.

Tokie tinklapio elementai kaip įvykių kalendorius, puslapio žemėlapis, kuris padeda svetainės lankytojui susirasti reikiamą informaciją, paieška tinklapyje, tinkamos nuorodos į kitas to paties tinklapio vietas ar į kitus tinklapius leidžia vartotojui greičiau ir patogiau naršyti tinklapyje, garantuoja kokybiškesnę piliečių informacinį aptarnavimą.

II lygmuo – konsultavimas (angl. *e-consultation*) – dviejų kryptių bendravimas „iš viršaus į apačią“, kai politikai ar institucijos apibrėžia pirminę informaciją, konsultacijų problematiką, nustato klausimus ir pakviečia piliečius pasidalyti savo nuomone. Taip jie sulaukia grįžtamojo ryšio. Piliečiai diskutuoti gali tik būdami pakankamai informuoti analizuojamu klausimu, todėl be pirmojo lygmens antrąjį pasiekti sunku (Kiškis ir kt., 2006).

Konsultavimosi nereikia tapatinti su informavimu, kadangi, kai sprendimas jau yra priimtas, nelieka prasmės konsultuotis. Konsultacija vyksta tuomet, kai turi būti priimtas sprendimas ir yra pasirinkimas tarp dviejų ar kelių galimų alternatyvų. Elektroninių konsultacijų esmė – valdžios institucijos elektroninėje erdvėje užduoda klausimus, kuriais nori sužinoti piliečių, specialistų ir interesų grupių nuomones. Elektroninės konsultacijų formos pasirinkimas leidžia ne tik taupyti laiką ir resursus, bet ir įtraukti daugiau dalyvių, išgirsti daugiau įvairių nuomonių, padėti piliečiams išreikšti savo poziciją jiems patogiu laiku ir forma. Labai svarbus yra ir pačių politikų dalyvavimas konsultacijoje, taip parodant dėmesį svarstomam klausimui ir taip didinant piliečių pasitikėjimą (Coleman, 2001).

Konsultacijoms gali būti panaudojamos įvairios technologinės formos – kvietimai siųsti elektroninius laiškus, apklausos, forumai, ir kt. Taip pat yra naudinga sukurti savotišką „konsultacijų banką“, kur būtų talpinama pagrindinė informacija (kas organizuoja, kokia tema ir t.t.) apie įvairių institucijų organizuojamas konsultacijas bei apie jų rezultatus. Tai padėtų piliečiams.

Europos Komisijai (EK), Prancūzijos ekonomikos, socialinių ir aplinkos reikalų taryba (ESART) e-dalyvavimui užtikrinti patobulino konsultacijų mechanizmą. Siūloma skatinti

daugiakalbystę, išankstinį įvykių modeliavimą, terminų laikymąsi ir tinkamą dėmesį šiems aspektams atliekant poveikio vertinimą, grįžtamąjį ryšį su konsultacijų dalyviais, tinklų ir lobistų spektro išplėtimą ir konsultacijų rezultatų skaidrumą (Pichenot, 2009).

Viešųjų konsultacijų, svarbiausios pilietino dialogo formos, plėtojimas – tai viena iš galimybių konkrečiai taikyti Lisabonos sutarties 11 straipsnyje apibrėžtą dalyvaujamosios demokratijos principą. Stiprinti pilietinės visuomenės dalyvavimą viešosiose konsultacijose reiškia ir svaresnį piliečių indėlį į Europos diskusijas. Konsultacijos vaidmuo turėtų būti svarbus ne tik sprendimų parengiamajame etape, bet ir turėti įtakos atliekant *ex ante* poveikio vertinimą bei taikant atvirąjį koordinavimo metodą ir dalyvaujant Bendrijos politikos *a posteriori* vertinime.

III lygmuo – aktyvus dalyvavimas priimant politinius sprendimus (angl. *active participation*) **arba įgalinimas** (angl. *empowerment*) – piliečių ir valdžios institucijų partnerystė. Pripažįstama piliečių teisė siūlyti idėjas „iš apačios į viršų“, tačiau galutinis sprendžiamasis balsas ir atsakomybė priklauso valdžios institucijoms (Ahmed, 2006).

Piliečių informavimas – tai minimali dalyvavimo samprata, kuri dalyvavimą sieja su politinių sprendimų stebėjimu ir kompetentingu jų vertinimu (Baločkaitė, 2008).

Aktyvus dalyvavimas (sprendimų priėmimas) – piliečiai ne tik išsako pozicijas, bet taip pat dalyvauja nustatant politinę darbotvarkę ir diskutuoja tarpusavyje, valdžia suinteresuota atsižvelgti į piliečių nuomones ir informuoja apie jomis paremtus valdžios sprendimus.

Internetiniuose forumuose visiškai realizuojamas:

- laisvas visų dalyvavimas;
- dalyvavimas tuojau pat ir nuolat;
- dalyvavimas priimant sprendimus (balsavimai);
- individas, nepriklausomai nuo jo socialinio statuso, nulemia sprendimą;
- visi procesai ganėtinai skaidrūs (Bielinis, 2005).

Konsultacijos – piliečiai įtraukiami į politinių sprendimų priėmimo procesą sudarant jiems galimybes išsakyti savo nuomones ir pozicijas valdžios institucijų nustatytais klausimais, nors šios neturi valdžiai įpareigojančio pobūdžio; valdžios atstovai priimdami sprendimus gali atsižvelgti, tačiau neprivalo vadovautis piliečių išsakytomis nuomonėmis.

Jei piliečių informavimas numato vienos krypties komunikaciją tarp valdžios ir piliečių, tai konsultacijos ir aktyvus dalyvavimas grindžiamas abipuse komunikacija: ne tik valdžia kalba piliečiams, bet taip pat piliečiai kalba valdžiai. Tiek konsultacijos, tiek aktyvus dalyvavimas gali būti įgyvendinamas skirtingomis formomis: piliečiams patiems formuojant savo pozicijas ir išsakant pasiūlymus arba paprasčiausiai balsuojant, t.y. išreiškiant pritarimą arba nepritarimą

pasiūlytomis sprendimų alternatyvoms. Pateikiamas pavyzdys yra e-valdžios sąveikumo portalas „Sąveikumas“ <http://saveikumas.gov.lt/lt/titulinis.html>. Kertinis instrumentas e-valdžios tikslams pasiekti yra sąveikumas – tai atskirų ir iš esmės skirtingų organizacijų gebėjimas bendradarbiauti siekiant abipusės naudos ir užsibrėžtų bendrų tikslų, užtikrinant sklandžius informacijos ir žinių mainus tarp atitinkamų veiklos procesų, apsišvietimui duomenimis naudojant savo informacines ir ryšių technologijų sistemas.

Elektroninis balsavimas dažnai laikomas priemone, kuria galima užtikrinti visų piliečių dalyvavimą valdant valstybę ir priimant sprendimus bei patobulinti egzistuojančias demokratijos formas tiesioginio piliečių įtraukimo požiūriu. „E-demokratija siaurąja prasme arba elektroninis balsavimas yra nauji terminai, kuriais siekiama apibūdinti informacinių technologijų ir elektroninės erdvės išplėtimą į svarbiausią kiekvienos demokratinės valstybės institutą – rinkimus. Elektroniniai rinkimai plačiąja prasme yra apibrėžiami kaip bet kokio tipo balsavimas, į kurį yra įtraukiamos elektroninės priemonės“ (Kiškis, 2005).

Šiuolaikinių informacinių technologijų taikymas vis naujiems valdymo procesų aspektams modernizuoti ir optimizuoti (didinti valdymo, komunikacijos su piliečiais, viešų paslaugų teikimo efektyvumą, spartą ir skaidrumą) sąlygojo įvairių tarpusavyje persipynusių „e-terminų“ atsiradimą: e-valdžia, e-valdymas, e-demokratija, e-vyriausybė, e-dalyvavimas, e-paslaugos ir kt. (Barcevičius, 2008).

Patys bendriausi, visus kitus aprėpiantys ir numanantys terminai yra e-valdžia ir e-demokratija – pastarųjų turinys laikui bėgant plečiasi, įtraukdamas naujas iniciatyvas ir aspektus. (Baločkaitė ir kt., 2008).

Kituose skyriuose bus apžvelgiami elektroninės demokratijos modeliai kokie pagrindiniai e-demokratijos principai, modeliai.

1.3.1. Elektroninės demokratijos modelio ypatumai

E-demokratijos modelį sudaro keturi sektoriai: politinės grupės, privatus sektorius, žiniasklaida ir valdžia, glaudžiai sąveikaujantys su elektroniniais piliečiais (toliau – e-piliečiais) kaip e-demokratijos centru. E-piliečių sąvoka skiriasi nuo įprastinės tuo, kad e-piliečiai gali pasinaudoti IRT bendraudami su valdžios ir viešojo administravimo institucijomis, o šios institucijos gali juos nustatyti elektroninėje erdvėje bei autentifikuoti jų išreikštą valią (Kiškis ir kt., 2006).

Anot vokiečių teoretiko J.Habermaso (1989), vienas iš esminių demokratijos komponentų yra atvira, nesuvaržyta komunikacija tarp skirtingų socialinių grupių, komunikacija, kur kiekvienas turi teisę kalbėti ir būti išgirstas, pripažįstami visi išsakyti racionalūs argumentai neatsižvelgiant į

jokią statuso ar ekonominės galios viršenybę. Tokiai komunikacijai užtikrinti yra būtina viešoji sfera – susibūrimų ir diskusijų vieta, kur piliečiai susitinka kaip lygūs su lygiais, nevaržomi jokių politinių ar ekonominių apribojimų, išsako savo patirtis ir savo interesus, patys diskutuoja ir priima sprendimus bendruomenei svarbiais klausimais, kur formuojasi konsensusas ir bendra politinė valia.

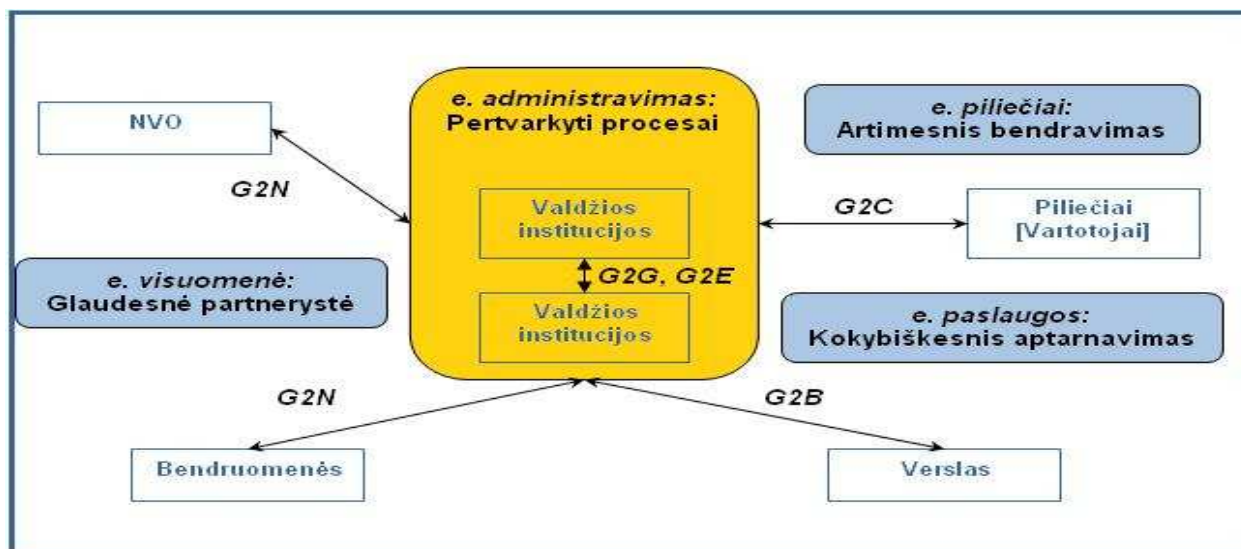
Viešojo administravimo paslaugos tampa efektyvesnės ir lengviau prieinamos piliečiams, verslui bei valdžios institucijoms, kai yra perkeliamos į elektroninę erdvę, todėl IRT vaidmuo valstybės gyvenime nuolat auga. Dėl šių priežasčių reikalingas nuolatinis valstybinio sektoriaus ir verslo bendradarbiavimas, kuris taip pat užtikrina, kad e-paslaugų kūrime bus panaudotos geriausios praktikos ir efektyviausios technologijos. (žr. 3 pav.)

Norint tobulėti šioje srityje, turime nuolat stebėti – ką ir kaip daro kitos šalys, ypač pripažinti lyderiai, vertinti ir taikyti geriausią tarptautinę praktiką, sumaniai investuoti informacinės visuomenės plėtrai skiriamas lėšas.

M.Sakowicz (2004) teigia, kad e-valdžios vertinimo metodai turėtų koncentruotis į keturis e- valdžios aspektus:

- 1) *e - paslaugas*, apibūdinant paslaugos tipą, kai informacija apie valdžią, jos programas, strategijas ir paslaugas gaunama elektroniniu būdu; svarbiausi e- paslaugų aspektai yra kokybė, pasitikėjimas ir kaina;
- 2) *e - valdymą*, apibūdinant e- valdžios veiklą „už ekrano“ - gautų duomenų ir informacijos administravimą, elektroninių įrašų priežiūrą, duomenų judėjimą iš vieno valdžios skyriaus į kitą;
- 3) *e - demokratiją*, laikant, kad e-demokratiją kuria tokios veiklos rūšys kaip virtualūs bendruomenės susirinkimai, atviros diskusijos, apklausos internete, elektroninės konsultacijos ir balsavimas internetu;
- 4) *e- verslą* ,įvertinant valdžios įtaką keičiant piliečių pinigus į prekes, pavyzdžiui, mokant mokesčius internetu ar dalyvaujant valdžios rengiamuose aukcionuose (žr. 3 pav.).

„Gerai“ ir efektyviai pilietinei diskusijai būtinas abipusis – ne tik piliečių, bet ir valdžios institucijų suinteresuotumas. Kaip rodo kitų šalių patirtis, būtina sąlyga diskusijų sėkmei užtikrinti yra valdžios institucijų suinteresuotumas piliečių dalyvavimu sprendimų priėmimo procese. Nors informacinės ir ryšių technologijos įgalina naujus valdymo organizavimo būdus, jie taip pat reikalauja gilesnių kultūrinių ir vadybinių pokyčių (UNDES, 2008).

3 pav. E- valdžios komponentai

Šaltinis: VMSF , projektas (2009)

Elektroninės valdžios paslaugų tipai:

- (angl. Business to Government; toliau vadinama – B2G) – naudojimasis internete pateikiama viešąja informacija ir elektroninėmis viešosiomis paslaugomis; dalyvavimas viešuosiuose pirkimuose naudojantis specialia elektronine sistema;
- Valdžia – valdžiai (angl. Government to Government; toliau vadinama – G2G) – duomenų apikeitimo tarp skirtingų valstybės institucijų sistemos sukūrimas ir palaikymas;
- Valdžia – pelno nesiekiančios organizacijos (angl. Government to Nonprofit; toliau vadinama – G2N) – informacijos ir paslaugų suteikimas pelno nesiekiančioms organizacijoms, politinėms partijoms, bendruomenėms ir pan.;
- Pelno nesiekiančios organizacijos – valdžiai (angl. Valdžia – piliečiui (angl. Government to Citizen; toliau vadinama – G2C) – priėjimo prie viešosios informacijos užtikrinimas ir viešųjų paslaugų teikimas piliečiams;
- Pilietis – valdžiai (angl. Citizen to Government; toliau vadinama – C2G) – naudojimasis internete pateikiama viešąja informacija ir elektroninėmis viešosiomis paslaugomis;
- Valdžia – verslui (angl. Government to Business; toliau vadinama – G2B) – priėjimo prie viešosios informacijos užtikrinimas ir viešųjų paslaugų teikimas verslui; viešųjų pirkimų internete organizavimas;
- Verslas – valdžiai Nonprofit to Government; toliau vadinama – N2G) – naudojimasis valstybės institucijų teikiama informacija ir paslaugomis;
- Valdžia – tarnautojui (angl. Government to Employee; toliau vadinama – G2E) – valstybės tarnautojų priėmimo į darbą sistemos sukūrimas ir palaikymas; informacijos tarp valstybės

tarnautojų apsikeitimo sistemos sukūrimas ir palaikymas kiekvienos institucijos viduje (e-ofisas).

E-valdymas yra svarbi priemonė, sudaranti palankias sąlygas valdžios atstovams komunikuoti ir tarnauti savo piliečiams. Užsienio šalyse pateikiama strategijos, politikos ir e-valdymo diegimo aplinkybių vertinimo sistemos, kurias naudojantis galima analizuoti e-dalyvavimą kiekvienoje šalyje. Naudojantis šia sistema bandoma įrodyti, kad administravimo principai yra vertinami, kaip itin svarbūs veiksniai, lemiantys sėkmingą e-dalyvavimo įsitvirtinimą. Taip pat nustatyta, kad veiksniai, kurie skatina internetinį (tiesioginį) piliečių dalyvavimą politiniuose procesuose, yra valdžios atstovų išpareigojimas e-valdžiai, politikai, kuri skatina e-dalyvavimą ir investicijas į e-valdžios bei informacijos ir ryšių technologijų (IRT) raidą. Kartais šios sąlygos yra įvykdomos, tačiau e-dalyvavimas neatitinka lūkesčių. E-dalyvavimo nesėkmių priežastys yra tiesiogiai susijusios su valdžios atstovų ir piliečių tarpusavio santykiais, kurie dažnai yra grindžiami nesutarimais(Christopher , 2010).

Elektroninių viešųjų paslaugų modeliai užsienio šalyse ir Lietuvoje

Elektroninių viešųjų paslaugų viešojo administravimo institucijose teikimo mechanizmų kūrimas reikalauja modernių ir atitinkamų organizacinių struktūrinių pakeitimų, valstybės tarnautojų žinių ir kompetencijos informacinių technologijų srityje (Limba, 2010).

Goldkuhl, G., Persson, A.(2006) teigia, kad elektroninių viešųjų paslaugų modeliai dėl savo savybės paskesnėse pakopose, kylant aukštyn, integruoti ankstesnių pakopų pasiekimus, juos labiau išplėsti ir patobulinti dar vadinami „elektroninių kopėčių“ modeliais. Kiekvienas lygis pasižymi gilesnės integracijos ir sąveikos internete laipsniu .

ANAO modelį taiko Australijos nacionaliniai audito rūmai (angl. The Australian National Auditing Office - ANAO).Pradėjus jį taikyti mažai kas tikėjo, kad dauguma vietos valdžios institucijų greitai peržengs pirmąsias pakopas. Šio modelio paskirtis- nustatyti ir įvertinti, kokio lygio(pakopos) yra centrinių o ypač vietos savivaldos institucijų teikiamos elektroninės viešosios paslaugos ir kaip tinkamai pritaikytos šių įstaigų interneto svetainės (Australian National Audit Office, 2004).

SAFAD Švedijos administracinės plėtros agentūra (angl. The Swedish Agency of Administrative Development – SAFAD).Šis modelis pagrįstas prielaida, kad technologinis ir paslaugų teikimo lygiai yra glaudžiai susiję teikiant elektronines viešąsias paslaugas viešojo administravimo institucijose (Persson, 2005). SAFAD modelio galimybės panašios į ANAO modelį, tačiau SAFAD modelio ketvirtosios pakopos(integracija) lygiu vartotojui leidžiama pačiam iš dalies dalyvauti elektroninės viešosios paslaugos teikimo ir jos administravimo procese, kai dėl paslaugos suteikimo procedūrinio užtikrinimo papildomai kreipiamasi į kitas viešojo

sektorius institucijas per institucijų duomenų mainų sąsają.

Nyderlanduose (Olandijoje) elektroninės viešosios paslaugos įgyvendinamos remiantis SAFAD modeliu (Leenes, 2004).Vyriausybė siekia išplėsti elektroninių viešųjų paslaugų taikymą ne tik nacionaliniu, bet ir vietos valdžios lygiu, o tai padėtų sumažinti valstybės tarnautojų skaičių, bei pagerintų elektroninių viešųjų paslaugų teikimo kokybės rodiklius(Bayens, 2006).

Li ir Leino modelis sukurtas remiantis Jungtinių Amerikos Valstijų elektroninės valdžios patirtimi. Modelis sudarytas ištyrus federalinės ir vietos valdžios struktūrinio įgyvendinio praktiką ir pavadintas jo sudarytojų Karen Leino(Karen Layne) ir Jungvu Li (Jungwoo Lee)vardais (Layne,2001) Li ir Leino modelis išsiskiria tuo kad trečiojo vertikalios integravimo ir ketvirtojo horizontalaus integravimo pakopose nagrinėjamos galimybės integruoti elektronines viešąsias paslaugas sukuriant skirtingas duomenų mainų sistemas, skirtas tarpusavyje veikti skirtingomis viešojo administravimo institucijų grupėms, ir tos pačios viešojo administravimo institucijų grupės skirtingiems subjektams.

Viešojo sektoriaus procesų atkūrimo ir baigtumo modelis šis modelis dar vadinamas elektroninės valdžios brandumo modeliu.Jį nagrinėjo danų mokslininkai H.Z.Henriksen ir K.V.Andersen(Limba, 2010).

Pagrindinis Li ir Leino bei viešojo sektoriaus procesų atkūrimo ir baigtumo modelio(toliau-VSPA baigtumo modelis) skirtumas- pirmasis modelis nukreiptas į technologinį integravimą, o VSPA baigtumo modelis – į klientą (Andersen, Henriksen, 2003).

Abu šie modeliai papildo vienas kitą ir siekia to paties- vartotojus aptarnauti, reikalaujant kuo mažesnių jų pastangų, tik vienas modelis pabrėžia technologinį integravimą, o kitas – kliento svarbą.

Hilerio ir Belandžerio modelis išsiskiria tuo, kad turi ne keturius, o penkius etapus. Prieš tai apžvelgtuose modelių, jų etapuose, lygiuose, pakopose nebuvo politinio piliečių dalyvavimo pakopos (Limba, 2010)(žr. 9 lent.)

Modelio pakopos:

- Informacija;
- Dvipusė komunikacija;
- Transakcijos;
- Integracija;
- Politinis dalyvavimas(Persson, 2005).

.Hileris ir Belandžeris savo modelyje apibūdindami politinį dalyvavimą, teigia, kad sąveikos požiūriu ši pakopa nėra atskira, o tik dalis dvipusės komunikacijos pakopos. Politinis

dalyvavimo aspektas šiuo atveju siejamas su galimybe gyventojui pareikšti nuomonę dėl institucijos priimamų tam tikrų valdymo sprendimų ir jų svarbos (žr. 8 lent.)

8 lentelė

Hilerio ir Belandžerio modelis

Tipas	PAKOPOS				
	I	II	III	IV	V
	Informacija	Dvipusė komunikacija	Transakcijos	Integracija	Politinis dalyvavimas
Valdžia piliečiams	Informacija apie pašalpas Rinkimų datos	Individuali informacija apie pašalpas Balsavimo biuleteniai	Mokesčių mokėjimas Išmokų gavimas	Visos paslaugos	Balsavimas internetu
Valdžia verslui	Teisės aktai Pirkimų pasiūlymai	Pirkimų pasiūlymų tikslinimas	Mokesčių mokėjimas Investicijos ir mokėjimai	Visa teisinė informacija vienoje vietoje Prekybos vieta	Lobistinė veikla
Valdžia valdžiai	Vidaus tvarkos taisyklės	Savivaldybių informavimas el.būdu	Elektroniniai fondų pervedimai	-	-

Šaltinis: Persson, Goldkuhl, 2005

Lyginant visus viešųjų paslaugų modelius pastebima, kad modeliai turi bendrą savybę: pirmasis jų lygmuo pasižymi menku funkcionalumu, o paskutinis lygmuo – visų valdymo lygių integravimu. Kylant integravimo laipsniui, didėja ir reikalavimai technologijoms.(žr.9 lent.)

Modelių palyginimas

9 lentelė

	ANAO	SAFAD	Li ir Leino	VSPA baigtumo	Hilerio ir Belandžerio
I	Statistinė ir pan.* informacija, užklausa	Statistinė ir pan.* informacija	Statistinė ir pan.* informacija,	Statistinė ir pan.* informacija, užklausa**, prieiga prie duomenų bazių, ISI***	Statistinė ir pan.* informacija,
II	Prieiga prie duomenų bazių	Užklausa** Prieiga prie duomenų bazių	Asmens tapatybės nustatymas, paslaugų teikimas	Asmens tapatybės nustatymas, intraneto ir interneto sąsajos	Užklausa
III	Asmens tapatybės nustatymas, paslaugų teikimas	Asmens tapatybės nustatymas, paslaugų teikimas	ISI*** (per lygius)	Intranetas ir internetas sujungti	Asmens tapatybės nustatymas, paslaugų teikimas
IV	ISI***	ISI***	ISI***	Automatizuotos informacijos mobilumas	ISI***
V	(Nėra)	(Nėra)	(Nėra)	(Nėra)	Politinis dalyvavimas

* Naujienlaiškiai, dokumentų formos, susiję teisės aktai ir kt.

** Užklausa valstybės tarnautojams elektroniniu paštu.

*** ISI- institucijų sistemų integravimas

Šaltinis: Limba, T.(2010) *Elektroninių viešųjų paslaugų modeliai*; Viešasis valdymas, Mykolo Romerio universitetas, 2010.

Lietuvoje viešosioms paslaugoms teikti taikomi ANAO ir SAFD modeliai, tačiau daug eksperimentuojama siekiant sukurti savitą modelį. Kitose užsienio šalyse taikant modelius sulaukiama tam tikrų įgyvendinimo problemų, juos patobulinus būtų galima tikėtis pašalinti esamus trūkumus ir geriau patenkinti vartotojų lūkesčius. Nebūtina išradinėti naujų modelių, o paprasčiausiai mokėti pasinaudoti gera patirtimi, pritaikant savo šalies poreikių tenkinimui.

Vokietijos mieste Hanoveryje vykusioje didžiausioje pasaulyje informacinių technologijų ir komunikacijų parodoje „CeBIT 2008“, vienas iš „Microsoft“ vadovų S. Balmer teigė, kad iki 2015 metų technologijos pažengs taip toli, kad iš esmės pakeis tiek asmeninį, tiek visuomeninį daugelio žmonių gyvenimą. „Netolimoje ateityje į elektroninę erdvę bus perkelta absoliučiai visa per žmonijos istoriją sukaupta ir dabar nuolat kaupiama informacija“ (CeBIT, 2008).

1.3.2. Elektroninės demokratijos principų raiška

Šiuolaikinės technologijos teikia vilčių, kad e-valdžia bus skaidresnė ir atskaitingesnė.

Viešumą skatina tai, kad oficialiose interneto svetainėse pateikiama daugiau informacijos apie numatomus sprendimus ir galimą jų poveikį. Galima tikėtis, kad, nesant tiesioginio kontakto su valstybės tarnautojais, bus mažiau korupcijos. Technologija taip pat teikia tiesioginei demokratijai iš esmės naujų galimybių (Barcevičius, 2006).

Kuriant dalyvaujamąją elektroninę demokratiją, remiamasi šiais principais (Kiškis ir kt., 2006):

Visi ar bent dauguma piliečių turi dalyvauti priimant sprendimus. Pilietinė visuomenė gali ir privalo atlikti pagrindinį vaidmenį kuriant ir konsoliduojant demokratiją (Šiliauskas, 2005). Teoretikas L.Diamond (1997) nurodo keletą pilietinės visuomenės ir demokratijos plėtros „sankabos“ vietų. Esminė pilietinės visuomenės demokratiška funkcija yra suteikti pagrindą valstybinės valdžios apribojimui, visuomenei kontroliuoti valstybę (Diamond, 1997).

Kaip teigia politologas L.Bielinis(2005), elektroninė komunikacija, atsiradus „tiesioginio dalyvavimo demokratijos“ galimybei, sukuria ir galimybę atimti valdžią iš politikų, nes jų funkcija netenka prasmės, visa atsakomybė paskirstoma tiesiogiai tarp elektroninių piliečių, tai sukuria terpę kurtis visiškai autonominių individų visuomenei (Bielinis, 2005).

Anot filosofo G.Mažeikio(2009) būtina mokytis ir aktyvaus pilietinio dalyvavimo formų: viešai atstovauti savo grupės idealams, nebijoti ginti išpažįtamų principų, rašyti ir teikti peticijas, organizuoti rinkimus arba juos boikotuoti, kurti alternatyvias institucijas, vietinius ir tarptautinius

pilietinio solidarumo tinklus, dalyvauti tarptautinėse protesto akcijose (Mažeikis, 2009).

E-demokratijos formavimasis priklausys nuo kiekvieno piliečio atsakingumo už save, savo šeimą, bendruomenę ir valstybę laipsnio. Kuo didesnis atsakingumo laipsnis, tuo greičiau e-demokratijos idėja taps realybe.

Bendrų interesų siekis. Kad valdymas būtų sklandus ir veiksmingas, visų dalyvaujančių piliečių požiūris turi būti paremtas abipuse pagalba, tolerancija. Piliečiai, sprenddami bendras problemas, atsižvelgia į savus interesus, bet turi dalį aukoti dėl bendro gėrio.

Kai demokratiame procese suderinami pokyčiai ir vertybės, IRT gali palengvinti dialogą tarp valdžios ir piliečių. Tai gali paskatinti dalyvaujamąją arba patariamąją demokratiją, kai galima išreikšti asmeninę nuomonę diskutuojant, o ne įgyvendinti kažkieno asmeninius norus (Setala, 2006).

Dalyvaujamoji demokratija yra paremta pagarba kiekvieno individo laisvei bei interesams.

Visa reikiama informacija turėtų būti prieinama visuomenei. Informacija pirmiausia visuomenėje sukelia diskusiją, kuri sustiprina bendruomenės idėjas, atvirumą ir toleranciją. Piliečiai norėdami spręsti problemą, turi gauti visą informaciją reikiamais klausimais. Informacijos atvirumas visuomenei turi būti pagrindinė demokratijos sąlyga.

Tačiau reiktų pabrėžti, kad informacija savaime nėra nei demokratija, nei jos požymis. Demokratiškų santykių požymiu gali būti tik informacijos prieinamumo ir jos laisvo cirkuliavimo sąlygos. Tai tampa demokratijos raktu, kurio valstybė negali kontroliuoti atskirai nuo visuomenės ir visuomenė – atskirai nuo valstybės (Bielinis, 2005).

Kiekvienas žmogus gali ne vienpusiškai, o plačiau išsiaiškinti jam rūpimas problemas, dalyvauti priimant sprendimus atsižvelgdamas ne į savo asmeninius, bet ir į visos visuomenės interesus.

Visa gauta nauda turi būti padalinta piliečiams. Visos valdžios problemos iš esmės yra sudėtingos ir jų sprendimo būdai žmonėms turi skirtingą poveikį – vieni ką nors laimi, kiti pralaimi. Todėl reiktų stengtis suderinti piliečių ir jų grupių gaunamą naudą.

Sprendimo reiktų siekti sutarimu ir įtikinimu. Bet koks sprendimas rūpimu klausimu turėtų būti priimamas pritarus visiems arba daugumai. Norint pasiekti susitarimą, reikia kantrybės ir pastangų. Dabartinėje parlamentinėje demokratijoje valdančiosios ir opozicinės partijos, priimdamos sprendimus svarbiais klausimais, dažnai pasiekia kompromisus. E-demokratijos visuomenėje sprendimai privalo būti priimti visų piliečių sutarimu bei įtikinimo metodu. Norint tai pasiekti reikia laikytis: bendradarbiavimo, tarpusavio pagalbos, visos reikiamos informacijos prieinamumo bei naudos lygaus pasidalijimo (Kiškis ir kt., 2006).

Priėmus sprendimą, iš visų piliečių tikimasi bendradarbiavimo įgyvendinant sprendimą.

Tai yra tiesioginio dalyvavimo priimant sprendimus išvada. Dalyvavimas priimant sprendimus ir priimto sprendimo laikymasis laisva valia yra neatskiriami. E-demokratija yra piliečių interesų gynimo bei integracijos į sociumą priemonė ir tam tikra bendradarbiavimo su valstybe forma, paremta IRT diegiant į valdymą (Kiškis ir kt., 2006).

Elektroninės demokratijos principai deklaruoja, kad visas dėmesys turi būti sutelktas į piliečių teises ir pareigas, jų interesų gynimą, galimybę dalyvauti svarbių sprendimų priėmime.

1.3.3. Elektroninės demokratijos įrankių vaidmuo

Gerai veikiančią vietinę demokratiją rodo piliečių pasitikėjimas vietos politikais ir tai, kad piliečių išrinkti atstovai parengia darbotvarkę, administruoja išteklių naudojimą, atstovauja piliečius bei įgyvendina duotus pažadus. Visiems šiems veiksmams būtina gera komunikacija, dialogas ir bendravimas su piliečiais. Gerai apgalvotas naujų technologijų naudojimas gali šį bendravimą palengvinti ir sustiprinti elektroninės demokratijos įrankiai:

- e-forumai;
- e-konsultacijos;
- e-referendumai;
- e-peticijos;
- e-balsavimas;
- e-rinkimai;
- viešos e. skelbimų lentos (Kiškis, 2006)

E-forumai ir pokalbių kambariai – forumai paprastai organizuojami kaip diskusija, kur atsakymai į pradinį pranešimą išdėstomi vienas paskui kitą. Dažniausiai žmonės iš pradžių skaito kitų lankytojų komentarus ir paskui pareiškia savo nuomonę ar išreiškia pritarimą vienai iš jau pareikštų nuomonių. Forumai leidžia piliečiams pasidalinti politinėmis nuomonėmis tarpusavyje ir su valdžios atstovais. Forume gali būti svarstoma, bendradarbiaujama, rengiami politiniai pasiūlymai. Forumai gali būti moderuojami, siekiant filtruoti įžeidžiantį ar forumo vidines taisykles neatitinkantį turinį, bet tai reikalauja nemažai laiko ir žmogiškųjų išteklių.

Lietuvoje yra populiarus straipsnių komentavimas, kuris neretai virsta aršia diskusija viena ar kita tema. Bet reikėtų pripažinti, kad mūsų šalyje jaučiama nuomonės reiškimo kultūros stoka, nes neretai komentarai būna agresyvūs ir įžeidžiantys.

Pokalbių kambariais galima pavadinti tokius forumus, kur diskusija vyksta realiu laiku. Viena iš variantų yra taip vadinamos konferencijos su politikais, ekspertais, kur realiame laike galima užduoti klausimą ir sulaukti atsakymo.

Jeigu konsultavimasis siūlo galimybę pasirinkti vieną iš pateiktų alternatyvų, dalyvavimas susijęs su piliečių reiškiamą iniciatyva ir temomis, kurias jie laiko svarbiomis. Viena iš galimybių yra jau minėti forumai, kur piliečiai patys inicijuoja diskusijas.

Internetiniuose forumuose visiškai realizuojamas:

- laisvas visų dalyvavimas;
- dalyvavimas tuoj pat ir nuolat;
- dalyvavimas priimant sprendimus (balsavimai);
- individas, nepriklausomai nuo jo socialinio statuso, nulemia sprendimą;
- visi procesai ganėtinai skaidrūs (Bielinis, 2005).

E-peticijos. E-peticija – internetu prieinama elektroninė peticijos forma, kurios turinui keliami tokie pat reikalavimai kaip ir įprastai peticijai, ji turi vienodą teisinę galią, palyginus su tradicine rašytine peticija (Kiškis ir kt., 2006). Ilgą laiką demokratinių valstybių valdžia leisdavo piliečiams pareikšti savo nuomonę peticijose. IKT suteikia šiai teisei šiuolaikinį pavidalą. Piliečiai gali inicijuoti peticiją elektroninėje erdvėje, pakviesti kitus ją palaikyti ir pateikti ją valdžios institucijoms. Elektroninės peticijos yra lengviau pastebimos ir prieinamos, jų pagrindu čia pat gali kilti diskusijos, jos padeda užtikrinti sprendimų priėmimo skaidrumą ir skatina bendruomenės dalyvavimą.

Tai neoficialaus piliečių dalyvavimo aktyvinimo forma – sukūrus peticiją asmuo gali ne tik įdėti peticiją internete, bet ir per svetainę persiųsti ją savo pateiktiems adresatams su prašymu peticiją, jei ją palaiko, pasirašyti ir pasinaudoti analogiška galimybe ją platinti ir toliau (Kiškis, 2006).

Siunčiamos naujienos. Vartotojai gali užsiprenumeruoti naujienas ir jas gauti elektroniniu paštu ar net žinute į mobilų telefoną. Ne visi žmonės dažnai lankosi valdžios institucijų tinklapiuose, todėl ši galimybė gauti naujausią dominančios srities informaciją skatina savalaikę reakciją, ypačingai jei tokiu būdu gaunama informacija apie įvyksiančius posėdžius, svarstymus ir t.t., kur asmuo gali pareikšti savo nuomonę. Lietuvoje galimybę užsiprenumeruoti naujienas suteikia dauguma savo tinklapius turinčių valdžios institucijų.

Vaizdo transliacijos internetu – tai gali būti tiesioginės transliacijos, pvz. Seimo tinklapyje (www.lrs.lt), galima žiūrėti tiesioginę posėdžio transliaciją arba jau įrašytą archyvinę medžiagą.

Dažniausiai užduodami klausimai. Neretai vartotojai ieško tos pačios informacijos ir užduoda tuos pačius klausimus, taigi yra naudinga sukurti tokį skyrelį, kuriame būtų patalpinti klausimai su detaliais atsakymais. Jie gali būti suskirstyti pagal temas, sujungus panašius klausimus, kad vartotojas lengviau surastų reikiamą atsakymą. Be to, tai yra piliečiui skiriamo dėmesio įrodymas, savotiškas padėšinimas komunikuoti su valdžios institucijomis.

Elektroniniai kioskai – valdžios institucijos gali pasiūlyti prieigą prie viešos informacijos per elektroninius kioskus ir kompiuterinius terminalus, kuriais piliečiai gali naudotis šių institucijų patalpose.

Elektroninis paštas – neabejotinai yra paprasčiausia ir natūraliausia elektroninės komunikacijos forma. Vis daugiau piliečių pasirenka ją bendravimui su savo politiniais atstovais. Rinkėjams turi būti žinomi tiek atskirų valdžios atstovų el. pašto adresai, tiek bendri adresai, kur galima rašyti vienu ar kitu klausimu. Nemažai valdžios institucijų turi savo tinklapiuose elektronines formas, kuriose užpildžius nustatytas skiltis galima joms išsiųsti elektroninį laišką.

Apklausa. Tai tiesiog forma, kurią reikia užpildyti, pasirenkant atsakymų variantus. Apklausa gali būti labai trumpos ir paprastos – vienas klausimas su keliais atsakymų variantais, tačiau gali būti ir ilgesnės kelių ar keliolikos klausimų apklausa. Tokios apklausa neturi mokslinės reikšmės, kadangi dažniausiai jos neišreiškia visų galinčių balsuoti piliečių nuomonės. Jos gali parodyti bendras tendencijas. Ir vis dėlto tinkamoje vietoje patalpinta trumpa apklausa aktualia tema priverčia lankytoją užsilaikyti tinklapyje bei sukuria dalyvavimo jausmą, ypač, jei vartotojai gali pamatyti rezultatus ir palyginti savo ir kitų nuomonę.

Aptariant e-demokratijos įrankių pasirinkimą, galima teikti, kad piliečiai priimdami sprendimus gali naudotis jiems priimtinausiomis komunikacijos ar ryšio priemonėmis jiems patogiu laiku, skirtingose vietose ir bet kuriose situacijose.

2. ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJS PRIEMONIŲ ĮTAKA PILIEČIŲ AKTYVINIMUI

Pasak A.Guogio (2009), paskutiniu metu atslūgus žavėjimuisi Naująja viešąja vadyba, vis dažniau imama akcentuoti, kad viešajame administravime labiau turėtų dominuoti sąvokos „demokratija“, „savigarba“ ir „piliėtis“, o ne „rinka“, „konkurencija“ ir „klientas“. Naujai besiformuojančiai ideologijai pagrindą sudaro pilietiškumas, bendruomenės ir pilietinės visuomenės teorijos bei organizacinis humanizmas.

J. Jasaitis(2008) teigia, kad pastarųjų metų socialinių ir ekonominių procesų analizė liudija apie Lietuvos visuomenės sumaištį ir gilų jos sluoksnių susipriešinimą. Nemaža visuomenės dalis nesuvokia demokratijos raidos ir ją sąlygojančių veiksnių tarpusavio ryšio, nesugeba analizuoti nei valstybės valdymo, nei savivaldos procesų, nepajėgia išsiaiškinti europinių ir transatlantinių darnios plėtros kryptių. Tokioje sumaištyje žmonės nebepajėgia atskirti svarbiausios informacijos nuo visiškai nereikšmingos, nesuvokia demokratinės valstybės funkcijų ir individo (piliečio)

santykių su valstybe mechanizmo.

Pilietinė visuomenė yra sudėtinga ir daugiasluoksnė sąvoka. Joje išskiriami normatyvinis, institucinis, teorinis-analitinis aspektai. Jos apibrėžime akcentuojamas formavimas tvirtų elgsenos modelių, tarp kurių lemiamas vaidmuo tenka tarpusavio pagarbos, pasitikėjimo, solidarumo, abipusės atsakomybės jausmams (Šiliauskas, 2005).

Dažniausiai pilietiškumas siejamas su pagarba konstitucijai, savarankiškais viešaisiais samprotavimais ir sprendimais, gebėjimu kritiškai atstovauti bendruomenių interesams (Mažeikis, 2006).

Vietos bendruomenių įtraukimas ir aktyvus dalyvavimas įvairiuose socialiniuose, ekonominiuose ir politiniuose debatuose yra vienas pagrindinių regioninę plėtrą ir pokyčius skatinančių veiksnių (Kiauleikis, 2002).

Anot T.Bowdeno(2010), daugybė demokratijos problemų kyla dėl to, kad piliečiai įvairiose pasaulio šalyse turi labai ribotas galimybes tiesiogiai susisiekti su savo išrinktais valdžios atstovais, sunkiai gauna jiems reikalingą informaciją iš įvairių institucijų. Jo teigimu, internetas ir jo teikiamos galimybės – puiki terpė pilietiniam aktyvumui skatinti, valdžios atstovų ir institucijų atskaitomybei bei skaidrumui didinti, o drauge ir demokratijai stiprinti. Žmonės vengia kreiptis į savo išrinktus tautos atstovus, liaujasi domėtis institucijų veikla ir apie svarbiausius įvairių politikos sričių sprendimus sužino tik iš žiniasklaidos. Tai gana rimta problema, net ir senas demokratijos tradicijas turinčiose šalyse.

Galimas pavyzdys yra pilietiškumą bei bendruomeniškumą skatinantis elektroninės demokratijos projektas fixmystreet.com (liet. – suremontuok mano gatvę), kuris sulaukė didžiulio pasisekimo ne tik Britanijoje, bet ir kitose pasaulio šalyse. Analogiškai puslapiai veikia Australijoje, Naujojoje Zelandijoje, kitose pasaulio šalyse. Tai interneto puslapis, kuriame žmonės gali konkrečiai nurodyti, su kokiomis problemomis jie susiduria viešosiose erdvėse, o apie tai kaipmat informuojamos atitinkamos valdžios institucijos. Čia galima pranešti apie gatvėse atsivėrusias duobes, išterliotas namų ar viešųjų pastatų sienas, neveikiantį gatvių apšvietimą ir kitas problemas ar viešosios tvarkos pažeidimus. Tai iniciatyvos, kurios skatina pilietiškumą bei įsitraukimą į bendruomenės gyvenimą, leidžia realiai pajauti tokio pilietiškumo naudą (Bowdenas, 2010).

Šiandieninėje visuomenėje pradeda dominuoti tokie dariniai, kaip įvairios bendruomenės, interesų grupės, socialiniai tinklai ir jų atstovaujamos institucijos. Visi jie remiasi savitais sąveikų kompleksais ir labai individualizuotomis komunikacijos formomis. Vertybės ir vadinamasis simbolinis kapitalas žinių visuomenėje įgyja kaskart vis didesnę vaidmenį. Dėl to iš esmės ir keičiasi visuomenės socialinė struktūra. Visuomenės sandara vis mažiau suprantama kaip sistemiška, t.y. sudaryta iš santykinai stabilių klasių, sluoksnių ar grupių, o vis dažniau traktuojama

kaip samplaika kintančių tinklų, interesų grupių, bendruomenių ir visuomeninių institucijų, kurios turi labai savitus, individualizuotus požiūrius, vertybines orientacijas bei interesus (Henry, 2001, p. 96-107).

Reikalingi informaciniai metodai, kurie sukurtų individualizuotus ir labai specifinius komunikacinių ryšių kompleksus ir bendras arba kolektyvines žinių aplinkas, kurioje visi piliečiai ir jų organizacijos galėtų rasti nišas savitų vertybių ir interesų raiškoms (Augustinaitis, 2003).

Piliečių ir valdžios interaktyvioji sąveika bei socialinių idėjų vaidmuo yra viena iš svarbiausių ES inovacijos krypčių, integruojančių technologines ir socialines naujoves. Šiuo metu ES šalyse vyksta labai daug eksperimentų ir tyrimų, kurie susieti su „online“ paremtomis bendruomenės savivaldos ir visuotinės gerovės koncepcijomis. Koncepcijų ir kelių įvairovė rodo, jog kiekvienoje šalyje ar regione šis procesas prisitaiko prie vietinių sąlygų, gyventojų sudėties, tradicijų, išsilavinimo bei kultūros. Todėl kiekvienoje šalyje ar regione informacijos visuomenės bendruomenių formavimas greta bendrųjų tendencijų turi ir labai specifinių ypatybių, kurios ypač reiškiasi metodiniu ir organizaciniu lygmeniu (Augustinaitis, 2004).

Dalyvaujančioji demokratija atsiranda tam, kad būtų atsižvelgiama į piliečių nuomonę ir atstovavimą jai, tokiu būdu šalies gyventojai tiesiogiai įsitraukia į valdymo procesą. Būtent čia ir pasireiškia reikšmingas IRT vaidmuo.

Suomijoje veikia jaunimo informavimo ir konsultavimo paslaugų nacionalinis koordinavimo ir plėtros centras (Oulu, Suomija). Šis centras užmezga ryšius su vis daugiau ir daugiau Suomijos savivaldybių, siekdamas aprūpinti priemonėmis ir žiniomis, kad e-demokratijos įrankis www.aloitekanava.fi būtų visapusiškai panaudotas pagal paskirtį.

Jaunimo informavimo ir konsultavimo paslaugų nacionalinio koordinavimo ir plėtros centro iniciatyva yra sukurta viešų diskusijų internetinė programa www.aloitekanava.fi, remiama Suomijos Švietimo ir mokslo ministerijos.

Šios internetinės platformos dėka, jauni žmonės gali išsakyti savo idėjas, kaip būtų galima pagerinti gyvenimo kokybę jų regiono bendruomenėse. Taip pat padeda pamatyti ar jų idėjos susilaukia viešo pritarimo bei pateikia pasiūlymus konkrečiuose projektuose remiamuose vietos valdžios institucijų ir savivaldybių.

Visi savivaldybės veikėjai (pvz., vietos politikos kūrėjai, organizacijos, jaunimo tarybos) gali užduoti klausimus pasinaudodami vietos iniciatyvos kanalu. Moderuoti (tvarkyti) ir prižiūrėti šios paslaugos veikimą dažniausiai yra viena iš vietos jaunimo administracijos užduočių.

Paslaugos projektavimas pradėtas jau 2006 m., kad įvykdytų Suomijos jaunimo įstatymu (2006) numatytus reikalavimus, t.y. įtraukti jaunimą į vietos darbus. Ši paslauga yra vyriausybės programos (jaunimo politikos vystymosi programa) dalis (Oinas, 2009).

Užsienio šalių pavyzdžiai leidžia suprasti, kad e-demokratijos įrankiai tose šalyse jau veikia ir skatina piliečių aktyvumą.

Britanijoje veikiančiame puslapyje writetothem.com (liet. – parašyk jiems) galima ne tik susisiekti su savo išrinktu atstovu, bet ir matyti, ar jis atsako į siunčiamus klausimus, ar bendrauja su savo rinkėjais. Viešumas ir skaidrumas – svarbūs demokratijos elementai, todėl galima matyti, ar valdžios atstovams rūpi, ar jie skiria savo laiko ir dėmesio tiems, kurie už juos balsavo (Bowdenas, 2010).

Lietuvos gyventojų vertybinėse nuostatose yra grūdas, iš kurio būtų galima auginti modernios, demokratinės valstybės poreikius atitinkantį aktyvų gyventojų pilietiškumą. „Gero pilietiškumo“ sampratoje šiai užduočiai kol kas yra stokojama kolektyvinės pilietinės veiklos (Žiliukaitė, 2006).

Lietuvoje veikia racionalaus balsavimo sistema internete – MANO BALSAS LT (<http://www.manobalsas.lt/apie/apie.php>).

Šio projekto tikslai:

- Prisideda prie demokratijos stiprinimo šalyje;
- Prisideda prie pilietinės visuomenės ugdymo;
- Skatina žmones balsuoti atsakingai;
- Skatina žmones aktyviau domėtis politikų pažiūromis ir partijų programomis;
- Prisideda prie populizmo mažinimo;
- Kelia Lietuvos įvaizdį tarptautinėje arenoje (Lietuva viena pirmųjų šalių, iniciavusi tokį projektą);
- Suteikia daugiau informacijos apie politikus ir jų nuostatas.

Žmonės yra kviečiami atlikti trumpą testą ir sužinoti, kurie politikai yra arčiausiai jų pažiūrų. Klausimyno pagrindą sudaro visuomenei svarbūs klausimai iš įvairių sričių – švietimo, sveikatos apsaugos, ekonomikos, užsienio politikos, kultūros. Žmonės, žinodami politikų poziciją jiems rūpimais klausimais, galės priimti racionalų sprendimą, kuris politikas sugebės juos geriausiai atstovauti.

Skiriamos ES struktūrinės lėšos didina kompiuterinį raštingumą Lietuvoje. ES struktūriniai fondai finansuoja daug projektų, padedančių įveikti šią problemą ir ugdyti elektroninius gyventojų įgūdžius. Pagal priemonę „Kompiuterinio raštingumo įgūdžių skatinimas“ iki 2015 m. mažiausiai 23 tūkst. Lietuvos gyventojų turėtų sėkmingai baigti Europos socialinio fondo finansuojamus kompiuterinio raštingumo kursus. Šiai priemonei įgyvendinti numatyta skirti iki 30 mln. litų Europos socialinio fondo lėšų.

Siekiant visiems Lietuvos gyventojams sudaryti vienodas galimybes naudotis informacinės

visuomenės teikiamomis galimybėmis, šiuo metu įgyvendinamas antrasis plačiajuosčio tinklo RAIN plėtros etapas(žr.6 priede). Jį užbaigus kaimo vietoves pasieks šviesolaidinės plačiajuosčio ryšio linijos. Šių dienų Europos Sąjungos (ES) prioritetas yra priemonė : „Elektroninė demokratija: regionai“. Tai viena iš 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos priemonių, finansuojama pagal Ekonomikos augimo veiksmų programą „Informacinė visuomenė visiems“(žr.3 priede).

Pasak T. Bowdeno (2010), svarbu ne prisitaikyti prie tikrovės ir laukti, kol atsiras kritinė masė žmonių, kuriems to reikės, bet pirma sukurti įrankius, kad kai jų prireiks, jais jau iš karto būtų galima naudotis. Tokie demokratijos stiprinimo projektai ne tik galimybė, bet ir būtinybė šiuolaikinių technologijų pasaulyje.

E-demokratijos priemonės įtakoja piliečių aktyvumo skatinimą bei pilietiškumo ugdymą, tačiau kaip atskiras faktorius, nesąlygoja dalyvavimo intensyvumo. Tam, kad didėtų piliečių dalyvavimo demokratinuose procesuose aktyvumas būtina atkreipti dėmesį į visą faktorių kompleksą: nustatyti kontekstą, politinę kultūrą, informacines, komunikacines technologijas.

2.1. Pilietiškumo skatinimo būdai ir iniciatyvos

Žmogiškųjų išteklių plėtra yra neatsiejama nuo politinio gyvenimo demokratizavimo, decentralizuoto sprendimų priėmimo, nes visuomenė turi sugebėti priimti sprendimus, analizuodama klausimus susijusius su jos plėtra. Šiuo atveju kalbama ne tik apie dalyvavimą remiant plėtros tikslus, nustatytus centrinės valdžios, bet ir apie dalyvavimą procese, kur asmeniniai tikslai yra bendrų plėtros tikslų pagrindas (Juknevičienė, 2006).

L.Donskis (2004) teigia, kad jei žmonės sąmoningai nedalyvauja viešojoje erdvėje, tai yra neįmanoma jokia ypatinga specialistų misija, kuri sugebėtų žmones pripildyti vertybių ir idėjų. Vertybės ir idėjos yra laisvai ir sąmoningai kultivuojamos, pasirenkamos ir perimamos. Nuleisti jas iš viršaus yra neįmanoma. Demokratijos kokybe piliečiai nepatenkinti, anot politologo A. Krupavičiaus (2010) susidaro paradoksali situacija: turime demokratiškai renkama valdžią, bet ji piliečių netenkina. Viena iš to priežasčių – trūksta atsakomybės piliečiams. Pati visuomenė yra politiškai apatiška, nedalyvaujanti, stokojanti orientyrų, menkai bendruomeniška.

Vienas iš svarbesnių pilietiškumo skatinimo būdų – mokymasis visą gyvenimą. Interaktyvūs kolektyvinio organizacinio mokymosi procesai, sujungiantys ir įtraukiantys įvairius socialinius-ekonominius veikėjus (valdžios institucijas; švietimo ir lavinimo, mokslo ir tyrimų institucijas; profesines asociacijas; inovacijas palaikančias organizacijas ir vietos bendruomenes) (Kasinskaitė, 2005).

UNESCO koncepcijoje teigiama, kad išsilavinimas nėra duodamas vieną kartą visam

laikui, o yra nuolatinio mokymosi, trunkančio visą gyvenimą, rezultatas. „Aktyviai keldama kiekvieno žmogaus nuolatinio mokymosi idėją, UNESCO teigia, kad „tik nuolatinis žmogaus mokymasis sudaro prielaidas tarptautiniam laisvės, teisingumo, savitarpio pagalbos ir bendradarbiavimo supratimui, garantuoja žmogaus teisę į mokslą, nurodytą tarptautinėje žmogaus teisių deklaracijoje, skatina žmogaus kaip asmenybės augimą, išlaikant savo unikalumą, nacionalinį identiškumą, istorinę ir kultūrinę tautos bei civilizacijos atmintį“.

Nuolatinis tobulinimasis daro didžiulę įtaką organizacijos sėkmei ir išskiria tris pagrindinius tikslus, kurių padeda pasiekti nuolatinis mokymasis:

- Mokymasis visą gyvenimą yra pagrindinis ir lemiantis konkurencinės šalių, įmonių ir individų galios bei ekonominio augimo veiksnys;
- Mokymasis visą gyvenimą būtinas socialinei integracijai ir tam, kad būtų išlaikyta tautų ir bendruomenių vidinė pusiausvyra bei sanglauda;

Mokymasis visą gyvenimą yra vertingas dėl individams suteikiamos gyvenimo vertės ir galimybės geriau tvarkyti savo kasdieninį gyvenimą. Žmogiškasis kapitalas yra investicijos į žmogiškuosius išteklius švietimui, profesiniam parengimui, sveikatos apsaugai ir moksliniams-tiriamiesiems bei konstravimo darbams (Bagdonavičius, 2002).

Tai padeda skatinti aktyvų pilietiškumą ir didinti galimybę įsidarbinti. Aktyvus pilietiškumas atskleidžia, ar ir kaip žmonės dalyvauja visose visuomeninio ir ekonominio gyvenimo srityse, kaip jie išnaudoja pasitaikančias progas ir išvengia pavojų, kiek jaučiasi visuomenės nariai. Dažniausiai daugeliui žmonių apmokamas darbas garantuoja jų nepriklausomybę, savigarbą ir gerovę. Tai svarbiausias žmonių gyvenimo kokybės veiksnys. Galimybė dirbti – gebėjimas išsaugoti darbo vietą – yra ne tik pagrindinis aktyvaus pilietiškumo rodiklis, bet ir lemiamą sąlyga, siekiant visiško užimtumo, stiprinant Europos konkurencingumą ir gerovę „naujoje ekonomikoje“. Ir galimybė dirbti, ir aktyvus pilietiškumas priklauso nuo žmogaus turimų atitinkamų naujausių žinių ir įgūdžių, reikalingų dalyvaujant ekonominiame bei visuomeniniame gyvenime (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001).

Labai svarbią vietą bendravimo ir mokymosi procese užima IRT ir jų teikiamos galimybės. Tai puiki terpė pilietiniam aktyvumui skatinti, valdžios atstovų ir institucijų atskaitomybei bei skaidrumui didinti, o drauge ir demokratijai stiprinti. Skaitmeninės technologijos leidžia piliečiams geriau kontroliuoti valdžią, stebėti ir vertinti jos priimamus sprendimus ir patiems įsitraukti į jų priėmimą (Bowdenas, 2010).

Lietuvoje judėjimo „Aš Lietuvai“ konferencijos metu „e.Demokratija: įvesti“ 2011 m. jau antrą kartą įteikiami apdovanojimai „Lietuvos e.Pasiekimas“. Šių apdovanojimų teikimo tradiciją Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Vyriausybės, anksčiau teikęs „Naujojo knygnešio“

apdovanojimus, perdavė judėjimui „Aš Lietuvai“. Steigiamos nominacijos: „e.Pasiekimas: „Didžiausia pridėtinė vertė“, „Geriausia komanda“, „Geriausią pilietinę iniciatyvą“, „Populiarinimas ir vartojimo augimas“, „Nacionalinė strateginė inovacija“. Judėjimas „Aš Lietuvai“ padeda piliečiams susipažinti su naujai sukurtomis svetainėmis, dalyvauti, tapti aktyvesniems. „E- pasiekimo“ nominacija buvo skirta už „Geriausią pilietinę iniciatyvą“. Ja pripažintas jau metus veikiantis grupės „Mano valstybė“ projektas „Ką Veikia Valdžia“. Svetainė kaveikiavaldzia.lt sudaro sąlygas visuomenei geriau suprasti, kas yra svarstoma aukščiausiose valstybės valdymo institucijose, ir padėti aktyviems piliečiams lengviau įsitraukti į svarbių sprendimų priėmimą (žr.8, 9 pried.).

Pilietiniai projektai skatina žmonių iniciatyvas, leidžia domėtis ne tik vietos bendruomenės gyvenimu, bet suprasti kokios vertybės ir problemos aktualios viso pasaulio žmonėms, technologijų pagalba galime pasijusti globaliais viso pasaulio e-piliečiais, atsiliepti į pagalbos prašymą bet kurioje pasaulio vietoje. Savivaldos organai yra tarpininkas esantis arčiausiai piliečių ir galintis paskatinti būti aktyvesniais, dalyvauti e-demokratijos projektuose, programose. Svarbiausia informacija piliečiams suteikiama bendrovėse, seniūnijose, savivaldybėse. Todėl ši grandis labai svarbi elektroninės demokratijos įgyvendinimo procese.

2.2. Elektroninis balsavimas, kaip e-demokratijos išraiška

Rinkimai yra viena svarbiausių moderniosios atstovaujamosios demokratijos institucijų – jie sudaro galimybę piliečiams netiesiogiai, per savo išrinktus atstovus dalyvauti valstybės valdyme. Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, šiuo metu rengiant rinkimus kyla didelė problema, kurios esmė – per mažas rinkėjų aktyvumas dalyvaujant šalyje vykdomuose rinkimuose (VRK, 2009). Rinkimai, vykdomi įprastiniu būdu, nepritraukia daugumos rinkėjų, kadangi piliečiams, turintiems teisę dalyvauti rinkimuose, ne visuomet yra patogų apsilankyti rinkimų apylinkėse dėl laiko stokos ar dėl didelio atstumo iki rinkiminės apylinkės.

2011 metais atlikti tyrimo statistiniai duomenys parodė, kad 75 proc. apklaustų šalies gyventojų sutinka, kad Lietuvoje būtų sudaryta galimybė rinkimuose balsuoti internetu. Politologo A. Kulikausko (2011) teigimu elektroninį balsavimą pirmosios įsivedusios Estijos patirtis parodė, jog rinkėjų aktyvumą naujoji galimybė paveikė nežymiai, tačiau jis taip pat pastebėjo, kad Lietuvoje efektas galėtų būti didesnis dėl gausesnio emigrantų skaičiaus. Tokia galimybė taip pat pasinaudotų žmonės, kurie rinkimų dieną dėl įvairių aplinkybių negali ateiti į paskirtą balsavimo vietą.

Pasaulyje elektroninis balsavimas bandomas, diegiamas ir veikia vietos savivaldos arba nacionalinių rinkimų lygmeniu (Šveicarijoje, Katalonijoje, Ispanijoje, Austrijoje, Švedijoje,

Vokietijoje, Portugalijoje, Brazilijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Filipinuose, Havajuose ir t.t.). Remiantis sėkminga Estijos ir kitų šalių patirtimi, buvo nuspręsta įgyvendinti balsavimo internetu būdą Lietuvoje (Venčiauskas, 2003).

Identifikuojant galimybes, svarbu atskleisti įvairių valstybių patirtį, analizuojant konkrečių valstybių veiksmus e-demokratijos įgyvendinimo procese, įvedant elektroninius rinkimus.

Brazilijoje rinkimus prižiūri organizacija – Vyriausiasis Rinkimų Teismas (toliau –VRT). 1985 metais Nacionalinis Brazilijos Kongresas priėmė įstatymą dėl Brazilijos rinkėjų registravimo procedūros suvienodinimo, naudojant kompiuterius. 1995 m. Kongresas patvirtino VRT rengtą įstatymą, kurio priėmimas leido rinkimams naudoti elektronines balsavimo mašinas bei reguliuoti šių technologijų naudojimą. 2000 metais pasirodė balsavimo mašina UE2000, kurios pagalba rinkimai vykdomi ir dabar.

VRT vykdo naujos balsavimo mašinos testavimą, kurios veikimas paremtas rinkėjų pirštų antspaudų atpažinimu. Šios sistemos panaudojimas planuojamas 2012 metų rinkimuose (Filho, 2000).

Lietuvoje tokios balsavimo sistemos įdiegimas būtų nepriimtinas visuomenei. Kiltų daug neaiškumų naudojantis balsavimo mašinomis, ypač vyresnio amžiaus žmonių tarpe. Reikalingas visapusiškas informacijos apie sistemos veikimą prieinamumas.

2000 metais **Austrijoje** buvo pradėtas projektas elektroninio balsavimo sistemos kūrimui, kuriame mokslininkams buvo pavesta ištirti kriptografinius algoritmus ir šifravimo sistemą. Pradiniame projekto etape mokslininkai nustatė elementus, kurie buvo panaudoti Studentų Sąjungos ir Austrijos Prekybos Rūmų elektroniniams rinkimams. 2001 m. Austrijos parlamentas priėmė įstatymų pataisas, kurios leido naudoti elektroninio balsavimo sistemą rinkimuose (Heindl, 2004). Vienas miestas buvo pirmasis projekto rėmėjas, kurio dotacijos buvo skirtos elektroninio balsavimo sistemos prototipo kūrimui: rinkėjo identifikavimas ir autorizavimas elektroninio balsavimo kortelės gavimui, kuri vėliau gali būti panaudota balsuojant rinkimų dieną. 2002 m. buvo išleista pirmoji elektroninio balsavimo sistemos prototipo aprašomoji dokumentacija, kurią galėjo parsisiųsti visi norintys. Pirmieji bandomieji rinkimai bei balsavimo sistemos naudojimo tinkamumo testas buvo parengti 2003 m. ir buvo išbandyti fokusuotoje grupėje.

Balsavimo rezultatai parodė, kad rinkėjų aktyvumas, naudojantis popieriniais biuleteniais buvo 26 %, o rinkėjų, pasinaudojusių elektroninio balsavimo sistema, aktyvumas siekė 36% (Heindl, 2004).

Remiantis Austrijos projektais įdiegiant elektroninio balsavimo sistemas galima teigti, kad procesas vystosi palaipsniui įgydamas pagreitį. Svarią nuomonę išsako mokslininkai, tik

vėliau elektroninio balsavimo sistemos pritaikomos rinkimuose. Didelis dėmesys skiriamas testavimui. Elektroniniam balsavimui skiriamas ypatingas dėmesys, prieš įgyvendinant projektus valstybiniu lygiu. Lietuva, įdiegiant elektroninio balsavimo sistemą, turėtų pasimokyti iš Austrijos nuoseklumo, mokėjimo naudotis moksliniais tyrimais bei skirti didesnę reikšmę testavimui.

Šveicarijoje terminas „e-balsavimas“ yra suprantamas kaip nuotolinis elektroninis balsavimas asmeniui balsuojant internetu, trumpąja žinute (SMS) arba kitu būdu, kur naudojamas elektroninis duomenų perdavimas.

Šveicarijos Federalinė Kanceliarija kartu su trimis Kantonais nuo 2003 m. atliko keletą bandymų, kurių pagrindinis tikslas buvo išbandyti galimybę naudoti nuotolinius elektrinius balsavimus, remiantis teisine baze, taip pat vadovaujantis Europos Ministrų Tarybos rekomendacijomis. Bandymai buvo atliekami siekiant ištirti skirtingus aspektus: ar e-balsavimas padidins rinkėjų aktyvumą, kokios yra saugumo grėsmės ir ar e-balsavimai yra ekonomiškai naudingi. Bandymai parodė, kad e-balsavimas Šveicarijoje yra galimas (Braun, 2006).

Užtikrinant elektroninio balsavimo sistemos saugumą, nereikia pamiršti, kad tai kelia elektroninio balsavimo sistemos kainą. 2002 m. Federalinės Tarybos pranešime buvo paminėta, kad elektroninės balsavimo sistemos įdiegimas nacionaliniu mastu ir jos palaikymas per 10 metų kainuos nuo 400 iki 620 milijonų Šveicarijos frankų (Braun, 2006).

Lietuvoje įdiegiant elektroninio balsavimo sistemą akcentuojama, kad reikia vadovautis saugumo ir slaptumo kriterijais. Remiantis Šveicarijos patirtimi šioje srityje, galima suprasti, kad slaptumo ir saugumo užtikrinimas pakankamai nemažai kainuoja.

Estija yra vadinama „pioniere“ e-valdžioje ir e-demokratijoje. Naujausių technologijų panaudojimas įvairioms teikiamoms paslaugų rūšims Estijoje yra labai paplitęs.

Elektroninis balsavimas Estijos savivaldybių rinkimuose prasidėjo 2005 m. spalio 10 d. ir pasibaigė spalio 12 d. Per visą elektroninio balsavimo laiką apie 2 % rinkėjų pasinaudojo šia galimybe. Tyrimas parodė, jog dalis asmenų, balsavusių elektroniniu būdu, tikrai nedalyvautų rinkimuose: 4,9% apklaustų rinkėjų, kurie pasinaudojo elektroniniu balsavimu, pareiškė, jog jie iš vis nebalsuotų, jei nebūtų galimybės balsuoti elektroniniu būdu; 13,6 % respondentų atsakė, kad greičiausiai nebalsuotų, jeigu nebūtų suteikta galimybė balsuoti internetu. 2007 m. balandžio mėn. Parlamento rinkimuose internetu balsavo 30 275 rinkėjas. Iš viso balsuotojai internetu sudarė 3,4 registruotų ir 5,4 % rinkimuose dalyvavusių rinkėjų.

Estijoje elektroninio balsavimo sistema buvo populiari tarp rinkėjų balsavimo internetu pradžioje ir pabaigoje. Dauguma rinkėjų pasinaudojo elektroninio balsavimo sistema namuose (tyrimo duomenimis apie 54,5%); 36,6% darbo vietose; 3,6% pas draugus arba interneto kavinėse; 3,2 % viešojo interneto prieigos taškuose, 1,9% bankuose (Agafanov, 2007).

Internetinis balsavimas Estijoje pripažintas kaip sėkmingas. OSCE/ODIHR ataskaitoje teigiama, kad rinkimų administravimas vyko skaidriai, pripažįstama, kad Estijos vyriausioji rinkimų komisija dėjo nemažas pastangas rizikai minimizuoti ir saugumui užtikinti. Tačiau ataskaitoje taip pat pastebima, jog testavimo ir auditavimo mastas galėjo būti platesnis, perspėjama dėl galimų pavojų, kai balsuotojų internetu skaičius išsaug. Ataskaitoje pateikiamos rekomendacijos, kaip padidinti internetinio balsavimo saugumą ir prieinamumą. Ataskaitos išvadose teigiama, jog „kol probleminiai internetinio balsavimo aspektai, išryškinti šioje ataskaitoje, nebus efektyviai išspręsti, valdžia turėtų kruopščiai iš naujo apsvarstyti, ar internetinis balsavimas turėtų būti plačiai prieinamas kaip balsavimo metodas, ar jis turėtų būti naudojamas tik ribotai ar jo iš viso atsisakyta“. (OSCE, 2007)

Politologai ir politikos apžvalgininkai pastebi, jog rinkiminės kampanijos *Lietuvoje* virsta propogandinėmis viešųjų ryšių akcijomis be aiškios idėjų, vertybių ir programinių nuostatų kovos. Tai lemia silpna partijų ideologinė tapatybė, menkas partijų narių politinis išprusimas, savo partijos programinių nuostatų ir vertybių neišmanymas. Nemažą įtaką turi ir tradicinės žiniasklaidos, ypač televizijos, komerciniai interesai, primetantys politikai šou verslo logiką. Šių procesų pasekmė – nuolat mažėjantis rinkėjų (ypač jaunimo) aktyvumas ir augantis politinis susvetimėjimas (Ramonaitė, 2007).

Lietuvoje rinkimai vyksta sekmadienį, internetu savo valią rinkėjai galėtų pareikšti pirmadienį, antradienį ir trečiadienį. Pagal projektą rinkėjas internetu galėtų balsuoti kelis kartus. Tačiau skaičiuojamas būtų tik vėliausiai gautas jo balsas. Anot VRK pirmininko Vaigausko, internetu atiduoti balsai bus suskaičiuoti patys pirmieji, tai galima padaryti per valandą. Balsuoti internetu galės visi, kurių asmenybę galima patvirtinti elektroniniu būdu, t.y. tie, kas naudojami elektronine bankininkyste, kas spės įsigyti naują asmens tapatybės kortelę su elektroniniu parašu, turintieji elektroninį parašą ir pan. Pirmiausia rinkėjas turės įeiti į Vyriausiosios rinkimų komisijos serverį, susirasti save rinkėjų sąrašė, įvesti vardą, pavardę, asmens kodą, dokumento numerį ir atsisiųsti savo rinkėjo pažymėjimą. Tada dar papildomai bus paprašyta asmenybės patvirtinimo. Tai gali būti bankas, elektroninis parašas ar kita. Rinkėjui atsiunčiama speciali programa su balsavimo biuleteniu, pažymėjęs, už ką balsuoja, pilietis tuoj pat užšifruoja savo balsą taip, kad joks sisteminis administratorius nematytų, kaip jis balsavo. Tas vadinamasis vidinis vokas su pridėtais asmens duomenimis siunčiamas į VRK serverį. Šie balsai bus iššifruoti tik rinkimų dieną, prieš tai nuo „vidinio voko“ atskyrus asmens duomenis (Vaigauskas, 2007).

Nagrinėjant Lietuvos Respublikos institucijų veiklą įgyvendinant elektroninį balsavimą, matome, kad buvo padaryta gera, daug žadanti pradžia – 2006 m. pabaigoje buvo priimtas Seimo nutarimas „Dėl balsavimo internetu rinkimuose ir referendumuose koncepcijos patvirtinimo“,

vėliau parengta Vyriausybės programa dėl balsavimo internetu diegimo, paskelbti įvairūs konkursai, paskirstyti biudžeto pinigai. Tačiau nebuvo atliktas išsamus tyrimas dėl elektroninio balsavimo poreikio, neinformuota visuomenė apie elektroninio balsavimo privalumus. Tiek 2008 m., tiek 2009 m. balsuojant Seime dėl pataisų, įteisinančių elektroninį balsavimą daugiausia klausimų buvo dėl elektroninio balsavimo saugumo, išsiskyrė partijų nuomonė šiuo klausimu, didesnis palaikymas priklausė liberaliosioms partijoms (Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio Nr. 153 (2009-12-03) stenograma)). E-balsavimo įdiegimo etapai (žr. 10 lent.). 10 lentelė

E- balsavimo įdiegimo etapai (2006- 2011 metais)

Laikotarpis	Etapai
2006 m.	Lietuvos Respublikos Seimas 2006-11-16 nutarimu Nr. X-912 patvirtino VRK parengtą Balsavimo internetu rinkimuose ir referendumuose koncepciją.
2007 m.	Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas sudarė ir 2007-04-04 potvarkiu Nr. 128 patvirtino darbo grupę balsavimo internetu rinkimuose ir referendumuose sistemos diegimui koordinuoti.
	Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LRV direktoriaus 2007-03-02 įsakymu Nr. T-34 patvirtino darbo grupę, atsakingą už Balsavimo internetu rinkimuose ir referendumuose koncepcijos įgyvendinimo teisinių aspektų ir balsavimo internetu sistemos įdiegimo vertinimą.
	Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2007-07-11 nutarimu Nr. 759 patvirtino Balsavimo internetu diegimo programą ir pavedė IVPK koordinuoti programos įgyvendinimą.
	IVPK 2007 m. liepos 13 d. paskelbė viešąjį pirkimą „Projekto „Balsavimo internetu sistemos sukūrimas“ techninės priežiūros bei projekto administravimo ir techninio projekto parengimo paslaugų įsigijimas“.
	2007 m. spalio 9 d. sudaryta paslaugų pirkimo sutartis tarp IVPK ir UAB „Ernst & Young Baltic“ bei UAB „Viešųjų ryšių partneriai“.
2008 m.	2008 m. sausio 17 d. LRS atmetė rinkimų ir referendumų įstatymų projektus, kuriais norėta įteisinti balsavimą internetu.
	2008 m. vasario 25 d. IVPK pateikė LRV Balsavimo internetu diegimo programos pakeitimo projektą.
	2008 m. gegužės 10 d. paskelbtas viešasis pirkimas „Balsavimo internetu informacinės sistemos sukūrimo ir įdiegimo bei saugos politiką įgyvendinančių dokumentų parengimo paslaugų pirkimas“.
	2008 m. spalio 16 d. LRV nepritarė IVPK Balsavimo internetu diegimo programos pakeitimo projektui.
	LRS nepriėmus rinkimų ir referendumų įstatymų projektų ir LRV nepatvirtinus Balsavimo internetu diegimo programos pakeitimo projekto, 2008 m. spalio 24 d. IVPK nutraukė sutartį su UAB „Ernst & Young Baltic“ ir UAB „Viešųjų ryšių partneriai“ ir tų pačių metų gruodžio 10 d. sustabdė pirkimo „Balsavimo internetu informacinės sistemos sukūrimo ir įdiegimo bei saugos politiką įgyvendinančių dokumentų parengimo paslaugų pirkimas“ procedūras.
	LRS 2008-12-09 nutarimu Nr. XI-52 patvirtino LRV programą, kurioje 2009 m. numatyta parengti rinkimų įstatymų pataisas, leidžiančius balsavimą internetu rinkimuose ir referendumuose.
2009 m.	2009 m. rugsėjo mėnesį Lietuvos Respublikos Vyriausybė parengė rinkimų įstatymų pataisas, leidžiančius balsavimą internetu rinkimuose ir referendumuose, o jų projektus pateikė LRS. 2009 m. gruodžio 3 d. LRS nepritarė rinkimų įstatymų pataisoms, įteisinančioms balsavimą internetu rinkimuose ir referendumuose.
2010 m.	2010 m. Vyriausybė pasitarime pritarė Susisiekimo ministerijos siūlymui dėl elektroninio balsavimo įvedimo ir ketina pateikti šį projektą Seimui. Pagal naujausią siūlymą, elektroniniu būdu balsuoti būtų galima tik rinkimų apylinkėse, o ne namuose ar kitur.
2011 m.	2011 m. Vidaus reikalų ministro teigimu, balsavimas internetu gerokai padidintų balsuojančių žmonių skaičių, sudarydamas geresnes sąlygas savo valią pareikšti užsienyje gyvenantiems tautiečiams bei išeiviams, kas padėtų palaikyti ir glaudesnius jų ryšius su Tėvyne. Tokia galimybė taip pat pasinaudotų žmonės, kurie rinkimų dieną dėl įvairių aplinkybių negali ateiti į paskirtą balsavimo vietą.

Sudaryta darbo autorius

Pavyzdžiui, Estijoje prieš vykdant e-rinkimus buvo pasirašytas partijų susitarimas, draudžiantis skelbti nepagrįstus įtarimus dėl balsavimo internetu. Pasak Ramonaitės, toks

susitarimas būtų būtinas ir Lietuvoje (Krasauskas, 2008).

Mokslininkai siūlo neskubėti diegti balsavimo internetu ir atkreipti dėmesį į kitas demokratijos kokybei gerinti skirtas priemones. Analizuojant informacinę visuomenę būtent kokybei, o ne kiekybei skiriamas didelis dėmesys. Anot ekspertų, nei teoriniai svarstymai, nei empiriniai duomenys nepatvirtina dažnai akcentuojamos tariamos elektroninio balsavimo naudos – rinkėjų aktyvumo didėjimo. Estijoje dėl elektroninio balsavimo įvedimo, rinkėjų aktyvumas padidėjo tik 0,5%. Lietuvoje, Elektroninio balsavimo galimybių studijos duomenimis, rinkėjų aktyvumas įvedus balsavimą internetu padidėtų 2-2,5% . Pasak politologės A. Ramonaitės, didžioji dalis piliečių nedalyvauja rinkimuose ne todėl, kad tingi arba jiems yra pernelyg nepatogu nuvykti į apylinkę, o todėl, kad neturi motyvacijos. Rinkėjui daugiausiai pastangų reikalauja ne nuvykimas į apylinkę, o sprendimo, reikalaujančio informacijos apie kandidatus surinkimo ir įvertinimo, priėmimas. Sunkiausias rinkėjo „darbas“ šiais laikais yra pasirinkti.

Pasak politologo A. Krupavičiaus (2010), interneto erdvę politinei reklamai partijos eksploatuoja maksimaliai panaudodamos visas įmanomas priemones. Kad būtų daugiau agitacijos elektroninėje erdvėje, politinėje kampanijoje politikai naudojami visomis įmanomomis priemonėmis, ne tik įprastinėmis, bet ir socialiniu tinklapiu "facebook", taip pat tinklapiu "youtube". Agitacinė kampanija labai sparčiai ateina į interneto pasaulį.

Elektroninio balsavimo galimybių studijoje, kurią atliko A.Ramonaitė (2008) ir kiti mokslininkai pateikta sprendimų galimybių apžvalga. Greito elektroninio balsavimo įvedimo trūkumų ir pavojų gerokai daugiau: galimos grėsmės Lietuvos politinės sistemos stabilumui ir valdžios legitimumui, jei kils techninių problemų arba jei vidinės ar išorinės jėgos sukels nepasitikėjimą sistema; grėsmė Lietuvos įvaizdžiui, jei rinkimai nebus sėkmingi arba, jei žinia apie internetinį balsavimo įvedimą nebus tinkamai pristatyta; būtinybė atsisakyti balsavimo privatumo principo bei galimi kiti neigiami padariniai demokratijos kokybei .

Vertindami valstybinių institucijų sąveikas įgyvendinant elektroninį balsavimą, galima teigti, kad elektroninis balsavimas, tiksliau – siekis jį įteisinti Lietuvoje, turbūt galėtų tapti chrestomatiniu valstybės institucijų nesusišnekėjimo ir nesugebėjimo planuoti pavyzdžiu. Idėja, kuri iš pirmo žvilgsnio atrodė palaiminta greitai sėkmei, liko nepriimta.

Atsakant į klausimą, kodėl dar neįgyvendintas elektroninis balsavimas Lietuvoje, galima teigti, kad tai priklauso nuo dviejų pagrindinių sąlygų: technologinio pagrindo ir politinio noro. Technologinis pagrindas nėra esminė elektroninio balsavimo įgyvendinimo sąlyga – kur kas svarbesnis politinio elito bei piliečių noras ir pasiruošimas prisitaikyti prie galimų valdymo formų.

Todėl prieš įvedant elektroninio balsavimo sistemą būtina užtikrinti pagrindinių šalies

politinių partijų paramą ir susitarimą dėl etiškos rinkimų kampanijos – elektroninio balsavimo nenaudojimo politiniams tikslams. Dauguma politinių partijų balsuodamos už elektroninio balsavimo įvedimo įstatymo pataisas išreiškė savo priešišumą. Galima daryti prielaidą, kad yra baiminamasi, kad specialistų grupė dirbanti elektroninio balsavimo įvedimo srityje bus lojali juos paskyrusiai valdžiai, kurios dauguma priklauso vienai partijai. Ir nors galima teigti, kad e-demokratija skatina rinkėjų ir politikų dialogą, bendradarbiavimą, tačiau e-demokratija neturi tapti priemone, suteikiančia galimybę lobistams priimamus sprendimus kreipti sau reikiama linkme. Svarbiausia – bendras sutarimas tarp valdžios ir visuomenės (rinkėjų) dėl šios sistemos įvedimo ir reikalingumo.

Pasak A.Krupavičiaus (2010), Lietuva priklauso šalims, kurių gyventojai rinkimuose dalyvauja pasyviausiai Europoje. Šiuo požiūriu nusileidžiame nebent Šveicarijai, kur vyksta gerokai daugiau rinkimų, referendumų ir kitokių balsavimų.

2.3. Elektroninio parašo diegimo galimybės

Elektroninis parašas – duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis šių autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui identifikuoti. 2000 m. liepos 11 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Elektroninio parašo įstatymą. Taip buvo įgyvendinta 1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva „Dėl Bendrijos elektroniniu parašu reguliavimo sistemos (1999/93/EC).“

Elektroniniai dokumentai (žinutės) gali būti pasirašomos įvairiai. Tai gali būti paties siuntėjo sukurta simbolių seka, skenavimo būdu nukopijuoto realaus parašo piešinėlis (image). Tačiau tokie pasirašymo būdai neleidžia garantuotai identifikuoti asmens, bei neatlieka kitų aukščiau išvardintų funkcijų. Be to, iškilus teisiniams nesklandumams, toks parašas būtų lengvai nuginchijamas. Tokie parašai gali būti vadinami elektroniniais, tačiau teisiškai civilinėje bei komercinėje apyvartoje neturi būti naudojami.

Elektroninis parašas - duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui identifikuoti.

Bendrajai prasme elektroninis parašas apibrėžtinai kaip technologija, pagrįsta elektroninėmis priemonėmis, kuri naudojama ar priimta vienos šalies turint tikslą save susieti su pasirašomu dokumentu ir/ar autentifikuoti pastarąjį, tokiu būdu įgyvendinant visas ar dalį funkcijų, kurias atlieka ranka padaromi parašai. Skirtingai nei elektroninis parašas, skaitmeninis parašas yra pagrįstas išimtinai viena, specifine ir aiškiai apibrėžta technologija - viešojo rakto infrastruktūra.

Skaitmeninis parašas kuriamas ir tikrinamas į pagalbą pasitelkiant kriptografiją, tai yra

taikomosios matematikos šaką, užsiimančia pranešimų, informacijos duomenų ir pan. užkodavimu, atkodavimu ir pan. Skaitmeninio parašo pagrindą sudaro viešojo rakto kriptografija (public key cryptography). Ji naudoja algoritmą, apimantį du skirtingus, tačiau matematiškai susijusius raktus. Vienas iš raktų skirtas parašui kurti arba duomenims paversti užkoduotais, o kitas – parašui tikrinti arba pranešimui sugražinti pradinę formą. Taigi, skaitmeninis parašas – technologiškai specifinis ir apibrėžtas.

Naudojant šiuolaikinius skaitmeninius parašus, elektroninis dokumentas, siunčiamas kompiuteriniu tinklu yra užšifruotas tokiu būdu, jog neįmanoma jį atkoduoti, o bandant pakeisti pranešimo turinį ar patį parašą, pranešimo tekstas virsta nesuprantamų simbolių virtine. Taigi, kiekvienas asmuo turi du raktus - slaptaįjį, žinomą tik jam, ir viešąjį, kurį jis suinteresuotas perduoti kitiems komunikacijų dalyviams. Keičiantis pranešimais, yra siunčiamas tiksliai viešasis raktas.

1. Dokumento autoriaus nustatymas. Pranešimo autorius, siųsdamas dokumentą, jį koduoja slaptauoju raktu (pasirašo dokumentą). Pranešimo adresatas, gautą žinutę atkoduoja turėdamas viešąjį raktą (iš kur jis gaunamas, bus kalbama vėliau). Kitas asmuo, negali apsimesti pranešimo autoriumi, nes neturi slaptojo rakto, skirto pasirašymui. Be to, siuntėjas negali išsiginti savo siųstos informacijos. Problema, trečiasis asmuo gali perimti žinutę ir ją perskaityti naudodamasis viešuoju raktu.

2. Vientisumo užtikrinimas. Skaitmeninio parašo atveju, dokumento vientisumas garantuojamas tuo, jog pakeitus bent vieną simbolį žinutėje, visas dokumento tekstas virsta neįskaitomų simbolių virtine. Čia reikėtų įvertinti dar vieną aplinkybę – skirtingai nei įprasti dokumentai, elektroniniai dokumentai yra lengvai kopijuojami, neįmanoma atskirti kopijos nuo originalo, skaitmeninio parašo paskirtis – garantuoti tikslų kopijos atitikimą originalui. Teisiškai reikėtų pripažinti, kad kiekvienas elektroninio dokumento egzempliorius yra jo originalas.

3. Konfidencialumo užtikrinimas. Elektroninio dokumento kodavimas slaptauoju raktu (pasirašymas), neatlieka duomenų konfidencialumo užtikrinimo funkcijos. Trečiasis asmuo viešuoju raktu gali lengvai atkoduoti žinutę. Saugumui užtikrinti naudojamas kitoks informacijos siuntimo būdas vadinamas šifravimu. Siunėjas koduoja informaciją gavėjo viešuoju raktu. Atkoduoti informaciją gali tik asmuo, turintis slaptaįjį raktą, t.y. adresatas. Net pats siuntėjas negali atkoduoti informacijos, nes atkodavimas galimas tik slaptauoju raktu.. Kad pranešimas būtų išties saugus, jo iššifravimas kompiuterio pagalba turi būti neįmanomas arba labai sudėtingas, t.y.,jeigu iššifravimo sąnaudos viršija paties iššifravimo ekonominę naudą (Petrauskas, 2009).

Anot, K.Cambello (2007) elektroninis parašas turėtų palengvinti žmonių gyvenimą daugybėje sričių – pradedant paprastesniu dokumentų patvirtinimu valstybinėse institucijose ir baigiant kur kas patogesniu bet kurio verslo dokumentacijos tvarkymu. Todėl startuojame nuo

universalios mobiliojo elektroninio parašo įrankinės, kuri leidžia integruoti e- parašą į bet kurios organizacijos turimą programinę įrangą.

Teisine galia turi tik saugus elektroninis parašas, atitinkantis 4 Europos Parlamento ir Tarybos Elektroninio parašo pagrindu direktyvos ir LR Elektroninio parašo įstatymo reikalavimus:

- unikalumas – parašas vienareikšmiškai susietas su pasirašančiu asmeniu;
- identifikavimas – leidžia identifikuoti pasirašantį asmenį;
- saugumas – parašas sukurtas priemonėmis, kurias gali tvarkyti tik pasirašantis asmuo savo valia;
- integralumas – parašas susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks pasikeitimas yra pastebimas (Šablinskas, 2007).

Šiuo metu Lietuvoje yra siūlomi du skirtingi sprendimai pasirašinėti elektroniniu parašu.

Pirmas sprendimas – pasirašymas naudojant stacionaria parašo infrastruktūra. Fiziškai tai gali būti kortelė su integruotu lustu arba per USB jungtį prijungiamas įrenginys, kuris pagal dydį ir išvaizdą labai panašus į atminuką. Pasirašant tokiu būdu tiek kortele, tiek USB įrenginį būtina prijungti prie kompiuterio ir tada atlikti pasirašymo veiksmus.

Antras sprendimas – pasirašymas naudojant mobiliąją parašo infrastruktūrą. Tokiu atveju tai, kas pasirašoma, bus rodoma kompiuterio ekrane, o pats pasirašymo veiksmas vyks pačiame mobiliajame telefone. Tokiam sprendimui būtinas interneto ryšys. Tiek vieno, tiek kito sprendimo pasirinkimas priklausys nuo elektroninio parašo vartotojo poreikiu.

Skaitmeninis sertifikatas – tai elektroninis paso, vairuotojo pažymėjimo arba nario kortelės atitikmuo, kuriuo galima įrodyti savo asmens tapatybę arba teisę prieiti prie reikalingos informacijos internete.

Elektroniniam parašui reikalinga:

- sertifikatas;
- sertifikato laikmena;
- elektroninio parašo formavimo ir tikrinimo programinė įranga.

Asmenims raktus (šifrus) sukuria ir sertifikatus sudaro sertifikavimo paslaugų teikėjas (toliau - Elektroninio parašo sertifikavimo centras), sutrumpintai - Sertifikavimo centras. Asmens privatusis raktas (šifras) dažniausiai įrašomas į mikroprocesorinę kortelę, o viešasis raktas (šifras) - į sertifikatą. Pasirašantis asmuo gauna jam priklausančius kortelę ir sertifikatą. Sertifikate turi būti jį sudariusio sertifikavimo centro elektroninis parašas. Kad sertifikavimo centras galėtų pasirašinėti elektroniniu parašu, jis savo ruožtu turi gauti sertifikatą iš aukštesnio sertifikavimo centro. Aukščiausiasis (nacionalinis, valstybinis) sertifikavimo centras sertifikatą pasidaro pats. JAV, Kanadoje, Australijoje, kitur nacionaliniai sertifikavimo centrai yra valstybiniai. Nacionalinio

sertifikavimo centro vienas iš uždavinių yra koordinuoti visų kitų sertifikavimo centrų veiklą, kad būtų laikomasi vieningų standartų ir taisyklių šioje veikloje. Lietuvoje sertifikavimo centrai kol kas tik kuriami.(Petrauskas, 2009).

Lietuvoje yra vykdoma Elektroninio parašo proveržio programa (E3P). Ši programa buvo pradėta vykdyti 2006 metais asociacijos „Langas i ateitį“. Jos tikslas pasiekti, kad per 3 metus Lietuvoje saugaus elektroninio parašo infrastruktūros naudojimas įgautų masinį pobūdį. Aktyviai besinaudojančių šia infrastruktūra interneto ir mobiliųjų vartotojų skaičius siektų ne mažiau kaip 300000 (Šablinskas 2007).

Už elektroninio parašo priežiūrą Lietuvoje yra atsakingas informacinės veiklos plėtros komitetas. Jis rengia kasmetines Elektroninio parašo įstatymo įgyvendinimo ataskaitas, organizuoja konferencijas.

Lietuvoje sertifikatus išduoda Skaitmeninio sertifikavimo centras – tai pirmas elektroninio parašo paslaugų teikėjas Lietuvoje.

Pirmąjį Lietuvoje skaitmeninį sertifikatą naudotis elektroniniu parašu suteikė Kauno technologijos universiteto informacinių technologijų plėtros institutui (Židonis 2007d).

Elektroninio parašo infrastruktūrą reglamentuojančių teisės aktų bazės rengimo palyginimas (žr.11 lent.)

11 lentelė

Elektroninio parašo infrastruktūrą reglamentuojančių teisės aktų bazės rengimo palyginimas 2006-2010

	2006	2007	2008	2009	2010
.... elektroninį parašą reglamentuojanti teisės aktų bazė, kuri nesudaro kliūčių diegti ir naudoti elektroninį parašą	(valstybinio audito ataskaitos, 53 valstybės institucijų ir verslo įmonių duomenys).	(valstybinio audito ataskaitos, 44 valstybės institucijų ir 11 verslo įmonių duomenys).	(valstybinio audito ataskaitos, 47 valstybės institucijų ir 18 verslo įmonių duomenys).	(59 valstybės institucijų, 20 verslo įmonių ir 2 aukštųjų mokyklų duomenys, gauti rengiant šią ataskaitą)	(valstybės institucijų, verslo įmonių ir aukštųjų mokyklų duomenys, gauti rengiant šią ataskaitą)

Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis Elektroninio parašo priežiūros institucijos Lietuvos Respublikos Elektroninio parašo įstatymo įgyvendinimo metinėmis (2006, 2007, 2008, 2009, 2010) ataskaitomis.

Išanalizavus elektroninio parašo infrastruktūrą reglamentuojančius teisės aktus, galima teigti, kad Lietuvoje yra sudarytos pakankamos sąlygos diegti ir naudoti elektroninį parašą. Šiaurinė regiono savivaldybėse elektroninis parašas naudojamas retai, kaip teigia rajono savivaldybės ekspertas dalis darbuotojų yra gavę e-parašo sertifikatus flash laikmenose, bet e- parašas naudojamas retai (pvz. perduodant informaciją apie personalą „Sodrai“).

Apibendrinant išanalizuotą teorinę medžiagą, galime teigti, kad Europos Sąjungos institucijų inicijuojamos programos skatina e- dalyvavimą ir pilietinės visuomenės formavimąsi.

JTO ir ES dokumentuose akcentuojamas naujų IRT naudojimas įvairiose programose įgalina per e-paslaugas didinti šių programų prieinamumą bei projektų kūrimą ir vykdymą nepriklausomai nuo vietos ir laiko. Tarptautiniuose ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose nustatytos politikos preferencijos. ES dokumentai išsiskiria konkretumu numatant projektų finansavimą, vykdymo reikalavimus bei atskaitomybę už įvykdytus projektus. IRT skiriama nemažai lėšų, tačiau dažnai nepavyksta paskatinti intensyvesnio tarpinstitucinio bendradarbiavimo, perkelti valdžios ir piliečio bendravimą į elektroninę erdvę ar labiau įtraukti visuomenę į sprendimų priėmimą. E-valdžia, e-demokratija yra pakankamai nauja sritis, todėl vargu ar įmanoma iš anksto numatyti visas galimas įgyvendinimo ir pritaikymo problemas. Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strateginiame plane yra akcentuojama, kad e-demokratijos plėtra kaip vienas iš prioritetų, tačiau pati plėtra nedetalizuojama.

Lietuvos valdžios institucijos turėtų vadovautis geriausia pasaulio patirtimi kurdamos e-demokratijos projektus ir stengtis, kad šie projektai būtų kuo patrauklesni, įvairesni ir aukštesnio paslaugos pateikimo lygio, kad galėtų pritraukti didesnę vartotojų kontingentą. Savivaldybės, kaip dalyvaujamosios demokratijos pamatas, turėtų būti ta valdžios grandis, kuri labiausiai domisi ir rūpinasi piliečių įtraukimu į bendruomenės veiklą ir jų dalyvavimu vietos savivaldos veikloje, jos politikos formavime ir visame socialiniame savivaldybės gyvenime.

IRT yra tinkama priemonė, siekiant padidinti savivaldybėje vykstančių formalių politinių procesų matomumą. Beveik visos savivaldybės politines aktualijas skelbia internete. Informacinių ir komunikacinių technologijų pagalba savivaldybės piliečiams gali suteikti galimybę greitai gauti informaciją apie savivaldybės veiklą, miesto gyvenimą bei priimtus politinius sprendimus. Komitetų ir savivaldybės tarybos posėdžiai gali būti transliuojami internetu tiesiogiai, išsaugant įrašus, kurie bet kada gali būti peržiūrėti internete. Tai gali padėti padidinti politinių diskusijų ir procesų matomumą ir skaidrumą miesto gyventojams ir kitoms suinteresuotoms grupėms.

Naudodami skaitmeninius bendravimo būdus, savivaldybė bei politikai gali daug plačiau ir skaidriau pristatyti savo atliekamus darbus, iniciatyvas, atliktų darbų rezultatus bei suteikti piliečiams galimybes daryti įtaką politiniuose procesuose. Toks dialogas suteikia daugiau žinių savivaldybei apie piliečių rūpimas problemas ir suteikia tvirtesnę pagrindą priimamiems politiniams sprendimams. Dažniausi tokio dialogo klausimai galėtų būti: teritorijų planavimo problemos, organizaciniai aspektai, biudžetas, taip pat klausimai susiję su savivaldybės veiklos prioritetų nustatymu, teikiant paslaugas gyventojams, bei bendro pobūdžio diskusijos.

Naujos IRT skatina naujas bendravimo formas, kurios gali ne tik sustiprinti vietos demokratiją, bet ir ją pakeisti. Todėl svarbu įvertinti ir realizuoti nepanaudotą demokratijos potencialą, kurį gali suteikti šių technologijų taikymas. Didelių ir prieštaringų klausimų sprendimui

gali būti naudojamos skaitmeninės apklausos, kurios daugeliu atvejų gali pateikti išsamesnę informaciją ir padidinti piliečių įtraukimą. Ne mažiau svarbu yra ir užtikrinti, jog šių skaitmeninio komunikavimo formų dalyviai nedelsiant gautų atsakymą į pateiktas užklausas, kuriame paaiškinama kaip jų užklausa bus nagrinėjama ir atsakoma.

Savivaldybės skelbiama informacija turi būti pateikiama ir skelbiama taip, kad ja galėtų naudotis ir ji būtų prieinama visiems piliečiams.

II. ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS ĮGYVENDINIMO IR PLĖTROS GALIMYBIŲ TYRIMO METODOLOGIJA

2.1 Tyrimo metodologijos pagrindimas

Siekiant išsiaiškinti elektroninės demokratijos raiškos ir plėtros galimybes Šiaulių regiono savivaldybėse buvo atlikta Lietuvos bei užsienio autorių mokslinių publikacijų, Lietuvos Respublikos teisės aktų, strateginių planų, projektų, interneto šaltinių analizė, jų sisteminimas, lyginimas. Atliktas internetinių tinklalapių tyrimas Šiaulių regiono savivaldos institucijose. Tyrime panaudoti teoriniai (lyginimas, analizė, apibendrinimas ir kt.) bei empiriniai (ekspertų apklausa) socialinių tyrimų metodai.

Tyrimo **metodologija** pagrįsta:

Įvairių užsienio ir Lietuvos autorių įžvalgomis apie e-demokratijos raiškos ir plėtros galimybes, nagrinėti technologijų „modernumo“ ir „klasikinio“ valdymo klausimai (Cass, 2008; Prince, 2001; Barcevičius, 2006; kaip pasinaudoti „senųjų“, valstybių demokratijos patirtimi ir kartu vystyti inovatyvias jų formas teigia (Habermasas, 1989; Islam, 2008; Petrauskas, Kalinauskienė, Paražinskaitė, Vedytė, 2009; Augustinaitis, 2003; Paulauskas, 2009;

Žmonių pilietiškumo skatinimo reikšmė demokratijos plėtrai, svarbiausios tos žmonių bendravimo formos, kurios padeda bendruomenės nariams įsitraukti į kolektyvinio pažinimo procesus, ugdo piliečių sąmoningumo lygį, skatina aktyvumą (Agre, 2004; Locke, 2002; Putnam, 2001; Held, 2002; Donskis, 2004; Klimašauskas, 2007; Savicka, 2007; Šiliauskas, 2005; Žiliukaitė, 2006; , Guogis, 2009) kad būtina mokytis ir aktyvaus pilietinio dalyvavimo formų: viešai atstovauti savo grupės idealams, nebijoti ginti išpažįtamų principų, rašyti ir teikti peticijas, organizuoti rinkimus arba juos boikotuoti, kurti alternatyvias institucijas, vietinius ir tarptautinius pilietinio solidarumo tinklus, dalyvauti tarptautinėse protesto akcijose, akcentuoja (Mažeikis, 2009); e-balsavimo

įgyvendinimas pasaulyje ir Lietuvoje (Filho, 2000; Heindl, 2004; Braun, 2006; Venčiauskas, 2003; Agafanov, 2007; Vaigauskas, 2007; Krasauskas, 2008; Ramonaitė, 2008;

Elektroninės valdžios ir elektroninės demokratijos idėjomis, studijomis, plėtros galimybėmis; panaudojant naujas IRT technologijas: vis dažniau imama kalbėti apie dalyvaujamosios demokratijos galimybes, e-demokratiją, e-dalyvavimą (Ramonaitė, 2007; Bielinis, 2005; Krupavičius, 2010; Kanapka, 2006; Baločkaitė, 2008; Barcevičius, 2008) e- valdžia tapo svarbiu šiuolaikinės valstybės valdymo įrankiu (Kraemer, 2003; Navarra, 2007; Šaparnienė, 2010; Domarkas ir Lukoševičienė, 2006) pagrindiniai e-valdžios principai nagrinėti (Malinauskienė, 2009); gero valdymo principus(Šaparnienė, 2010) e- valdžia turėtų būti suprantama kaip platesnės e- demokratijos sąvokos dalis (Clift, 2004; Kiškis, ir kt. 2006; pagrindinės e-demokratijos formos (Šaulauskas , 2003) grįžtamąjį ryšį su konsultacijų dalyviais, konsultacijų rezultatų skaidrumą akcentuoja (Pichenot, 2009). piliečių teisė siūlyti idėjas „iš apačios į viršų“, tačiau galutinis sprendžiamasis balsas ir atsakomybė priklauso valdžios institucijoms taip teigia (Ahmed, 2006) politikų dalyvavimas konsultacijoje - didinant piliečių pasitikėjimą (Coleman, 2001); kaip demokratiame procese suderinami pokyčiai ir vertybės, ar IRT gali palengvinti dialogą tarp valdžios ir piliečių (Setala, 2006)

Europos Sąjungos priimtais teisės aktais, strateginiais planais,(Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui”i2010 e. vyriausybės veiksmų planas: e. vyriausybės plėtros spartinimas Europoje visų labui“ Briuselis; Programa Europai: pilietinės visuomenės pasiūlymai“. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK); analizuoti Ekonomikos augimo veiksmų programos 3 prioriteto „ Informacinė visuomenė visiems“ uždaviniais; Elektroninės demokratijos stiprinimas Šiaulių mieste ir regione projektas; LR Valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaita (2009) „Vyriausiosios sinkimų komisijos informacinių sistemų kontrolė“- tiriant dėl e-balsavimo įvedimo galimybių; kitomis Lietuvos Respublikos direktyvomis, standartais. Kad kiekviena valstybė turi susidaryti savo nacionalinę sėkmingos elektroninės valdžios plėtros formulę, teigia (E- valdžia piliečiams: plėtros gairių Lietuvai nustatymas naudojant ateities išvalgų metodologiją projektas, 2007) .**Tyrimo etapai:**

1. Tyrimas pradedamas teoriniu kontekstu pagrindinei tyrimo sričiai, analizuojant, apibendrinant Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros aktualia tema šaltinius, atliekant ES ir LR teisės aktų, reglamentuojančių valstybės valdymo modernizavimą, e-demokratijos plėtrą, apžvelgiant kitų šalių patirtį.
2. Apžvelgus ir įvertinus e-dalyvavimo tyrimo analizę užsienio šalyse, gilintasi į institucinius veiksnius, įtakančius elektroninį valdymą. Atlikta e-demokratijos įgyvendinimo Lietuvoje

SSGG, PEST analizė. Parengtos išvalgos (PEST, SSGG) rezultatai panaudoti formuojant klausimus empirinio tyrimo instrumentui – interviu protokolui.

3. Atliekant kokybinį empirinio pobūdžio tyrimą analizuojama ir aptariama specialistų-ekspertų nuomonių raiška, e-demokratijos, e-valdymo, e-balsavimo, e-parašo naudojimo, įgyvendinimo ir plėtros srityse. Įvertinus ekspertų nuomonę siekiama išskirti pagrindines įgyvendinimo ir plėtros problemas, išvelgti problemų sprendimo kryptis Šiaulių regiono vietos savivaldos institucijose.

4. Interviu vykdytas pokalbio metu, aptariant nagrinėjamas temas bendrais bruožais. Vėliau informantams pateikiamas interviu protokolas su 17 klausimų. Tyrime dalyvaujantys asmenys pageidavo, jog jų atsakymai nebūtų fiksuojami naudojant vaizdo ar garso įrangą, o interviu metu gauti duomenys būtų naudojami tik šio konkretaus tyrimo analizei. Siekiant išsaugoti informantų anonimiškumą, informantų vardai ir pavardės tyrimo medžiagoje neatskleidžiami.

Apklausoje dalyvavo ekspertai-specialistai iš šių valstybės valdymo ir vietos savivaldos institucijų: Lietuvos Seimas,

- Šiaulių miesto savivaldybės administracija,
- Šiaulių rajono savivaldybės administracija,
- Šiaulių universitetas.

2011 m. vasario – kovo mėn. atliktas pusiau struktūruotas ekspertinis interviu, kuriame dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo narys, trys Šiaulių rajono savivaldybės darbuotojai, atsakingi už e-demokratijos projekto įgyvendinimą savivaldybėje, Šiaulių miesto savivaldybės darbuotojas - projektų vadovas, atsakingas už projektą: „E-demokratija: regionai“ bei vienas Šiaulių universiteto docentas, kurio viena iš mokslinių interesų sritis - visuomenės pilietinis ugdymas. Ekspertams pateikta 17 klausimų. Ekspertų apklausos tikslas – elektroninės demokratijos įgyvendinimo procesų, vykstančių tiek Lietuvoje, tiek Šiaulių regione ekspertinis vertinimas.

5. Išanalizavus informantų bendrąsias charakteristikas, jų nuomonę apie e-demokratijos plėtrą ir įgyvendinimą, e-valdymo modelius, pilietiškumo aktyvinimo būdus, e-balsavimo ir e-parašo poreikio tendencijas bei plėtros problemas, pateikiamos teorinės bei praktinės tyrimo išvados, rekomendacijos e-demokratijos įgyvendinimo ir plėtros tendencijų klausimais.

2.2. Tyrimo instrumento pagrindimas

Ekspertų apklausos tikslas – elektroninės demokratijos įgyvendinimo procesų, vykstančių tiek Lietuvoje, tiek Šiaulių regione ekspertinis vertinimas. Su dauguma ekspertų buvo bendraujama tiesiogiai, pokalbio metu diskutuojant e- demokratijos tema plačiau, vėliau pateikiama anketa, nusiunčiant ją elektroniniu būdu. Interviu apklausos protokole pateikiami 17 interviu klausimai. Interviu klausimų pobūdis ir rezultatų analizė fokusuota į šias(4) problemines tyrimo sritis:

- I. Tyrimo sritis – Elektroninės demokratijos įgyvendinimas (4 klausimai).
- II. Tyrimo sritis – Elektroninės demokratijos plėtra (5 klausimai).
- III. Tyrimo sritis – Elektroninės demokratijos įtaka piliečių aktyvinimui (6 klausimai).
- IV. Tyrimo sritis – Elektroninio parašo naudojimas ir plėtra (2 klausimai).

Pirmojoje tyrimo srityje informantams pateikiami klausimai apie e-demokratiją, kokios IRT teikiamos priemonės suteikia piliečiams galimybę reikšti savo nuomonę, ar tai turi įtakos valdymui. Antroje tyrimo srityje pateikiami klausimai apie galimos e-demokratijos perspektyvos Lietuvoje, IRT atėjimą į egzistuojančius demokratijos sektorius (elektroninę vyriausybę, elektroninės žiniasklaidos ir viešųjų interneto portalų puslapius, pilietinės visuomenės iniciatyvas, kuriančias erdvę elektroniniams piliečiams), IRT įtaka valdymui; stipriosios ir silpnosios e-demokratijos plėtros proceso Lietuvoje pusės; e-demokratijos vykdomus projektus. Trečioje tyrimo srityje pateikiami klausimai apie aktyvus piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo per elektronines priemones; pilietiškumo skatinimo būdai ir iniciatyvos prisideda kuriant e-demokratiją ; piliečiai skatinami aktyviau dalyvauti priimant sprendimus; e-demokratijos priemonės prisideda prie konstruktyvaus valdžios bendravimo su gyventojais ir užtikrina grįžtamąjį ryšį; aktualios informacijos prieinamumas stiprina visuomenės bendruomeniškumą; e-balsavimas – viena iš piliečių pasirinkimo galimybių .Ketvirtoje tyrimo srityje pateikiami klausimai apie elektroninio parašo naudojimas teikiant e- paslaugas; LR teisės aktų bazės yra tinkamai parengimas e-parašo naudojimui ir plėtrai. Formuojant interviu klausimus stengtasi gauti kuo daugiau kokybiškesnės ir išsamesnės informacijos apie e- demokratijos įgyvendinimo ir plėtros tendencijas (žr.12 lent.).

Tyrimo instrumento sandara

Tyrimo srities(bloko) pavadinimas	Tyrimo srities (bloko) charakteristika	Klausimų skaičius
Bendrieji duomenys apie informantą	<ul style="list-style-type: none"> • Informanto vardas ir pavardė; • Pareigybė; • Patirtis pagal užimamas pareigas(metais); • Institucijos, kurioje dirba pavadinimas. 	4
Elektroninės demokratijos įgyvendinimas	<ul style="list-style-type: none"> • E-demokratijos apibūdinimas; • Galimybė piliečiams savivaldybės tinklalapiuose reikšti savo nuomonę; • savivaldybėje dėmesys e-demokratijos raiškai; • e-dalyvavimas tiesiogiai susijęs su skaidrumo didėjimu valdyme; 	4
Elektroninės demokratijos plėtra	<ul style="list-style-type: none"> • galimos e-demokratijos perspektyvos Lietuvoje; • informacinių ryšio technologijų (IRT) įtaka valdymui; stipriosios ir silpnosios e-demokratijos plėtros proceso Lietuvoje pusės; • e-demokratijos vykdomus projektus. • IRT atėjimą į egzistuojančius demokratijos sektorius (elektroninę vyriausybę, elektroninės žiniasklaidos ir viešųjų interneto portalų puslapius, pilietinės visuomenės iniciatyvas, kuriančias erdvę elektroniniams piliečiams); 	5
Elektroninės demokratijos priemonių įtaka piliečių aktyvinimui	<ul style="list-style-type: none"> • aktyvus piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo per elektronines priemones; • pilietiškumo skatinimo būdai ir iniciatyvos prisideda kuriant e-demokratiją ; • piliečiai skatinami aktyviau dalyvauti priimanant sprendimus; • e-demokratijos priemonės prisideda prie konstruktyvaus valdžios bendravimo su gyventojais ir užtikrina grįžtamąjį ryšį ; • aktualios informacijos prieinamumas stiprina visuomenės bendruomeniškumą; • e- balsavimas – viena iš piliečių pasirinkimo galimybių 	6
Elektroninio parašo naudojimas ir plėtra	<ul style="list-style-type: none"> • elektroninio parašo naudojimas teikiant e-paslaugas; • LR teisės aktų bazės yra tinkamai parengimas e-parašo naudojimui ir plėtrai. 	2

Sudaryta autoriaus

2.3. Tyrimo imties charakteristika

Kokybiniame tyrime dalyvavo 7 informantai: 2 moterys ir 5 vyrai. Laikantis tyrimo etikos ir siekiant užtikrinti informantų anonimiškumą, išsamesnė informacija (vardai, pavardės) apie kokybinio tyrimo dalyvius nėra atskleidžiama (yra žinoma tik darbo autorei). Gauti duomenys tyrime skelbiami tik apibendrintai.

Siekiant kokybiškos ekspertų atrankos, atlikta Šiaulių rajono savivaldybės administracijos, bei informatikos skyriaus pagrindinių funkcijų analizė. Tai padėjo tikslingai atrinkti informantus – tiriamos srities specialistus – ekspertus, išsiaiškinti, kas atsakingas už pagrindinių funkcijų, susijusių su e-demokratijos projekto vykdymu, internetinių svetainių administravimu.

13 lentelėje pateikiama atrinktų informantų bendrosios srities duomenų pagal institucijas charakteristika (žr. 13 lent.).

13 lentelė

Bendrieji duomenys apie informantus

Institucijos pavadinimas	Struktūriniai padaliniai, kuriuose informantai dirba	Informanto darbo stažas viešojo sektoriaus institucijoje, metais	Informanto pareigybė
Šiaulių rajono savivaldybės administracija	Administracija	4	Mero pavaduotoja
	Administracija	7	Administracijos direktoriaus pavaduotojas
	Informatikos skyrius	9	Vyriausioji specialistė
	Informatikos skyrius	6	Informatikos skyriaus vedėjas
Šiaulių miesto savivaldybės administracija	Investicijų ir miesto plėtros skyrius	1,5	Projekto vadovas
Šiaulių universitetas	Viešojo administravimo katedra	6	Socialinių mokslų daktaras, docentas
Lietuvos Respublikos Seimas	Lietuvos Respublikos Seimas	4	Seimo narys

Apibendrinant tyrimo imties charakteristiką, galima daryti šias išvadas:

- Apklaustieji ekspertai (tarp jų ir socialinių mokslų daktaras) yra dirbantys viešojo administravimo srityje, todėl galima daryti išvadą, kad apklausoje dalyvavo savo sritį išmanantys, kompetentingi specialistai.
- Dauguma ekspertų supranta IRT teikiamas galimybes, tačiau akcentuoja, kad tik nedidelė informacijos dalis pasiekia piliečius. Kasdieniniame darbe tai pastebima ypač vietos savivaldos lygiu.

III. ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS ĮGYVENDINIMO IR PLĖTROS GALIMYBIŲ TYRIMO REZULTATAI

Dokumentų, reglamentuojančių elektroninę demokratiją ES ir Lietuvoje analizė

Lietuvos Respublikos nacionaliniuose dokumentuose apie e-demokratiją tik užsimenama, tačiau apie jos sampratą ir įgyvendinimą nėra kalbama. Pavyzdžiui, „Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategijoje“, 14.2. punkte yra teigiama, jog norint modernizuoti viešąjį administravimą reikia plėtoti e-valdžią ir e-demokratiją. Tačiau toliau dokumente apie e-demokratiją nėra kalbama.

Tokia pat situacija yra ankstesnėje „Lietuvos nacionalinėje informacinės visuomenės plėtros koncepcijoje“. Šios koncepcijos 6.2. punkte yra teigiama, jog norint modernizuoti valstybės valdymą reikės plėtoti e-valdžią ir e-demokratiją. Tačiau toliau dokumente apie e-demokratiją nėra kalbama.

„Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strateginiame plane“ taip pat yra minima e-demokratijos plėtra kaip vienas iš prioritetų, tačiau pati plėtra nedetalizuojama. (Kiškienė, 2008)

Šiuo metu svarbiausi ES strateginiai dokumentai – tai Lisabonos strategija ir i2010 iniciatyva, orientuoti į inovacijas ir ES konkurencingumą. i2010 iniciatyva „Europos informacinė visuomenė augimui ir užimtumui skatinti“, kuri kartu su komunikatu „i2010 e-vyriausybės veiksmų planas: e-vyriausybės plėtros spartinimas Europoje visų labui“ padeda siekti ir įgyvendinti Lisabonos darbotvarkę ir kitas Europos bendrijos politikos kryptis. Veiksmų plane daugiausia dėmesio skiriama penkiems pagrindiniams e-valdžios tikslams:

1. Nepamirštas nei vienas pilietis: socialinės įtraukties skatinimas pasitelkus e-valdžią, kad iki 2010 m. visi piliečiai turėtų galimybę lengvai naudotis patikimomis ir naujoviškomis paslaugomis;
2. Našumas ir veiksmingumas tikrovėje: iki 2010 m. siekiama užtikrinti didesnę vartotojų pasitenkinimą, skaidrumą ir atskaitomybę, mažiau biurokratijos ir daugiau našumo;
3. Pagrindinės plataus poveikio paslaugos piliečiams ir verslo atstovams: iki 2010 m. 100proc. viešųjų pirkimų bus galima vykdyti elektroniniu būdu (faktiškai elektroniniu būdu būtų vykdoma 50proc. visų viešųjų pirkimų), taip pat sutariama bendradarbiauti dėl kitų plataus poveikio paslaugų piliečiams teikimo internetu;
4. Pagrindinių priemonių įgyvendinimas: šiomis priemonėmis siekiama sukurti sąlygas piliečiams ir verslo atstovams iki 2010 m. naudotis patogia, saugia, suderinta ir patvirtinta

prieiga prie viešųjų paslaugų visoje Europoje;

5. Dalyvavimo ir demokratiško sprendimų priėmimo skatinimas: iki 2010 m. ketinama pateikti veiksmingų viešų diskusijų ir dalyvavimo demokratiško sprendimų priėmimo procese priemonės.

Šie tikslai pabrėžiami tiek ES finansuojamose mokslinių tyrimų programose (MODINIS, IDA, IDABC, eTEN ir kt.), tiek ir ES valstybėse - narėse vykdomuose e-valdžios projektuose (Petrauskas, 2008).

Analizuojant Lietuvos strategijas (Lietuvos e- valdžios koncepcija, 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija, Lietuvos viešojo administravimo plėtros iki 2010 m. strategija, Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategijoje ir kt.) e-valdžios kontekste buvo pastebėta, jog dauguma juose iškeltų tikslų ir uždavinių, susijusių su e-valdžia, persidengia arba nėra tarpusavyje susiję. Tai rodo, jog e. valdžios strateginis planavimas neturi darnios tikslų sistemos, uždaviniai yra pavieniai, nėra aiškaus tikslų ir uždavinių rodiklių sistemos, kuri apimtų holistinę e- valdžios sampratą.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) pirmą kartą savo istorijoje priėmė dokumentą – «Programa Europai: pilietinės visuomenės pasiūlymai», kuriame Europos demokratijos modelis grindžiamas atstovaujama demokratija, nors jam akivaizdžiai būdingi ir dalyvaujamosios demokratijos bruožai. Lisabonos sutartyje numatyta stiprinti atstovaujamųjų asociacijų ir pilietinės visuomenės vaidmenį.

Siekiant sukurti veiksmingą dalyvaujamosios demokratijos mechanizmą Lietuvoje Taryba ragina taikyti šiuos principus ir priemones:

1. Pilietinis dialogas yra svarbiausias Europos ir Lietuvos demokratijos ateities modelio elementas ir jam yra būtinas institucinis pagrindas;
2. Konsultavimasis ir dalyvavimas yra dvi skirtingos dalyvavimo formos, grindžiamos joms būdingais reikalavimais: konsultavimosi procese konsultacijos besikreipianti institucija dažniausiai pati nurodo struktūrą, į kurią ji kreipsis laikydamasi principo „iš viršaus į apačią“, tuo tarpu dalyvavimas yra pagrindinė piliečių teisė, kuri, remiantis dalyvaujamosios demokratijos teisiniu pagrindu, grindžiama priešingu principu, t. y. „iš apačios į viršų“;
3. Tarybos narių dalyvavimas nacionalinėse pilietinės visuomenės organizacijose ir Europos socialiniame ir ekonominiame gyvenime yra esminė sąlyga piliečių iniciatyvai, todėl Taryba pasirengusi įgyvendinti šią pažangią demokratijos priemonę.

Lietuvoje pirmos kryptingos pastangos valstybės lygmeniu skaitmenizuoti valdymo

procesus sietinos su 2002 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 2115 patvirtinta *Elektroninės valdžios koncepcija*, kuri numato, kad „visos Lietuvos Respublikos institucijos turi dalyvauti rengiant ir įgyvendinant e-valdžios projektus“, t.y. perkelti viešąsias paslaugas į internetą. Elektroninės valdžios koncepcijoje (2004) kalbama apie viešų paslaugų skaitmenizaciją, tačiau nekeliamas tikslas įtraukti piliečius į politinių sprendimų procesą.

Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms apraše (patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimu Nr. 480) nustatyti reikalavimai įdiegti klausimų-atsakymų ar kitokias piliečių kreipimosi į valdžios instituciją formas, tačiau nėra reikalaujama kurti konsultacijų ir diskusijų su piliečiais įrankius (Baločkaitė ir kt., 2008).

Anot Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Struktūrinių fondų administravimo skyriaus vyriausiojo specialisto E.Ramaškevičiaus (2010) „e-demokratija – tai valstybės piliečių įtraukimas ir išitraukimas į valdymo procesus, panaudojant informacines technologijas. Tai keičia sprendimų priėmimo modelį, kuria naujus politinius santykius ir koreguoja patį demokratijos mechanizmą: šalia atstovaujamosios demokratijos, kurios tikslas – atsižvelgti į piliečių nuomonę ir jai atstovauti, atsiranda dalyvaujančioji demokratija, kurioje šalies gyventojai tiesiogiai įsitraukia į valdymo procesą. Būtent čia ir išryškėja reikšmingas informacinių ryšio technologijų (IRT) vaidmuo“.

IRT diegimas pats savaime demokratijos savivaldoje nepaskatins. Viena vertus, tam reikia vietos valdžios institucijų noro ir pasiryžimo keisti sprendimų rengimo ir priėmimo procedūras taip, kad būtų kuo labiau įtraukiami piliečiai; antra vertus, tam reikia ir pačių žmonių noro konstruktyviai, racionaliai diskutuoti, jų pozityvaus nusiteikimo valdžios institucijų atžvilgiu.

Pasak eksperto, savivaldybių internetinėse svetainėse piliečiai domisi teisiniais, socialiniais, švietimo klausimais, tačiau retkarčiais pareiškiami nuomonė dėl parengtų tarybos sprendimų projektų.

Regionų plėtros tarybos jau atrinko daugiau negu 40 e-demokratijos projektų, kuriuos įgyvendinus įvairiose Lietuvos savivaldybėse bus pasitelkiamos tokios elektroninės priemonės, kaip posėdžių transliacijos, vaizdo konferencijos, diskusijų forumai, gyventojų apklausos, konsultacijos ir peticijos elektroninėje erdvėje.

Projektus, kurie bus vykdomi pagal priemonę „Elektroninė demokratija: regionai“, numatoma įgyvendinti per dvejus metus. Iš viso jiems numatoma skirti daugiau kaip 19 mln. litų iš 2007–2013 m. ES struktūrinių fondų. Šiuo metu jau pradėta įgyvendinti daugiau kaip 20 minėtų projektų.

Svarbiausios Lietuvos valstybinės institucijos (kartu su Europos Sąjungos valstybėmis) vykdys elektroninio valdymo programas, tokias kaip e-vyriausybė, e-Europa, to dėka iki 2020

metų Lietuvoje susiformuos e-demokratija. Tai reiškia, kad absoliuti dauguma – virš 90 proc. gyventojų galės laisvai dalyvauti e-demokratijos formavimosi procese ir naudotis jos teikiamomis galimybėmis kaip aktyvūs dalyviai. 2020 metais apie 93 proc. Lietuvos gyventojų priklausys kompiuterinei kartai, kuri neturės problemų su IRT supratimu, įsisavinimu ir naudojimu valdymo procese (E-demokratija – Lietuvos vizija 2010–2020 metai).

Apibendrinant gali teikti, teisės aktai dėl e-demokratijos yra viešini. Šiaulių regiono savivaldybių internetinėse svetainėse galima susipažinti su tarybos sprendimais, įsakymais potvarkiais, ir kt.

3.2. Elektroninis dalyvavimas kaip užsienio šalių elektroninės demokratijos dedamoji patirtis

Europoje pagrindiniai sėkmės faktoriai ir kliūtis, lemiantys e- valdymo efektyvumo lygį, labai skirtingi. E-valdymas, remiantis informacijos ir ryšių technologijomis (IRT), yra naudojamas siekiant pagerinti komunikavimo veiksmingumą tarp valdžios atstovų, sustiprinti viešojo ir privataus sektorių bendravimą ir palengvinti valdžios teikiamų paslaugų visuomenei prieinamumą (Garson, 2006).

E- valdymas sudaro palankias sąlygas valdžiai tapti skaidresne, labiau atskaitinga visuomenei, o piliečiai skatinami aktyviau dalyvauti politiniuose procesuose. Tokio pobūdžio programos, kurios plėtoja visuomenės politinį dalyvavimą, yra ne tik valdžios „iš viršaus į apačią“ poreikis bendradarbiauti su piliečiais, bet, taip pat, vienas iš būdų įtraukti visas suinteresuotas šalis į sprendimų priėmimo procesą. Siekiant geriau įsiklausyti į piliečių poreikius, yra itin svarbi valdžios atstovų galimybė klausti, gauti atsakymus iš visuomenės ir į juos atsižvelgiant rengti valdymo programas (Curtin, 2006; Macintosh, 2006; Jungtinės Tautos, 2008).

E - dalyvavimas suteikia galimybę paskatinti socialinius mainus tarp bendruomenių ir palengvinti bendravimą, politines diskusijas su kaimyninių bendruomenių atstovais, nepaisant jų gyvenamosios vietos (Heeks & Bailur, 2007).

2008 metais Jungtinių Tautų atliktas e-valdžios išplėtojimo lygio vertinimas parodė, kad 2008 m. daugiau šalių naudojo e. valdymo sistema nei 2005 m., ir, kad daugumos šalių nacionalinės valdžios internetinėse svetainėse buvo pateikiama daugiau politinės informacijos ir įstatymų. Tačiau, tas pats vertinimas parodė, kad valdžios institucijos nesistengė aktyviai skatinti piliečius naudotis e. valdymu. Nors daugelyje šalių rodikliai susiję su e. dalyvavimu paslaugų ir ypač e. informacijos sferoje žymiai augo nuo 2004 m., tačiau 82 proc. šalių gavo santykinai mažus įvertinimus už priemonių kūrimą ir plėtojimą e. konsultacijų ir e. sprendimų priėmimo srityje.

Remiantis teoriniu pagrindu, pateikiamu mokslininko King (1994) darbe, buvo atliktas tyrimas siekiant išsiaiškinti veiksnius, įtakančius sėkmingą e-dalyvavimo iniciatyvos

įgyvendinimą, ir nustatyti kliūtis, užkertančias kelią sėkmei šioje srityje. Mokslininkas pabrėžia valdymo strategijų ir veiklos kryptių, sudarančių sąlygas ir remiančių informacinių technologijų naujoves, tokias kaip e- valdžia, e- dalyvavimas ir e- valdymas, plėtros svarbą.

Estijoje ir Suomijoje yra naudojami skirtingi metodai, kuriais stengiamasi įtraukti piliečius į e- dalyvavimą, todėl sėkmingai realizuojami taip pat skirtingi e- dalyvavimo aspektai. Taip pat, kiekvienoje šalyje yra propaguojama skirtinga valdymo struktūra, valdymo metodai ir praktikos; be to, unikali šalies istorija ir kultūra, kurios lemia skirtingus sėkmės veiksnius ir kliūtis.

Valdžia gali daryti įtaką, reguliuodama koku mastu informacijos ir ryšių technologijos (IRT) yra prieinamos ir naudojamos piliečių. Spartesnė IRT sklaida šalyje lemia greitesnį tiesioginio valdymo įsisavinimą visuomenėje. Tačiau svarstoma, kad sėkmingas e- dalyvavimo įgyvendinimas reikalauja piliečių, kurie visapusiškai pasitiki valdžios institucijomis ir tiki, kad valdymo metodai yra efektyvūs (Gulati, 2010).

Europos šalyse atlikti tyrimai (Macintosh, 2008), parodė, kad tarp demokratinių reformų ir e-dalyvavimo yra ryšys. Valdžia gali daryti įtaką, reguliuodama koku mastu informacijos ir ryšių technologijos (IRT) yra prieinamos ir naudojamos piliečių. Spartesnė IRT sklaida šalyje lemia greitesnį tiesioginio valdymo įsisavinimą visuomenėje. Tačiau svarstoma, kad sėkmingas e-dalyvavimo įgyvendinimas reikalauja piliečių, kurie visapusiškai pasitiki valdžios institucijomis ir tiki, kad valdymo metodai yra efektyvūs.

Atliktame tyrime imtis yra gana nedidelė, o e- dalyvavimo tyrimo metodika yra sudėtinga ir priklauso nuo daugelio veiksnių. Remiantis Jungtinių Tautų (2008) vertinimu, pasirinktos dvi šalys – Estija ir Suomija, kuriose yra skirtinga valdymo struktūra ir e- dalyvavimo rezultatai.

Aštuoni veiksniai, kuriuos valdžios strategijos ir politika gali reguliuoti ar įtakoti, siekiant pažangos e- valdyme(žr. 4 pav.) Keturi veiksniai, kuriuos valdžia gali reguliuoti, yra pavaizduoti apatinėje paveikslo dalyje. Jie apibūdina valdžios demokratiškumo lygį, kuris yra nustatomas, remiantis sisteminio taikos centro (angl. *Center for Systemic Peace*) Polity 2 balu (CSP,2009).

Itakos	Dalyvavimas ir atskaitomybė	
	E-valdžia	E-dalyvavimas
Reglament	IRT plėtra	
	Demokratija	
	Korupcijos kontrolė	Reglamentavimo kokybė
	Valdymo efektyvumas	

Pav. 4 Instituciniai veiksniai, įtakojantys elektroninį valdymą.

Šaltinis: CSP. (2009). *Center for systemic peace polity IV project: Dataset users' manual*. Fairfax, VA:George Mason University

Kiti keturi veiksniai, kuriuos valdžia gali įtakoti yra pavaizduoti viršutinėje 4 paveikslo

dalyje. Jie parodo IRT išsivystymo lygį šalyje, kuris yra apskaičiuojamas remiantis tarptautinės telekomunikacijų sąjungos IRT plėtros indeksu (ITU, 2009). E - valdžia ir e- dalyvavimas yra pagrindiniai tyrimo objektai, kuriuos valdžia gali daugiau įtakoti negu reguliuoti; dėl šios priežasties, veiksniai yra pavaizduoti viršutinėje paveikslo dalyje. Likę keturi veiksniai yra pasaulio viešojo administravimo rodiklių (angl. *World Governance Indicators*) naudojami kriterijai, skirti nustatyti valdymo kokybės lygį (Kaufmann Kraay, ir Mastruzzi et al., 2009). Balsas ir atskaitomybė yra būtina efektyvaus e- valdymo (ypač e. dalyvavimo) sąlyga, tačiau valdžia gali tik daryti įtaką, bet ne reguliuoti tai. Kiti trys veiksniai – korupcijos kontrolė, valdymo efektyvumas ir teisinės institucijos, yra administruojamos remiantis nustatytu reglamentu.

Tyrimo pateikiami instituciniai veiksniai, kurie nurodo, koku būdu tyrinėjamos šalyse buvo įgyvendinama e- valdymo iniciatyva (žr.14 lent.) Daugelis šių veiksnių yra sudėtingos struktūros ir apima daug platesnes sritis, todėl yra aptariami kiekvienu konkrečiu atveju. Pavyzdžiui, aptariama Estijos ir Suomijos istorija, kultūra, tačiau taip pat grįžtama prie konkrečių, anksčiau aptartų veiksnių įtakos. Apibendrinami demografiniai ir geografiniai duomenys, kurie gal paskatinti arba sukliudyti sėkmingą e- valdžios iniciatyvą šiose šalyse (Curtin, 2006).

Jungtinių Tautų vertinimo duomenis, parodo šalių valdžios pasirengimo e- valdymui ir e- dalyvavimui lygį. Pasirengimo e- valdymui indeksas – tai sudėtinis indeksas, kurį sudaro tinklo apimties indeksas, telekomunikacijų apimties indeksas ir žmogiškojo kapitalo indeksas (United Nations, 2008).

14 lentelė

Duomenys apie veiksnius, įtakojančius e- valdymą (ir jų šaltiniai)

Kintamieji	Estija	Suomija
Demografiniai ir geografiniai duomenys Gyventojų populiacija (CIA, 2009)	1,300,000	5,250,000
Gyventojų skaičius (žmonės 1km ² (CIA, 2009)	28,70	15,50
Bendrosios Metinės nacionalinės pajamos [PPP vienam gyventojui 2005 US\$ (World Bank, 2009)]	\$15,870	\$30,810
Interneto vartotojų iš 100 [2007 m. (ITU, 2009)]	64	79
Veiksniai įtakojantys: e- dalyvavimo indeksą (United Nations, 2008)	0.727	0.273
Valdžios pasirengimo e- valdymui indeksas(United Nations, 2008)	0.760	0.749
Dalyvavimas ir atskaitomybė (Kaufmann et al. 2009)	1.03	1,48
IRT raidos indeksas (ITU, 2009)	6,79	5,97
Veiksniai, reguliuojamos demokratijos [Polity 2 (CSP, 2009)]	9	10
Korupcijos kontrolė (Kaufmann et al. 2009)	0,94	2,34
Valdymo efektyvumas (Kaufmann et al. 2009)	1,15	1,95
Reglamentavimo kokybė (Kaufmann et al. 2009)	1,47	1,58

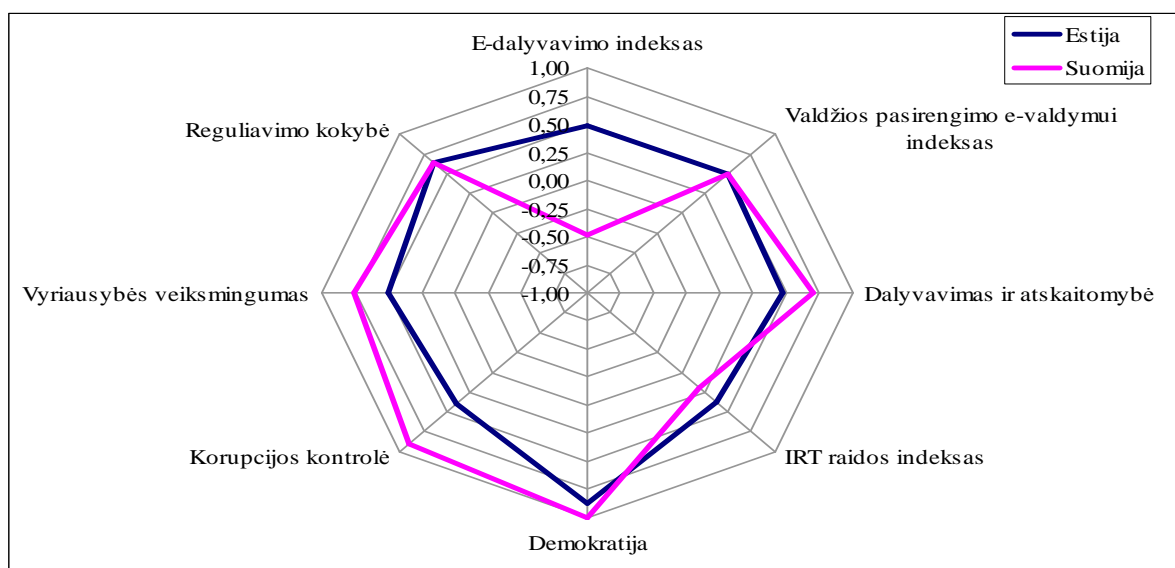
Šaltinis: ITU. (2009). *Measuring the information society: The ICT development index*.
International Telecommunication Union Report. Geneva, Switzerland: United Nations.

E- dalyvavimo indeksas yra sudėtinis indeksas, kuriuo yra vertinamas nacionalinės valdžios dalyvavimas internetinėje erdvėje trimis aspektais: e. informacija, e. konsultacijos ir e. sprendimų

priėmimo procesas. Kadangi Estijos gyventojų skaičius yra nedidelis ir valdymo požiūriu situacija yra paprastesnė, indekso balai vertinami, kaip orientaciniai, skaitmeninio valdymo gairių kūrime. Estija buvo pirmoji šalis pasaulyje, surengusi vietos valdžios ir parlamento rinkimus, kuriuose piliečiai turėjo galimybę balsuoti internetu (2005 m. 2007 m., 2011m.). Nustatytas faktas – maždaug 1% šių rinkimų biuletenių, pažymėtų internetu įrodo, kad balsavimas šiuo būdu yra tik naujai besiformuojanti sritis. Paskutinių šešių 14 lentelės eilučių duomenys yra paimti iš šaltinių (CSP, 2009, ITU, 2009; Kaufmann et al, 2009), joje galima išsamiau išanalizuoti taikomą metodologiją.

Institucinių veiksnių, kurie daro įtaką e- valdymui Estijoje ir Suomijoje duomenų reikšmės pateikiamos 5 paveiksle. Šios reikšmės kiekvienam veiksniai yra paimtos iš 14 lentelės ir suskirstytos, remiantis intervalu [-1, 1] tiesiškai interpeluojant duomenis. Reikšmės atitinka pasaulio viešojo administravimo rodiklius (angl. *Worldwide Governance Indicators*) (Kaufmann et al., 2009), kurie yra z-balai su nuline reikšme. Minimali –1 reikšmė 7 paveiksle atitinka 2,5 reikšmės standartiniu nuokrypiu mažesnę nei vidurkis reikšmę, o maksimali reikšmė 1, atitinka 2,5 reikšmės didesnį standartiniu nuokrypiu nei vidurkis reikšmę. Polity 2 balai, kuriais naudojasi sisteminės taikos centras (CSP, 2009), turi [-10, 10] intervalą. Taigi, kiekvienos šalies demokratijos vertinimas 7 paveiksle nustatomas padalinant Polity 2 balus iš 10.

E. dalyvavimo indekso ir valdžios pasirengimo e- valdymui indekso (United Nations, 2008) matavimo skalė yra tarp 0,0 ir 1,0, o 0,0 balas yra susietas su –1; balas 1,0 susietas su 1. Galiausiai, IRT raidos indeksas, išmatuotas Tarptautinės telekomunikacijų sąjungos (2009), kuris yra intervale [0, 10], yra padalintas taip, kad –1 atitinka tarptautinės telekomunikacijų sąjungos 0,0 vertę, o 1 atitinka tarptautinės telekomunikacijų sąjungos nustatytą 10,0 vertę(žr. 5 pav.)

Pav. 5 Institucinių veiksnių, įtakančių e- valdymo lygį išraiška, skalės pavidalu

Šaltinis : Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2009). *Governance matters VIII: Aggregate and individual governance indicators, 1996–2008*, Policy research working paper 4978. Washington, DC: The World Bank.

Vizualizacinė priemonė, atspindinti situaciją, kurioje e- valdymo programos yra kuriamos ir plėtojamoms, tiriamosiose šalyse. Šis paveikslas taip pat parodo pagrindinius šių šalių skirtumus. Analizuojant 6 paveikslą su išvaizduojamu kompasu, ašis nukreipta pietų kryptimi nurodo demokratijos lygio šalyse skirtumus. Ašis nukreipta į šiaurę rodo, kad Estija yra vienintelė šalis, kuri pasiekia e-dalyvavimo indekso balą; jis yra didesnis negu šios skalės vidurio taškas (t.y., vertė didesnė už nulį šioje ašyje). Instituciniai veiksniai, demonstruojami paveiksle, yra itin svarbūs, nulemiant sėkmingas e-valdymo iniciatyvas šiose šalyse. Suomija yra vertinama kaip viena iš geriausiai kontroliuojančių korupcijos mastą šalių pasaulyje; taip pat, remiantis Kaufmann et al. (2009), Suomija yra viena iš 3% pasaulio šalių pagal dalyvavimą ir atskaitomybę.

Politinė valia ir energija žymiai prisidėjo prie šių laimėjimų, tačiau pagrindinis e-dalyvavimo sėkmės faktorius Estijoje yra piliečių pasitikėjimas savo „jauna“, palyginti su Suomijos valdžia. Suomijoje yra labiau išivirtinęs demokratinis valdymas, lyginant su Estija, ir fiksuojamas didesnis biurokratizmo laipsnis. Pastaruoju metu Suomijoje yra vykdoma nemažai reformų, skatinančių decentralizaciją šalyje, kurios dėka valdžia gali efektyviau atstovauti regionų ir vietos interesams (Pollitt ir Bouckaert, 2004). Todėl, didžioji dalis sėkmingų rezultatų e-dalyvavime buvo pasiekta vietos lygmeniu, o ne nacionaliniu (Hargittai, 1999; World Bank, 2006)

E- valdžios tyrinėtojas T.Bovaird (2005) teigė, kad, vertinant e-valdžią, reikėtų vertinti tokius pagrindinius aspektus: 1) prieigos gerinimas; 2) administravimo išlaidų mažinimas; 3) integruotų paslaugų teikimas; 4) paslaugų kokybės gerinimas; 5) paslaugų pritaikymas vartotojo reikmėms; 6) grįžtamasis ryšys iš piliečių; 7) privatumo ir saugumo užtikrinimas; 8) kontrolės ir priežiūros užtikrinimas; 9) prisitaikymas prie pokyčių. Jo nuomone, pirmiausia reikėtų išskirti e-valdžios vertinimo metodus pagal numatytus e-valdžios programos rezultatus, t. y. pagal tokios programos rezultatų visumą. Jis išskyrė keturis galimus tokio e- valdžios vertinimo metodus: 1) tikslų pasiekimo matricos sudarymas, suskaičiuojant rezultatus pagal visus programoje numatytus tikslus; 2) subalansuoto rezultatų skaičiavimo būdo taikymas, skaičiuojant rezultatus, remiantis programos įvykdymo rodikliais, kurie gali būti susiję arba nesusiję su numatytais tikslais; 3) išlaidų ir pelno modelio sudarymas, vertinant programos įgyvendinimo išlaidos ir iš jos gaunamą pelną; 4) veiksmingo išlaidų modelio sudarymas, bandant įvertinti, kurią iš numatytų strategijų panaudojant bus geriausiai pasiekti tikslai ir gauti geriausi rezultatai arba kuriai iš numatytų strategijų įgyvendinti reikės mažiausiai išlaidų.

Valstybinė Švedijos Inovacijų Sistemų Agentūra VINNOVA suformulavo keturius galimus e-valdžios scenarijus 2016 m. Vienas iš šios studijos scenarijų prognozuoja, kad dėka spartaus

ekonomikos vystimosi, itin išaugs profesionalių kompiuterių vartotojų skaičius, kurie seks visas IRT naujienas, stengsis jas įsigyti ir naudoti praktikoje. Valdžia, norėdama neatsilikti nuo IRT vystimosi ir patenkinti savo vartotojų poreikius, privalės didinti teikiamų e- paslaugų spektrą, neapsiriboti vien internetu, bet naudoti ir mobilios bei visur esančios valdžios technologijas. Kiti du VINNOVA siūlomi scenarijai prognozuoja skaitmeninės atskirties grėsmę, kuri atsiras tarp itin kvalifikuotų IRT vartotojų ir turinčių kiek prastesnes technologines žinias. Ši skaitmeninė atskirtis gali išryškėti ne tik šalies viduje, bet atsirasti ir tarp išsivysčiusių ES šalių-narių ir ES naujokių. VINNOVA scenarijuose itin akcentuojamos saugumo užtikrinimo e- erdvėje problemos, kurios gali tapti viena pagrindinių kliūčių sėkmingam e-valdžios diegimui.

Lietuvos ekspertai, mokslininkai, politologai dažniausiai konstatuoja kokia padėtis yra e-valdymo, e-dalyvavimo, srityse. Tačiau nenurodo konkrečių gairių, jų studijos lieka stalčiuose. Nebūtina aklaizni plagijuoti užsienio šalių metodikas, tiesiog domėtis gerąja patirtimis ir ją pritaikyti pagal savo šalies poreikius.

Įgyvendinant įvairias programas, projektus, valdymo institucijos turi būti tam pasiruošusios, keliant darbuotojų kvalifikaciją darbui su IRT. Piliečiui atėjus ar parašius elektroniniu būdu į savivaldybę turėtų būti aptarnautas remiantis gero valdymo principais, tai buvo rašyta ankstesniuose straipsniuose.

3.3. Elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros tendencijos Lietuvoje:

SSGG, PEST analizė

Siekiant atskleisti e-demokratijos plėtros tendencijas Lietuvoje, atlikta Informacinių technologijų ir informacinės visuomenės Lietuvoje aplinkos PEST ir išteklių analizę, kuria buvo siekiama nustatyti kas jau yra pasiekta informacinių technologijų ir informacinės visuomenės srityje Lietuvoje ir numatyti, ko dar galima siekti e-demokratijos plėtros srityje Lietuvoje.

Įgyvendinti šalies galimybes informacinės visuomenės plėtros srityje, būtina įvertinti turimas stiprybes. Lietuvoje gerai išplėtotą IRT infrastruktūrą didžiuosiuose šalies miestuose. Dažniausiai ir daugiausiai IRT naudoja jauni šalies gyventojai. Visa tai sudaro galimybę panaudoti ES struktūrinę paramą plėtojant IRT infrastruktūrą ir elektroninį turinį. Sparčiai plėtojamos viešosios ir administracinės elektroninės paslaugos prisideda prie IRT panaudojimo versle augimo, Lietuvos įmonių tarptautinio konkurencingumo didėjimo. Viešųjų ir administracinių elektroninių

paslaugų plėtra, gerai išvystytas VIPT tinklas – veiksniai, kurie sąlygoja gyventojų „skaitmeninės atskirties“ mažėjimą. Aukšti IRT sektoriaus plėtros tempai skatina bendradarbiavimą tarp mokslo ir studijų institucijų ir verslo įmonių plėtros.

Pasinaudojant galimybėmis, siekiama panaikinti esamas silpnybes. Viena iš didžiausių problemų – gyventojų socialinės atskirties didėjimas dėl nevienodos kompetencijos IRT srityje: technologijomis naudojasi tik tam tikra nedidelė gyventojų grupė, o didelė dalis gyventojų nenaudoja ir nėra suinteresuoti naudotis IRT. Tai pirmiausia sietina su motyvacijos stoka, todėl labai svarbu, kad IRT panaudojimas sparčiai augtų versle, ES struktūrinės paramos lėšomis būtų plėtojamas elektroninis turinys ir IRT infrastruktūra. Mokslo ir studijų institucijų ir verslo įmonių bendradarbiavimas prisideda prie didėjančio Lietuvos ekonomikos konkurencingumo tarptautinėse rinkose, atsilikimo nuo ES valstybių narių mažinimo.

Siekiant sumažinti grėsmes, reikalinga pasinaudoti esamomis stiprybėmis. Viena didžiausių grėsmių, kurios dažnai minimos ir pasauliniame kontekste, yra naujos gyventojų socialinės atskirties, pagrįstos nevienodomis IRT panaudojimo galimybėmis, didėjimas. Todėl įvertinant tai, kad dideliuose šalies miestuose nemaža gyventojų dalis jau turi galimybes naudotis IRT, pagrindinį dėmesį būtina nukreipti į nepalankesnėje padėtyje esančių mažesnių miestų ir kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojus. Siekiant išvengti kvalifikuotų specialistų migracijos į kitas šalis, reikia atsižvelgti į aukštus IRT sektoriaus augimo tempus ir Lietuvos galimybes prisitaikyti prie pasaulinių tendencijų, sudarant palankią aplinką modernių IRT srityje veikiančių verslo įmonių veiklai. Tai tiesiogiai prisidėtų ir prie Lietuvos ekonomikos konkurencingumo tarptautinėse rinkose augimo.

Pagrindinės silpnybės, kurias reikia pašalinti, kad sumažėtų grėsmės, yra tam tikrų visuomenės grupių atsiskyrimas nuo informacinės visuomenės (tiek dėl motyvacijos stokos, tiek dėl nepakankamai išvystytos IRT infrastruktūros), o tai ateityje gali lemti naujos socialinės diferenciacijos atsiradimą, taip pat nepakankamai išplėtotą IRT infrastruktūrą kaimo gyvenamosiose vietovėse. Šie veiksniai tiesiogiai siejasi su informacinės visuomenės ir žinių ekonomikos plėtros galimybėmis ir bendru šalies ūkio konkurencingumu ateityje(žr. 15 lent.)

Lietuvos viešojo sektoriaus stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių (SSGG) veiksniai pateikti 15 lentelėje.

IRT stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės (SSGG)

<p>Stiprybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • gerai išplėtotą plačiajuosčio ryšio infrastruktūrą didžiuosiuose šalies miestuose; • platus IRT naudojimas tarp jaunų gyventojų; • gerai išvystytas VIPT tinklas; • didelė judriojo telefono ryšio skverbtis; 	<p>Galimybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • ES struktūrinės paramos panaudojimas IRT infrastruktūros ir turinio plėtrai; • IRT panaudojimo versle augimas, kylantis Lietuvos įmonių konkurencingumas; • bendradarbiavimas tarp mokslo ir studijų institucijų, viešojo sektoriaus bei verslo įmonių bendradarbiavimas ir bendros iniciatyvos (valdžios ir verslo bendradarbiavimo iniciatyvos, ypač gyventojų gebėjimų srityje).
<p>Silpnybės</p> <ul style="list-style-type: none"> • nepakankamai išplėtotą plačiajuosčio ryšio infrastruktūrą kaimo gyvenamosiose vietovėse • skaitmeninė atskirtis tam tikrose socialinėse visuomenės grupėse (vyresnio amžiaus žmonės, neįgalūs žmonės, kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojai, mažesnes pajamas turintys gyventojai); • nepakankamas elektroninis turinys, žemas viešųjų ir administracinių paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę lygis; • Silpnai išvystyta ir mažai naudojama elektroninių duomenų autentiškumo ir vientisumo užtikrinimo bei asmens tapatybės nustatymo elektroninėje erdvėje infrastruktūra, pagrįsta elektroninio parašo sertifikatais. 	<p>Grėsmės</p> <ul style="list-style-type: none"> • gyventojų skaitmeninės atskirties didėjimo sukelti procesai: sudėtingas tam tikrų visuomenės grupių prisitaikymas prie darbo rinkos poreikių, jų informacinė atskirtis; • nepakankamo IRT naudotojų skaičiaus ir nepakankamos gyventojų IRT naudojimo ir kompetencijos sukelti procesai: mažėjantis įmonių konkurencingumas; • neefektyvus ES struktūrinių fondų, skirtų informacinės visuomenės plėtrai, panaudojimas ir to pasėkoje neišplėtotas, nepakankamas elektroninis turinys (viešosios ir administracinės elektroninės paslaugos), sukurta neefektyvi, mažai naudojama IRT infrastruktūra; • nepakankamai saugi elektroninė aplinka.

Sudaryta autoriaus

(PEST) analizė e-demokratijos plėtros aspektu

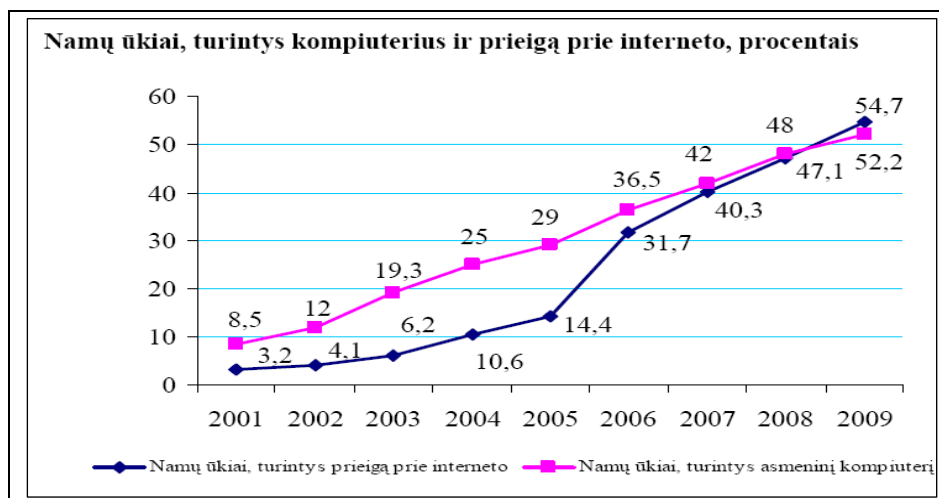
(P) Politiniai veiksniai . Žinių visuomenė yra vienas iš trijų Lietuvos prioritetų, nustatytų Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje, patvirtintoje 2002 m. lapkričio 12 d. Seimo nutarimu Nr. IX-1187 (Žin., 2002, Nr. 113-5029). Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje prie atskirų prioritetų yra išskirtos šios su informacinės arba žinių visuomenės plėtra susijusios sritys: gyventojų kompetencija, elektroninė valdžia, informacinės visuomenės plėtojimas kultūros srityje bei žinių ekonomika ir elektroninis verslas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje, kuriai buvo pritarta 2008 m. gruodžio 9 d. Seimo nutarimu Nr. XI-52 (Žin., 2008, Nr. 146-5870), yra pateiktos nuostatos, kurios apima informacinės ir žinių visuomenės plėtros politiką.

Informacinė visuomenė Lietuvoje plėtojama vadovaujantis Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. birželio 8 d. nutarimu Nr. 625 (Žin., 2005, Nr. 73-2649). Joje numatyti keturi prioritetai plėtojant informacinę visuomenę: gyventojų kompetencija ir socialinė sanglauda; viešojo administravimo modernizavimas, panaudojant informacines technologijas, žinių ekonomika bei lietuvių kultūra ir lietuvių kalba.

Informacinės visuomenės plėtros procesų koordinavimas Lietuvoje neatsiejamas nuo

Europos Sąjungos (toliau vadinama – ES) mastu vykstančių procesų. Šios srities ES tikslai ir uždaviniai iki 2010 metų išdėstyti Europos Komisijos 2005 m. birželio 1 d. komunikate Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui „2010 – Europos informacinė visuomenė augimui ir užimtumui skatinti“ (COM(2005) 229 final) ir 2008 m. balandžio 17 d. Europos Komisijos komunikate Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui pateiktą „Ruošiantis Europos skaitmeninei ateičiai. 2010 laikotarpio vidurio peržiūra“ (COM(2008) 199 final). Rengiant naują Europos skaitmeninę darbotvarkę 2009 m. gruodžio 7 d. buvo priimtos Europos Sąjungos Tarybos išvados „Informacinės visuomenės strategija po 2010 m. Siekiant atviros, ekologiškos ir konkurencingos žinių visuomenės“ (17107/09).

(E) Ekonominiai veiksniai. Auga Lietuvos gyventojų naudojimas informacinėmis ir ryšių technologijomis (toliau vadinama – IRT). Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau vadinama – Statistikos departamentas) duomenimis, 2009 m. 52,2 proc. namų ūkių turėjo asmeninį kompiuterį, 54,7 proc. - prieigą prie interneto. 2009 m. IV ketvirčio duomenimis, per artimiausius 12 mėn. kompiuterį įsigyti ketinančių buvo 3,3 proc (žr. 6 pav.)

6 pav. Namų ūkiai, turintys kompiuterius ir prieigą prie interneto

Šaltinis: *Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LR Vyriausybės 2010 -2012 m. strateginis veiklos planas* (2010). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ivpk.lt/teises/strateginis20102012.pdf>.

Pastaruoju metu pastebimas ryškus plačiajuosčio ryšio skverbties didėjimas. Statistikos departamento duomenimis, 2009 m. 65,3 proc. (palyginimui, 2008 m. - 55,2 proc.) miesto gyvenamosiose vietovėse esančių namų ūkių, turinčių prieigą prie interneto, naudojo plačiajuosčių 11,8 proc. (palyginimui, 2008 m. - 13,1 proc.) naudojo siaurajuosčių internetą. Kaimo - atitinkamai 38,1 proc. (palyginimui, 2008 m. - 54,9 proc.) ir 33,1 proc. (palyginimui, 2008 m. - 23,1 proc.).

Lietuvoje plačiajuosčio ryšio infrastruktūra nėra tolygiai išplėtotą, todėl siekiant Lietuvoje sukurti plačiajuosčių tinklą, apimančių seniūnijas, aptarnaujančias kaimo gyvenamąsias vietas,

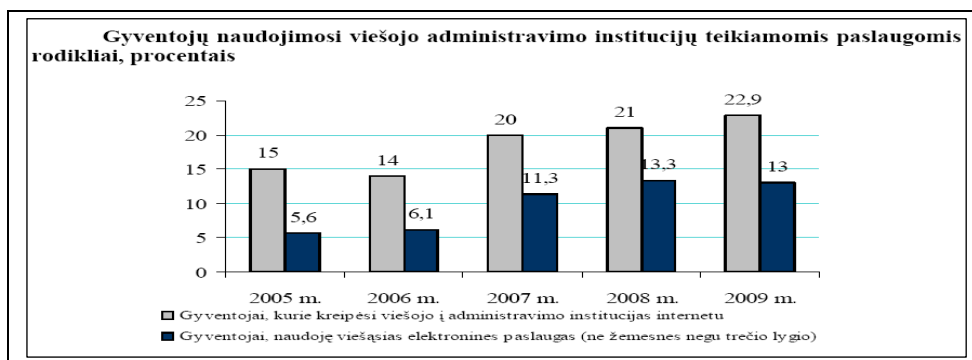
kuriose verslas neužtikrina plačiajuosčių tinklų infrastruktūros plėtros, 2008 m. buvo užbaigtas įgyvendinti projektas „Kaimišųjų vietovių informacinių technologijų plačiajuostis tinklas RAIN“. Projekto įgyvendinimo metu buvo nutiesta 3357 km šviesolaidinio kabelio. Siekiant visiems Lietuvos gyventojams sudaryti vienodas galimybes naudotis informacinės visuomenės teikiamomis galimybėmis, 2009 m. pradėtas įgyvendinti projektas „Kaimišųjų vietovių informacinių technologijų plačiajuosčio tinklo RAIN plėtra“, kuri užbaigus kaimo vietas pasieks šviesolaidinės plačiajuosčio ryšio linijos. Projekto įgyvendinimo metu numatoma nutiesti apie 4400 km šviesolaidinio kabelio.

Sprendžiant nepakankamo IRT naudojimo namų ūkiuose problemą, Lietuvoje sukurtas viešųjų prieigos prie interneto taškų (toliau vadinama –VIPT) tinklas. Šiuo metu Lietuvoje yra įsteigti 875 VIPT ir tai leidžia Lietuvą laikyti viena iš pirmaujančių Europos šalių pagal VIPT, tenkančių vienam gyventojui, skaičių. Sukurtas VIPT tinklas tiesiogiai prisideda sudarant sąlygas visiems Lietuvos gyventojams, nepriklausomai nuo jų socialinės padėties ar gyvenamosios vietos, naudotis IRT ir jų teikiamomis galimybėmis.

Pažymėtina, kad 2009 m. augo ir interneto naudotojų skaičius - internetu naudojosi 58,1 proc. visų 16–74 metų amžiaus gyventojų. 2009 m. 54,7 proc. namų ūkių turėjo prieigą prie interneto (palyginimui, 2008 m. - 47,1 proc.). Mieste prieigą prie interneto turėjo 61,5 proc. namų ūkių, kaime – 40,8 proc. Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybos duomenimis, sparčiai auga mobiliojo interneto vartotojų skaičius. Per 2009 m. vartotojų skaičius išsaugo 56 proc. iki 156 tūkst. (palyginimui, 2008 m. – 100 tūkst. vartotojų). Internetas dažniausiai buvo naudojamas ryšiams, informacijos paieškai, laikraščiams ir žurnalams skaityti, muzikos ar vaizdo įrašams parsisiųsti. 2009 m. elektroniniu paštu naudojosi 82,6 proc. gyventojų, 47,8 proc. skaitė lietuviškų laikraščių, žurnalų elektronines versijas, 73,1 proc. naudojosi įvairiais internetiniais portalais bei 77,6 proc. naudojosi paieškos sistemomis.

Statistikos departamento duomenimis, 2009 m. kompiuterius naudojo 96,1 proc. apdirbamosios gamybos ir paslaugų sektoriaus įmonių, turinčių 10 ir daugiau darbuotojų (palyginimui, 2008 m. – 94,8 proc.). 2009 m. internetu naudojosi 94,9 proc. šių įmonių (palyginimui, 2008 m. - 92,7 proc.).

Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau vadinama – Komitetas) 2009 m. užsakyto tyrimo duomenimis, 22,9 proc. 15–74 metų amžiaus Lietuvos gyventojų buvo nors kartą kreipęsi internetu į viešojo administravimo institucijas (tai yra lankęsi jų interneto svetainėse). (žr. 7 pav.)

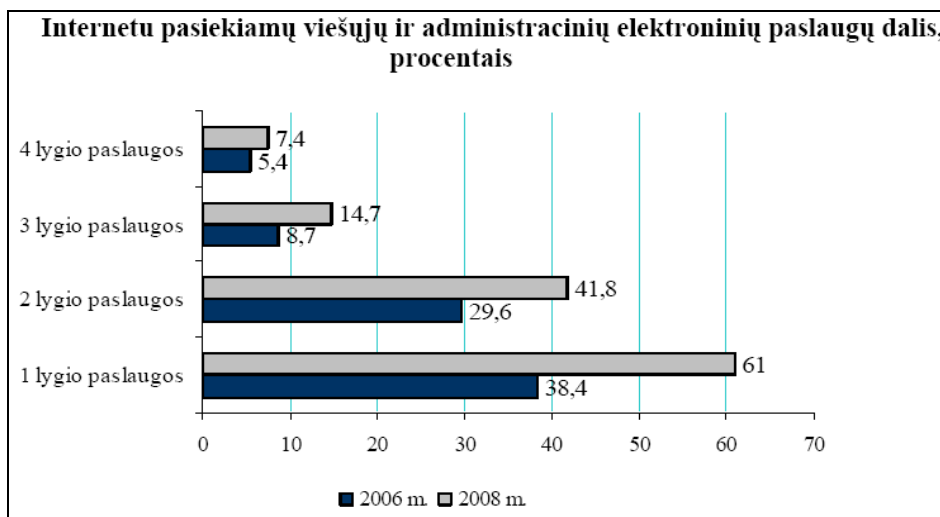

7 pav. Gyventojų naudojimosi viešojo administravimo institucijų teikiamomis paslaugomis rodikliai
Šaltinis: Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LR Vyriausybės 2010 -2012 m. strateginis veiklos planas (2010). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < <http://www.ivpk.lt/teises/strateginis20102012.pdf> >

Lietuva atsilieka nuo ES perkeliant pagrindines viešąsias ir administracines paslaugas į elektroninę erdvę. Europos Komisijos užsakyto tyrimo duomenimis, 2009 m. Lietuvoje 60 proc. pagrindinių viešųjų ir administracinių paslaugų buvo perkeltos į elektroninę erdvę, tuo tarpu ES 27 šalių narių vidurkis – 71 proc.

Viešųjų ir administracinių elektroninių paslaugų teikimas priklauso nuo valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų naudojimosi IRT. Statistikos departamento duomenimis, 2008 m. 100-ai valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, (toliau vadinama – darbuotojai) teko 70,6 kompiuterio. Taip pat išaugo darbuotojų, kurie savo darbe naudoja kompiuterį ir internetą, skaičius. Darbe kompiuterį naudojo 72,4 proc., o internetą – 61,7 proc. darbuotojų (palyginimui, 2006 m. atitinkamai 70,2 ir 58 proc.).

2008 m. 90,7 proc. valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų turėjo vietinius kompiuterių tinklus (LAN), 69,6 proc. - interneto svetaines. Viešojo administravimo institucijos teikia skirtingo brandos lygio viešąsias ir administracines elektronines paslaugas. 2008 m. daugiausia (61 proc.) valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų teikė pirmojo lygio viešąsias ir administracines elektronines paslaugas (valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų interneto svetainėse pateikiama bendro pobūdžio informacija viešajai ir administracinei paslaugai gauti), 41,8 proc. teikė antrojo lygio viešąsias ir administracines elektronines paslaugas (suteikiama galimybė atsisiųsti formas viešajai ir administracinei paslaugai gauti), 14,7 proc. - trečiojo lygio (suteikiama galimybė valstybės ir savivaldybės institucijai ar įstaigai išsiųsti užpildytą formą elektroniniu būdu) ir 7,4 proc. – ketvirtojo lygio (interaktyvus bendravimas (on-line)).(žr.8 pav.)

8 pav. Internetu pasiekiamų viešųjų ir administracinių elektroninių paslaugų dalis

Šaltinis: Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LR Vyriausybės 2010 -2012 m. strateginis veiklos planas (2010). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ivpk.lt/teises/strateginis20102012.pdf>>

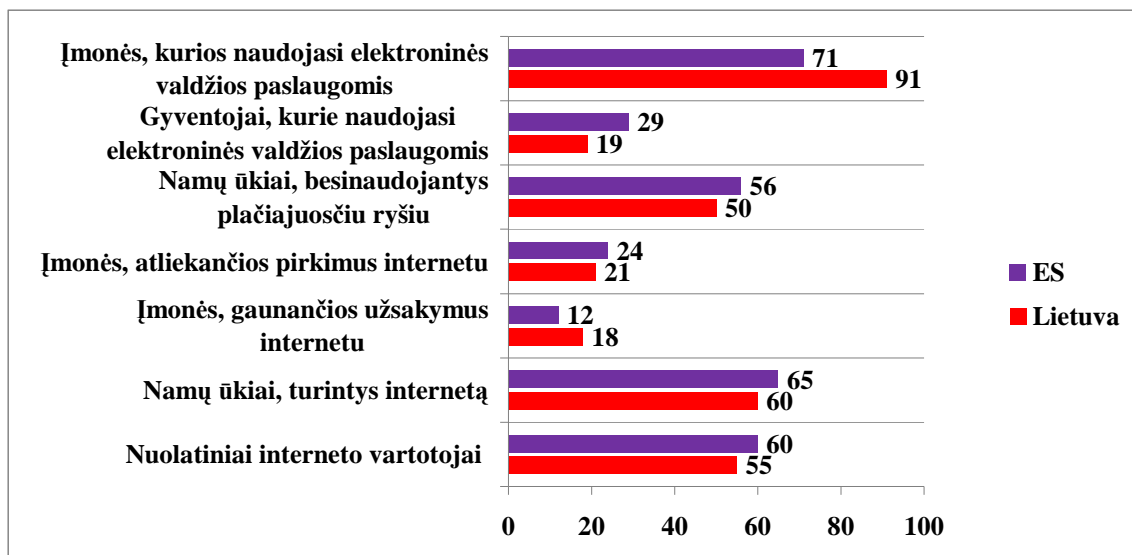
IRT pritaikymas viešojo administravimo sektoriuje atveria naujas asmenų bendravimo su viešojo administravimo institucijomis galimybes, asmenims bus sudarytos galimybės bendrauti su viešojo administravimo institucijomis jiems patogiu laiku, bet kurioje vietoje ir pasirinktu būdu. Sėkmingai informacinės visuomenės plėtrai būtina sąlyga yra saugi, pasitikėjimu ir apibrėžta atsakomybe paremta elektroninė erdvė. Bene svarbiausias, lemiamas veiksnys jos atsiradimui yra asmens tapatybės nustatymo elektroninėje erdvėje priemonių infrastruktūros sukūrimas ir jos naudojimas. Šiuo metu gyventojai jau plačiai naudojami vienu iš asmens tapatybės elektroninėje erdvėje nustatymo būdu - elektroninės bankininkystės identifikavimo sistemomis. Lietuvoje jau yra galimybė asmens tapatybę nustatyti pasitelkus elektroninio parašo sertifikatą, kurį gyventojui išduoda kvalifikuoto elektroninio parašo paslaugų teikėjas. Pažymėtina, kad nuo 2009 m. pradėtos išduoti asmens tapatybės kortelės su lustuose įrašytais identifikavimo ir parašo sertifikatais gyventojams. Per šį laikotarpį išduota apie 300 tūkst. asmens tapatybės kortelių.

Lietuvoje išlieka didelė judriojo telefono ryšio skverbtis. Ryšių reguliavimo tarnybos duomenimis, aktyvių viešųjų judriojo telefono ryšio paslaugų abonentų skaičius 2009 m. III ketvirtyje siekė 4,9 mln., t. y. 148 abonentų 100 gyventojų. Palyginti su 2008 m. III ketvirčio pabaiga aktyvių abonentų skaičius sumažėjo 1,4 proc.

2009 m. sukauptos tiesioginės užsienio investicijos informacinių technologijų sektoriuje Lietuvoje sudarė 4316,2 mln. Lt, t.y. 13,7 proc. visų tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje (palyginimui, 2008 m. – 4098,0 mln. Lt, t. y. 11,5 proc.).

Eurostat duomenimis vis dar egzistuoja ryškūs IRT naudojimo skirtumai tarp Lietuvos ir kitų ES valstybių narių(žr.16 lent.). 16 lentelė

IRT naudojimo skirtumai tarp Lietuvos ir kitų ES valstybių narių

Šaltinis: Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LR Vyriausybės 2010 -2012 m. strateginis veiklos planas (2010). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ivpk.lt/teises/strateginis20102012.pdf>.

(S) Socialiniai veiksniai. Lietuvoje maždaug pusė gyventojų nesinaudoja IRT arba naudoja jas mažai. Pastebima, kad naudojimosi kompiuteriais ir internetu apimtys ženkliai priklauso nuo gyventojų amžiaus, pajamų ir gyvenamosios vietos:

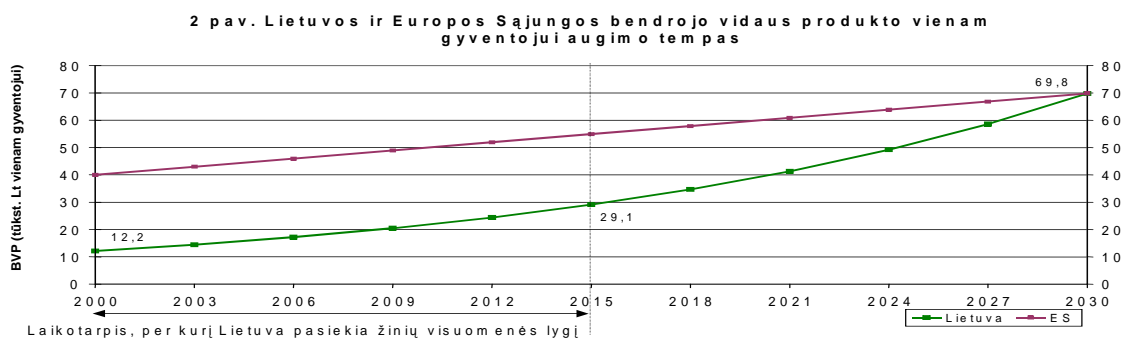
- vyresnio amžiaus žmonės: 2009 m. tik 8 proc. 65-74 metų amžiaus gyventojų naudojami kompiuteriu, 7,6 proc. internetu (16-24 metų amžiaus grupėje kompiuteriu naudojami 95,1 proc., internetu - 94,1 proc. gyventojų);
- kaimo gyvenamųjų vietovių gyventojai: 2009 m. 40,8 proc. kaimo gyvenamųjų vietovių namų ūkių turėjo prieigą prie interneto (miesto gyvenamosiose vietovėse 61,5 proc. namų ūkių turėjo prieigą prie interneto).
- gyventojai, turintys mažesnes pajamas: 2009 m. tik 14,6 proc. namų ūkių, kurių pajamos siekia iki 800 litų, turėjo kompiuterius ir 19,7 proc. turėjo prieigą prie interneto (95,5 proc. namų ūkių, kurių pajamos didesnės negu 3000 litų, turėjo asmeninį kompiuterį ir 95,1 proc. šių namų ūkių turėjo prieigą prie interneto);
- neįgalūs žmonės: IRT priemonės neįgaliems žmonėms yra specifinės, reikalaujančios didelių investicijų, nes informacija, teikiama internetu, turi atitikti specialius prieinamumo standartus, kad galėtų būti naudojama žmonių su specialiais poreikiais. Ir nors Lietuvoje buvo patvirtinti teisės aktai, kuriais siekiama padidinti neįgalių žmonių socialinę integraciją ir kurie susiję su neįgalių žmonių naudojamomis IRT, tačiau jų poveikis įtraukiant šiuos žmones į informacinę visuomenę

yra ribotas. Komiteto užsakyto tyrimo duomenimis, 2009 m. 27,1 proc. valstybės institucijų savo interneto svetaines buvo pritaikę neįgaliems žmonėms.

(T) Technologiniai veiksniai. Informacinės visuomenės plėtra yra neatsiejama nuo naujų IRT naudojimo ir plėtros įvairiose srityse: švietimo ir mokslo (siekiant užtikrinti Lietuvos gyventojams galimybę įgyti kvalifikaciją, leidžiančią efektyviai naudoti IRT įvairiose veiklose), viešojo administravimo (modernizuojant valstybės valdymą IRT priemonėmis), žinių ekonomikos (sudarant sąlygas IRT grindžiamo verslo plėtrai) bei kalbos ir kultūros (panaudojant IRT priemones Lietuvos kultūros ir kalbos puoselėjimui).

E-demokratijos išorinės aplinkos (PEST) analizė

Iš pateikto 9 pav. galima matyti kokį žinių visuomenės lygį pasiekė Lietuva lyginant su ES ir kokie yra BVP vienam gyventojui augimo tempai. Galima suprasti, kokios yra svarbios informacinių technologijų augimo tendencijos.

9 pav. Lietuvos ir Europos sąjungos bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui augimo tempas.

Šaltinis:; Telksnys, L.,Abraitis,V., Juškevičius, K., Otas, A., Šarkus, J.(2008) Informacinių technologijų ir telekomunikacijų plėtotos strategija

Svarbią vietą e-demokratijos plėtroje turi politiniai veiksniai. E-demokratija skatina rinkėjų ir politikų dialogą, bendradarbiavimą, tačiau e-demokratija neturi tapti priemone, suteikiančia galimybę lobistams priimamus sprendimus kreipti sau reikiama linkme. Svarbiausia – bendras sutarimas tarp valdžios ir visuomenės.

Kitas labai svarbus tai technologinis veiksnys įtakoiantis e- demokratija – technologinė plėtra. Inovacijas pramonėje, versle, moksle, socialiniame gyvenime, valstybės valdyme didele dalimi lemia ne tik konkrečių veiklos subjektų inovacinis gebėjimas, bet ir visos inovacijų sistemos lygis ir efektyvumas (Jakubavičius, 2006).

Analizuojant 15 lentelę matome, kad didelės įtakos e-demokratijos plėtrai turi ekonominiai

veiksniai – finansavimas. Pagal ES projektus ir jų finansavimą galima suprasti - kam skiriami didžiausiai prioritetai. Lietuvoje labai svarbu kaip tie finansiniai srautai paskirstomi e- valdžios, e-demokratijos plėtrai. Viešojo administravimo plėtros iki 2010 metų strategijoje akcentuojama, kad, teikiant viešąsias paslaugas, informacinių ir ryšių technologijų panaudojimas leis sutaupyti iki 20 proc. institucijų lėšų, skirtų viešųjų paslaugų teikimui.

Politinių-teisinių (P), ekonominių (E), socialinių (S) ir technologinių (T) (sutr. - PEST) makroaplinkos aspektų analizė suteikia platesnį, į aplinką orientuotą proceso vaizdą. Šie makroaplinkos komponentai sąlygoja vadinamuosius nekontroliuojamuosius veiksnius, kurie turi įtakos e-demokratijos plėtrai, tačiau šio proceso negalima valdyti, ne bent tik prognozuoti.

Pagrindiniai E-demokratijos išorės veiksniai (žr. 17 lent.).

Pagrindiniai E-demokratijos išorės veiksniai

17 lentelė

pibendrinantys Veiksniai	Nr.	Detalizuoti veiksniai	Esama situacija	Vystimosi tendencijos	Pagrindimas
POLITINIAI	1	Strategijos, įstatymai	Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategija, „2010 – Europos informacinė visuomenė augimui ir užimtumui skatinti“	Elektroninę demokratiją, kai bet kuris šalies pilietis galės nuolat gauti jam aktualią informaciją apie rengiamus ir priimamus nutarimus, potvarkius, įstatymus. Gautą informaciją galima nagrinėti ir savo pasiūlymus perduoti atitinkamoms institucijoms. Elektroninės demokratijos principai turėtų iš esmės pagerinti valstybės valdymą.	Šalys, įstojusios į ES, turės siekti, bendrai priimtų įstatymų, strategijų gairių. Norint pasiekti užsibrėžtų tikslų būtinas bendradarbiavimas tarp valdžios, verslo, piliečių, mokslo.
	2	Strateginis valdymas	E-demokratijos plėtra koordinuoja VRK, IVPK, Vidaus reikalų ministerija ir kt.	Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategija numato keturis prioritetus plėtojant informacinę visuomenę: gyventojų kompetencija ir socialinė sanglauda; viešojo administravimo modernizavimas.	IT Lietuvos viešojo valdymo institucijose pavyko paskatinti sisteminius pokyčius ir juos pakreipti taip, kad šių institucijų darbo principai labiau atitiktų AKM įgyvendinimui svarbius bruožus (Barcevičius, 2008)
	3	Politiniai sprendimai	2009 m. rugsėjo mėnesį Lietuvos Respublikos Vyriausybė parengė rinkimų įstatymų pataisas, leidžiančias balsavimą internetu rinkimuose ir referendumuose, o jų projektus pateikė LRS. (LR Valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaita 2009)	2009 m. gruodžio 3 d. LRS nepritarė rinkimų įstatymų pataisomai, įteisinsiančiai balsavimą internetu rinkimuose ir referendumuose. (LR Valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaita (2009))	Prieš įvedant internetinį balsavimą, būtina užtikrinti principinį pagrindinių šalies politinių partijų paramą ir susitarimą (IVPK).
	4	Teisinis reglamentavimas	Teisinė aplinka yra reikšminga funkcionalumo dalis, įtvirtinanti pamatinius principus ir prielaidas, kuriomis remiantis įgyvendinami ir funkcionuoja konkretūs e-valdžios ir e-demokratijos mechanizmai. (Kiškis, 2006)	Teisinis sąveikumas apima atitinkamą teisės aktų sinchronizaciją bendradarbiaujančiose šalyse narėse tam, kad bet kurioje valstybės narėje sukurti elektroniniai duomenys gautų tinkamą teisinę reikšmę ir pripažinimą, kai tik reikia juos naudoti kitose valstybėse narėse. (Gatauskas, 2008)	Programuojant ES paramą tiek 2004-2006 metams, tiek ir 2007-2013 m. finansinei perspektyvai, informacinė visuomenė turėjo būti integruota į strateginio planavimo dokumentus, kaip horizontalus prioritetas; 2007-2013 m. programoje (Barcevičius, 2008)
EKONOM	5	Finansavimas	Struktūrinių fondų parama suteikė didelių papildomų finansinių galimybių investicijoms į e-valdžią in infrastruktūrą, paslaugas, gebėjimus (Barcevičius, 2008)	Daugiau nei 126 mln. litų planuojama skirti elektroninės valdžios ir elektroninių paslaugų projektams, per 84 mln. litų - elektroninės infrastruktūros projektams ir beveik 7 mln. litų skiriama paramai projektams parengti (VRM,2009)	Viešojo administravimo plėtros iki 2010 metų strategijoje akcentuojama, kad, teikiant viešąsias paslaugas, informacinių ir ryšių technologijų panaudojimas leis sutaupyti iki 20 proc. institucijų lėšų, skirtų viešųjų paslaugų teikimui organizuoti. (VRM,2006)

I N I A I	6	BVP	Šiuo metu vien žinių industrijos susijusios su internetu sudaro daugiau kaip 6 % viso Europos Sąjungos (ES) bendro ekonominio produkto (Kraujelytė, 2008)	Valstybių pajamos, gaunamos iš mokesčių, žymiai priklauso intelektinės nuosavybės gamintojų mokamo pelno mokesčio bei intelektinės nuosavybės produkcijos pardavimo mokesčio.	Šiuolaikiniame pasaulyje žinių ir intelektinės nuosavybės svarba auga visose visuomenės gyvenimo srityse. Ypač tai pastebima ekonominėje veikloje, kuri vis labiau tampa priklausoma nuo nematerialiųjų išteklių, t.y. žinių ir gebėjimų jas panaudoti pridėtinės vertės kūrimui. (Kraujelytė, 2008)
	7	Inovacijų raiška	Informacinių ir komunikacinių technologijų (IKT) taikymas teikiant viešąsias paslaugas bei reorganizuojant viešojo sektoriaus institucijų veiklą, taip pat inovacijų kūrimas politinio valdymo ir administravimo srityje, siekiant užtikrinti sėkmingą valstybės strateginių tikslų įgyvendinimą ir demokratinį procesų stiprinimą (Navarra, 2007).	Intelektinė nuosavybė arba žinios yra inovacijų visose visuomenės gyvenimo srityse, ypač žinių visuomenės elektroninėje erdvėje, šaltinis. Elektroninė erdvė apima tokias sritis kaip e-demokratija, e-valdžia, e-verslas, e-sveikata, e-mokymasis ir kitas. Itin svarbios valstybės modernizavimui bei žinių ekonomikos plėtrai yra e-valdžios ir e-verslo sritys (Kraujelytė, 2008)	Intelektinės nuosavybės arba technologijų perdavimo mechanizmas yra ta priemonė, kuri padeda ekonomikai efektyviau išnaudoti inovatyvios plėtros galimybes.
S O C I A L I N I A I	8	Pilietiškumo aktyvinimas	E-demokratija skirta skatinti gyventojų pilietiškumą ir aktyvų dalyvavimą politikos formavime, sprendimų priėmimo. E-demokratija yra kaip priemonė, padedanti sukurti "demokratijos kultūrą"(Stasiukonienė,2008)	Apie e- demokratiją ir valdžią dažniausiai kalba informatikai, politikai, technologai. E. valdžia suprantama siaurąja prasme – paslaugos, teikiamos elektroninėje erdvėje“. Tačiau e. valdžia - daugiau galimybių piliečiams, kurias sudaro IT naudojimas valdymo procesuose(Grigalavičienė, 2004)	E-dalyvavimas ir e-demokratija gali turėti realų efektą, jei pasieksime kritinę <i>online</i> gyventojų masę (Stasiukonienė,2008)
	9	E- įtrauktis	Vienas iš svarbiausių e- valdžios uždavinių yra e- įtraukimas, kuris leistų plėsti visuomenės grupių dalyvavimą valdymo procese ir tokiu būdu mažinti socialinę atskirtį.Kitas svarbus aspektas - ypatinga savivaldos institucijų reikšmė socialinės politikos formavimo procese: piliečių aktyvus įtraukimas į politikos formavimą savivaldos institucijose yra labai aktualus (Grigalavičienė, 2004)	Projektai:“Langas į ateitį“„Bibliotekos pažangai“ir kiti, jie mažina e-atkirtį, didintina piliečių susidomėjimą IRT.	Pagrindinė e-valdžios plėtros stiprybė tai- ES parama, sparti informacinės infrastruktūros plėtra ir ženklus žmonių kompiuterinio raštingumo lygio augimas.
	10	E- atskirtis	Pagal amžių – 15 - 24 m. jaunimo tarpe kompiuteriais nesinaudoja tik 4 proc., vidutinio amžiaus (45 - 54 m.) žmonių tarpe šis skaičius kyla iki 42 proc., vyresnio amžiaus (55 - 64 m.) – 67 procentai. Panašūs skirtumai pastebimi ir pagal gyvenamąją vietą: jei didmiesčiuose nesinaudojančiųjų yra 27 proc., tai kaimo vietovėse jų daugiau nei pusė (53 proc.). Akivaizdu, kad gyventojus riboja ir finansinės galimybės – nuo 600 iki 900 litų per mėnesį gaunančiųjų tarpe informacinėmis technologijoms nesinaudoja 66 procentai.(IT, 2009)	Didelę įtaka piliečių e- bendravimui turi bendruomenių kūrimas, mokymasis visą gyvenimą , trečiojo amžiaus universitetai	Lietuvos gyventojai itin skeptiškai vertina e- valdžią ir jos teikiamas galimybes. Dauguma jų dėl finansinių galimybių, kompetencijos stokos ar prasto informuotumo nesinaudoja viešosiomis e- paslaugomis, tačiau norėtų jomis naudotis, jeigu gautų apie tai daugiau informacijos ir būtų deramai apmokyti.

T E C H N O L O G I N I A I	11	IT specialistų rengimas	Lietuvoje yra daug gerų IT specialistų	Pagal dabartinį IT specialistų ruošimo lygį Lietuva pirmąją ES – septyniuose iš keturiolikos kolegijų kasmet parengiama daugiausia kvalifikuotų IT specialistų (po 300 milijonui gyventojų. Iš jų programinės pramonės įrangos sektoriuje dirba apie 10000 žmonių, sukuriančių 0,75 proc. BVP.	Visuomenės informaciniam raštingumui ugdyti ir realizuoti būtinos technologijos ir priemonės, kurioms kurti ir vystyti reikalingos kompiuterinės instrumentinės priemonės, informacijos technologijų specialistai, palanki valstybės ir visuomenės aplinka bei abipusis jų suinteresuotumas.
	12	IRT suderinamumas	Kelios problemos sunkina tinkamą IT panaudojimą skatinant tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Pirmiausia – naudojamų technologinių sprendimų suderinamumas. Institucijos dažnai turi labai mažai informacijos apie kitų institucijų vykdomus ar planuojamus technologijų pirkimus, dažnai neišnaudojama masto ekonomijos galimybė. Panašioms tikslams naudojami visiškai kiti technologiniai sprendimai, o tai sunkina keitimąsi informacija (Barcevičius, 2006)	Valstybės tarnautojai turi būti suinteresuoti elektroninės valdžios kūrimu ar bent turi būti pasiryžę mokytis bei kelti savo kvalifikaciją. Viešojo sektoriaus kultūra ir darbuotojų kompetencija leidžia spręsti apie galimus trukdžius diegiant elektroninę valdžią. (Martens,2007)	Reikia remtis gerąja patirtimi šalių, kurios daug pasiekė diegiant IKT valdyme, versle, ir kt. Būtinai elektroninės valdžios priemonių ir projektų koordinavimas tarp atskirų valstybinių institucijų vengiant funkcijų dubliavimo (Martens,2007)
	13	Technologijų plėtra	Ekonomikos strategija – technologinių kompanijų investicijų pritraukimas, mokslo ir technologijų parkų plėtra bei IT paslaugų ir produktų eksportas tampa svarbiausiais prioritetais. IT sektorius, pasinaudojęs septynerius metus trukusia ekonomikos plėtra, iš esmės sustiprėjo – informacinių technologijų, interneto ir telekomunikacijų rinkos išaugo kelis kartus(Infobalt, 2009	Inovacijų kūrimo, jų realizavimo veikla įmonėse yra svarbus nacionalinės inovacijų sistemos vystymosi šaltinis.	Inovacijas pramonėje, versle, moksle, socialiniame gyvenime, valstybės valdyme didelė dalimi lemia ne tik konkrečių veiklos subjektų inovacinis gebėjimas, bet ir visos inovacijų sistemos lygis ir efektyvumas. (Jakubavičius, 2006)

Išanalizavus E-demokratijos aplinką, galima pateikti PEST makroekonominių veiksnių reitingavimo lentelę. Aktyvų ir pasyvų lentelėje kiekvienas aplinkos veiksnys yra įvertinamas nuo 1 iki 5 balų skalėje, išskiriant kiekvieno jų poveikį kitam, ir taip nustatant aplinkos veiksnio aktyvumą kiekvieno veiksnio atžvilgiu (žr. 18 lent.).

18 lentelė

E-demokratijos aplinkos veiksnių priklausomybės įvertinimas

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1.	-	0	5	5	4	3	4	0	4	0	3	3	4
2.	5	-	5	3	4	5	5	0	4	0	0	4	5
3.	3	2	-	4	0	5	5	4	3	3	1	4	5
4.	5	5	4	-	4	2	4	3	3	2	2	2	2
5.	1	4	5	3	-	0	5	1	5	4	5	1	5
6.	0	1	1	2	5	-	1	3	0	0	0	1	5
7.	2	4	4	4	5	4	-	0	1	2	4	1	4
8.	0	3	1	0	3	0	0	-	5	5	0	0	0
9.	4	3	1	0	4	0	1	5	-	5	1	0	0
10.	3	1	1	0	4	0	1	4	0	-	1	0	0
11.	0	0	2	2	5	0	4	0	3	0	-	5	5
12.	0	3	4	3	0	0	1	3	3	0	3	-	2
13.	5	5	5	4	5	5	5	2	5	4	5	4	-
Viso:	28	31	38	30	43	24	36	25	36	25	25	25	37

Įvertinus makroekonominių veiksnių aktyvumą vienas kitam, galima teikti, jog aktyviausias veiksnys, labiausiai įtakoiantis kitus veiksnius, bei e-demokratiją yra finansavimas (43balai). Taip pat pakankamai didelį aktyvumą turi politiniai sprendimai (38 balai) bei technologijų plėtra (37 balai). Mažiausiai įtakos kitiems aplinkos veiksniams, bei e-demokratijai turi- BVP (24 balai).

Apibendrinant, galima teigti kad visame šiame procese labai svarbi yra sąveika. Norint pasiekti užsibrėžtų tikslų būtinas bendradarbiavimas tarp valdžios, verslo, piliečių, mokslo.

3.4. Savivaldybių internetinių svetainių analizė elektroninės demokratijos plėtros aspektu

Šiuolaikinėje, nuolat tobulėjančioje ir kintančioje informacinių technologijų aplinkoje, naujų technologijų pokyčiai ir jų naudojimas labai svarbūs Lietuvos savivaldybėms. Naujos technologijos skatina naujų darbo metodų ir būdų, partnerių, viešinimo, įvaizdžio strategijos priemonių atsiradimą. Savivaldybės privalo sekti technologijų pokyčius, kad organizacija juos suprastų ir prisitaikytų. Nuolatinė technologijų plėtra skatina atnaujinti turimą savivaldybės kompiuterinę bazę, programinę įrangą, bei kitus informacinių technologijų resursus.

Spartus informacinių technologijų plėtra skatina naujų technologijų, modernių informacijos sistemų diegimą, o jų svarba itin didelė. Savivaldybės internetiniame tinklapyje pateikiama ir atnaujinama visa reikalinga informacija visuomenei. Informacijos pateikimas interneto tinklapyje savivaldybei itin aktualus, kadangi vystantis telekomunikacinėms technologijoms, didėja jomis besinaudojančių gyventojų kiekis, taip pat plečiasi naujų technologijų panaudojimo sritys.

Pagal Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie LRV atliktą tyrimą, kuriame įvertinti 2009 metų rudens elektroninės valdžios ir interneto vartojimo rodikliai, viešojo sektoriaus institucijų interneto svetainėse lankėsi 40,5 proc. (2009 m. pavasario rodiklis – 45,9 proc.) apklaustų interneto vartotojų. Populiariausiomis viešojo sektoriaus įstaigų teikiamomis elektroninėmis paslaugomis išlieka pajamų mokesčio deklaravimas – 40,1 proc., darbo paieška – 33,5 proc. ir su sveikatos apsauga susijusios paslaugos – 16,6 proc.

Statistikos departamento duomenimis, 2010 m. pradžioje 76,1 procento valstybės ir savivaldybių valdymo įstaigų turėjo interneto svetaines. Pirmo lygio paslaugas internetu (teikiama informacija) 2010 m. pradžioje teikė 69,4 proc. šių įstaigų, antro lygio (galimybė parsisiusti formas) – 54,0 proc., trečio lygio (galimybė gražinti užpildytas formas) – 11,6 proc., ketvirto lygio (administracinė procedūra be popieriaus) – 8,1 proc., penkto lygio (automatiškai užpildoma jau turima forma) – 6,2 proc. įstaigų.

Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje savivaldos organai siekia vis labiau įgyvendinti ir naudoti informacines ir komunikacines technologijas tam, kad pagerinti savo veiklos administravimą ir koordinavimą, savivaldą ir demokratijos. Faktiškai labai nedaug piliečių naudojami informacinėmis ir komunikacinėmis technologijomis, tam, kad įsijungti į vietinės demokratijos procesus. Taigi, IRT, kaip atskiras faktorius, nesąlygoja politinio dalyvavimo intensyvumo. Tam, kad didėtų piliečių dalyvavimo demokratinuose procesuose aktyvumas būtina atkreipti dėmesį į visą faktorių kompleksą: nustatytą kontekstą, politinę kultūrą ir be abejo informacines, ryšio technologijas (Parvez, 2003). Būtent savivaldos organai yra tarpininkas esantis

arčiausiai piliečių ir galintis atstovauti jų interesus aukštesniuose politikos sluoksniuose. Todėl ši grandis labai svarbi elektroninės demokratijos įgyvendinimo procese.

Geriausiai Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašo reikalavimus atitinka Palangos (85,9 proc.), Radviliškio (85,9 proc.), Šiaulių r. (84,5 proc.), Tauragės (83,1 proc.), Telšių (83,1 proc.) savivaldybių interneto svetainės, blogiausiai Klaipėdos m. (40,8 proc.), Panevėžio r. (39,4 proc.), Lazdijų (38,0 proc.) savivaldybių interneto svetainės.

Savivaldybių interneto svetainių atitikimo Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašo reikalavimams procentinės išraiškos pateikiamos 19 lentelėje.

19 lentelė

Savivaldybių interneto svetainių atitikimo Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašo reikalavimams procentinės išraiškos

Apskritis viršininko administracijos pavadinimas	Atitikimas reikalavimams			
	Bendrųjų nuostatų	Struktūros	Informacijos	Nutarimo (bendras)
Telšių	87,5	100,0	70,3	81,7
Šiaulių	81,3	88,9	67,6	76,1
Panevėžio	75,0	77,8	67,6	71,8
Marijampolės	81,3	61,1	67,6	69,0
Utenos	75,0	94,4	54,1	69,0
Kauno	76,5	72,2	62,2	68,1
Klaipėdos	81,3	55,6	67,6	67,6
Tauragės	81,3	66,7	59,5	66,2
Alytaus	81,3	50,0	48,6	56,3
Vilniaus	87,5	33,3	48,6	53,5
Viso:	80,8	70,0	61,4	67,9

Šaltinis: Valstybės institucijų interneto svetainių tyrimo ataskaita

Prieiga per internetą: <http://www.ivpk.lt/dokumentai/ataskaita1.doc>

Šiaulių regionas 2009 metais iš 60 savivaldybių interneto svetainių užėmė 2 vietą, tai nustatant buvo vadovaujama bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainių aprašu (žr.19 lent.). Reikalavimuose yra numatyti šie kokybiniai vertinimo kriterijai:

Įstaigos interneto svetainėje skelbiamos informacijos aktualumo nustatymas

- Informacijos apie įstaigos rengiamus renginius pateikimo periodiškumas (vidutiniškai kartai/laikotarpis);
- Skelbiamų pranešimų spaudai periodiškumas (vidutiniškai kartai/laikotarpis);
- Veiklos srities naujienų ir aktualijų periodiškumas (vidutiniškai kartai/laikotarpis);
- Galimybės užsisakyti naujienas el. paštu (+/-).

Įstaigos komunikavimo per interneto svetainę efektyvumo nustatymas

- Įstaigos darbuotojų reakcijos laikas į pateiktą klausimą.

Įstaigos interneto svetainės srities "Klausimai" vertinimas

- Atitikimas bendrųjų reikalavimų struktūros reikalavimui "Klausimai" (+/-);
- Interneto svetainės srityje "Klausimai" per kalendorinį mėnesį užduotų klausimų skaičius;
- Įstaigos interneto srityje "Klausimai" esančių neatsakytų klausimų skaičius.

Įstaigų interneto svetainėse pateikiamos teisinės informacijos vertinimas

- Interneto svetainėje skelbiamų teisės aktų aktualumas;
- Įstaigos interneto svetainėje skelbiamų teisės aktų atnaujinimas kitoms svetainės kalbinėms versijoms;
- Įstaigų interneto svetainėse esančių nuorodų į teisės aktus aktyvumo / teisingumo nustatymas (+/-);
- Skelbiamų teisės aktų atitikimas LRV 1999 m. rugpjūčio 23 d. nutarimui Nr. 918 įvertinimas (+/-);
- Skelbiamų teisės aktų projektų pateikimo aktualumas (+/-).

Įstaigos interneto svetainės reprezentatyvumo vertinimas

- Įvadinio interneto svetainės puslapio reprezentatyvumas, aiškumas ir patogumas interneto svetainės lankytojui (+/-).
- Interneto svetainėje esančių informacijos paieškos įrankių patogumas (+/-)
- Interneto svetainės struktūros išdėstymo eiliškumas remiantis Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms apraše nustatyta seka (+/-).
- Interneto svetainėje esančios informacijos pateikimas pagal veiklos kryptis ir logiškas sisteminimas (+/-).

Įstaigos interneto svetainės pritaikymo naudoti neįgaliesiems vertinimas

- Interneto svetainės pritaikymo naudoti neįgaliesiems vertinimas (+/-);
- Įstaigos interneto svetainėje esančios informacijos pateikimo (atitikimas Komiteto direktoriaus 2004 m. kovo 31 d. įsakymui Nr. T-40) vertinimas (+/-).

Šiaulių regiono interneto svetainės atitinka keliamus reikalavimus, tačiau tai neskatina piliečius aktyviau reikšti savo nuomonę, o valdymo institucijų neįpareigoja ja vadovautis. Mokant piliečius naudotis IRT būtina suteikti piliečiams informaciją kaip galima išsakyti savo nuomonę, klausti jiems rūpimais klausimais. Šiaulių rajono savivaldybėje administruojant internetinę svetainę yra atliekamas klausimų grupavimas į : bendrus, teisinius, kultūrinius, architektūros, statybos, kadru

klausimus. Klausimų apie valdymą, valdžios atstovų nuveiktus ar planuojamus nuveikti darbus nėra. Piliečiai nėra aktyvūs, diskusijos nevyksta, nėra abipusio intereso šiais klausimais. Daug diskusijų ir reklamos pateikiama tik prieš artėjančius rinkimus.

3.5. Šiaulių regione elektroninės demokratijos vykdomų projektų analizė

Šiaulių regiono savivaldybių administracijos siekia didinti savo, kaip viešojo administravimo institucijų, veiklos efektyvumą, plėtoti elektroniniu būdu teikiamas paslaugas, užtikrinti elektroninės demokratijos kūrimąsi, numato sukurti ir įdiegti papildomas elektroninės demokratijos priemones, kurios sudarytų sąlygas gyventojams aktyviau dalyvauti priimant sprendimus, prisidėtų prie vietos valdžios konstruktyvaus bendravimo su gyventojais ir užtikrintų grįžtamąjį ryšį. Siekiant to, bus vykdomas šis projektas ir numatyta veikla: elektroninės demokratijos sistemų kūrimas ir įdiegimas visose apskrities savivaldybėse (Tarybų posėdžių transliavimas ir priimtų sprendimų pateikimas interneto svetainėse; interneto svetainių atnaujinimas, diegiant naujas e-demokratijos priemones). Įdiegtos e-demokratijos priemonės leis gyventojams reikšti nuomonę įvairiais savivaldybės gyvenimo klausimais, teikti pastabas dėl vietos valdžios institucijų rengiamų teisės aktų, susipažinti su aktualia, operatyvia ir lengvai pasiekiamą informacija apie vietos valdžios institucijų rengiamus ir priimtus sprendimus, diskutuoti, keistis nuomonėmis.

Priemonės „Elektroninė demokratija regionai“ uždavinys – plėtoti elektroninius sprendimus, didinant viešojo sektoriaus institucijų efektyvumą. **Priemonės tikslas** – kurti elektronines priemones, kuriomis asmenys galėtų reikšti nuomonę įvairiais savivaldybės gyvenimo klausimais, teikti pastabas dėl vietos valdžios institucijų rengiamų teisės aktų, susipažinti su aktualia, operatyvia ir lengvai pasiekiamą informacija apie vietos valdžios institucijų rengiamus ir priimtus sprendimus, diskutuoti, keistis nuomonėmis ir kita.

Remiama veikla – veiksmai, skirti informacinių ir ryšių technologijų sprendimams, didinantiems viešojo administravimo sektoriaus veiklos skaidrumą, atskaitomybę, sprendimų priėmimo kokybę, stiprinantiems bendruomeniškumą ir naujas politinės raiškos formas, kurti.

Galimi pareiškėjai Projektus pagal priemonę įgyvendina savivaldybių administracijos.

Atsakingos institucijos Už priemonę atsakingas Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie LR susisiekimo ministerijos. Priemonės įgyvendinančioji institucija – viešoji įstaiga Centrinė projektų valdymo agentūra.

Projektų atrankos būdas Projektų atrankos būdas – regionų projektų planavimas. (žr.20 lent.)

Priemonės įgyvendinimo stebėsenos rodikliai

20 lentelė

Rodiklio tipas	Rodiklio pavadinimas	Matavimo vienetas	Kiekybinė išraiška laikotarpio pabaigoje (2015 metais)	Rodiklio paskirtis
Rezultato	gyventojų, besilankančių viešųjų institucijų interneto svetainėse, dalies padidėjimas (palyginti su 2005 metų rodikliu)	procentiniai punktai	40	veiksmų programos rodiklis
	sukurtų elektroninių paslaugų vartotojų, teigiamai vertinančių šias paslaugas, dalis po 2 metų nuo atitinkamų elektroninių paslaugų sukūrimo	procentai	70	papildomas rodiklis
Produkto	paremtos interaktyvios elektroninės viešosios paslaugos (pagal priemonę bus skaičiuojamos paremtos interaktyvios mokslo duomenų archyvo elektroninės paslaugos)	skaičius	1	veiksmų programos rodiklis
	institucijos, kurių mokslo tyrimų duomenys integruoti į sukurtą mokslo duomenų archyvą	skaičius	10	papildomas rodiklis

Šaltinis: http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/gaires/priemones/priemone?priem_id=000bdd5380003d9f#5

21 lentelė

Finansavimo planas- skiriamų lėšų suma yra proporcinga regionų gyventojų skaičiui.

Projektams skiriamas finansavimas	Kiti projektų finansavimo šaltiniai				Iš viso
	nacionalinės projektų lėšos				
ES fondų lėšos – iki	Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšos – iki	savivaldybių biudžetų lėšos – ne mažiau kaip	kiti piniginiai ištekliai, kuriais disponuoja valstybė, – ne mažiau kaip	kitų juridinių ir (arba) fizinių asmenų lėšos – ne mažiau kaip	
16579435	2925783	0	0	0	19505218

ES fondų lėšos, dėl kurių kasmet turi būti pasirašytos projektų finansavimo ir administravimo sutartys, pagal regionus

Eil. Nr.	Regionai	2007 metai	2008 metai	2009 metai	2010 metai	2011 metai	2012 metai	2013 metai	Suma
1.	Alytaus	0	0	357519	536278	0	0	0	893797
2.	Kauno	0	0	1335706	2003559	0	0	0	3339265
3.	Klaipėdos	0	0	734204	1101306	0	0	0	1101306
4.	Marijampolės	0	0	358846	538268	0	0	0	897114
5.	Panevėžio	0	0	571062	856593	0	0	0	1427655
6.	Šiaulių	0	0	704361	1056541	0	0	0	1760902
7.	Tauragės	0	0	255390	383085	0	0	0	638475
8.	Telšių	0	0	342266	513399	0	0	0	855665
9.	Utenos	0	0	354203	531305	0	0	0	885508
10.	Vilniaus	0	0	1618219	2427330	0	0	0	4045549
	Is viso:	0	0	6631776	9947664	0	0	0	16579440

Šaltinis: http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/gaires/priemones/priemone?priem_id=000bdd5380003d9f#5.

Projektas atitinka 2007-2013 m. Ekonomikos augimo veiksmų programos 3 prioriteto „Informacinė visuomenė visiems“ 1 uždavinį „plėtoti elektroninius sprendimus, didinant viešojo sektoriaus institucijų efektyvumą, ir skatinti elektroninio verslo iniciatyvas šalyje“. Projekto metu Šiaulių apskrities savivaldybėse bus diegiami informaciniai ir ryšių technologiniai sprendimai, modernizuojama savivaldybių portalų struktūra, įgyvendinama e-teisėkūra, viešinamas Savivaldybių Tarybų darbo procesas. Tuo būdu įgyvendinant projekto veiklas bus plėtojami elektroniniai sprendimai, didinantys savivaldybių darbo efektyvumą ir skatinantys elektroninio verslo iniciatyvas šalyje. Projekto tikslas ir uždaviniai prisideda prie Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategijos 2 prioriteto „Viešojo administravimo modernizavimas panaudojant IT“ ir jo tikslo „Aktyvinti visuomenės ir viešojo administravimo institucijų sąveiką, užtikrinti visuomenės įtaką politiniams sprendimams, viešojo administravimo institucijų veiklos skaidrumą ir vadybinę kompetenciją“ įgyvendinimo. Projektas atitinka Šiaulių regiono savivaldybių strateginius plėtros planus (žr. 5 priedas). Projekto metu kuriamos elektroninės paslaugos turi prisidėti prie nediskriminavimo principo įgyvendinimo. Sąsajai su vartotoju bus naudojamos paplitusios atvirosios technologijos. Kuriant vartotojo sąsają bus užtikrinamas informacijos daugiakalbiškumas: visa informacija bus pateikiama lietuvių kalba ir svarbiausia informacija - anglų kalba. Sąsaja bus kuriama remiantis W3C konsorciumo specifikacijomis ir kitomis atvirosiomis technologijomis.

- **Informacijai teikti numatoma naudoti atvirus formatus.**

Vaizdo ir garso kodavimui bus naudojamos atviros technologijos ir formatai tokie kaip: FLV, DivX, Xvid, MP3 ir kt. Turinio pateikimui internete bus naudojamas HTML, XML ir kiti atviro kodo formatai.

- **Kuriant elektronines paslaugas bus vadovaujamosi Neįgaliesiems pritaikytų interneto tinklapių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinėmis rekomendacijomis, patvirtintomis Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2004 m. kovo 31 d. įsakymu Nr. T-40.**

Projekto rezultatais be jokių apribojimų galės naudotis visi norintieji ir turintys prieigą prie interneto, taip pat neįgalieji, kadangi interneto puslapis bus kuriamas vadovaujantis Neįgaliesiems pritaikytų Interneto tinklapių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodinėmis rekomendacijomis, patvirtintomis Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2004 m. kovo 31 d. įsakymu Nr. T-40.

Projekto metu kuriami sprendimai turi išnaudoti plačiajuosčių elektroninių ryšių infrastruktūros galimybes.

Projekto metu sukurta infrastruktūra naudos plačiajuosčių elektroninių ryšių, kadangi elektroninių ryšių pagalba tiesiogiai internetu bus transliuojami savivaldybių tarybų posėdžiai. Šiomis priemonėmis galima bus perduoti įvairias informacijos būsenas (garsas, vaizdas, tekstas ir pan.).

Projekto metu bus kuriamos paslaugos apimančios įvairialypės terpės komponentus. Visa pagrindinė informacija bus pateikiama tekstu (teisės aktų projektai, naujienos, balsavimo rezultatai ir pan.), taip pat bus transliuojami tarybų posėdžiai bei pateikiami interneto svetainėje realiu laiku, sudaroma galimybė piliečiams komentuoti teisės aktus ir jų projektus, tarybų balsavimo rezultatus, darbotvarkės klausimus, sprendimus. Informacija ir paslaugos bus pasiekiamos internetu (kompiuteriu ir mobiliuoju telefonu su HTML naršykle ir 3G ryšiu) bei numatyta galimybė pasiekti skaitmeninės televizijos ryšio kanalų.

Įgyvendinus projekto „Elektroninės demokratijos stiprinimo Šiaulių mieste ir regione“ veiklą „Elektroninės demokratijos sistemos kūrimas ir įdiegimas“ būtų:

- įdiegtas Tarybų posėdžių transliavimas, archyvavimas ir priimtų sprendimų pateikimas interneto svetainėse;
- esamos dokumentų valdymo sistemos susietos su interneto svetainėmis;
- atnaujinaamos Savivaldybių internetinės svetainės, kurios atitiks teisės aktuose numatytus kriterijus, taps patrauklesnės, patogesnės gyventojams;

- greičiau gaunamas grįžtamasis ryšys iš gyventojų;
- informuojamos tikslinės gyventojų grupės konkrečiais arba jų pasirinktais jiems aktualiais klausimais;
- galimybė pateikti skundą, iniciatyvą, prašymą (be papildomų gyventojui kaštų) ir jie iš karto patektų į dokumentų valdymo sistemas;
- sudaryta galimybė gyventojams elektroniniu būdu užpildyti oficialų kreipimąsi į Administracijas (prašymai, skundai);
- aktualizuojami dokumentai (pirminių dokumentų ir juos keičiančių teisės aktų elektroninių sąryšių sukūrimas);
- įdiegtas elektroninių dokumentų archyvas;
- diskretizuoti publikuojami teisės aktai, dokumentai;
- įdiegta galimybės piliečiui balsuoti už/prieš teisės aktų projektus.

Privalumai:

- didinamas viešojo administravimo sektoriaus veiklos skaidrumas, atskaitomybė, sprendimų priėmimo kokybė, sudarant gyventojams galimybes daugiau sužinoti su jų gyvenimu susijusius valdžios sprendimus, teikti pastabas teisės aktų projektams, diskutuoti, keistis nuomonėmis, balsuoti;
- įdiegtos papildomos e. demokratijos priemonės sudarys patogesnes galimybes gyventojams aktyviau dalyvauti priimant sprendimus, siekti konstruktyvaus vietos valdžios bendravimo su gyventojais, užtikrinti grįžtamąjį ryšį;
- bus sudarytos galimybės reikšti nuomonę įvairiais savivaldybės gyvenimo klausimais, teikti pastabas dėl vietos valdžios institucijų rengiamų teisės aktų, susipažinti su aktualia, operatyvia ir lengvai pasiekiamą informacija apie vietos valdžios institucijų rengiamus ir priimtus sprendimus, diskutuoti, keistis nuomonėmis;
- informacinės visuomenės teikiamų galimybių išnaudojimas tarp įvairiose vietovėse gyvenančių, vyresnio amžiaus, mažesnes pajamas gaunančių gyventojų;
- prisidedama prie informacinės visuomenės plėtros;
- savivaldybių gyventojų informatyvumo didinimas;
- galimybė gyventojams tiesiogiai išsakyti savo nuomonę iki sprendimo priėmimo;
- operatyviai prieinama informacija apie dabartiniu momentu rengiamus bei priimamus sprendimus;
- be papildomų kaštų sudarytos galimybės gyventojams pareikšti savo nuomonę, užfiksuoti, pateikti siūlymus politikams, skundą, iniciatyvą, prašymą.

Planuojami sistemos moduliai:

1. Posėdžių diskusijų ir balsavimo rezultatų transliavimo, archyvavimo ir priimtų sprendimų pateikimo interneto svetainėje modulis.
2. Interneto svetainės su turinio valdymo sistema modulis.

Posėdžių diskusijų ir balsavimo rezultatų transliavimo, archyvavimo ir priimtų sprendimų pateikimo interneto svetainėje modulis turi apimti šias pagrindines dalis:

1. **Diskusijų valdymo ir salės įgarsinimo sistema** – šios sistemos tikslas tarybos narių pasisakymų bei tarybos posėdžių salės įgarsinimas panaudojant diskusinės sistemos pultą su mikrofonu ir kitą įgarsinimo sistemą. Pirmininkaujantis asmuo tarybos nariui programinės įrangos pagalba gali suteikti žodį, nutraukti pasisakymą ar kitaip valdyti diskusiją. Taip pat turi būti realizuotas pilnas salės įgarsinimas iš įvairiausių garso šaltinių (CD/DVD leistuvo, TV, radijo mikrofonų ir pan.) bei suformuoto garso padavimas garso skaitmenizavimo sistemai.
2. **Dalyvių autorizavimo ir balsavimo valdymo sistema** – šios sistemos tikslas, naudojant dalyvio registracijos korteles autorizuoti asmenį, ir pagal jam suteiktas teises leisti/drausti jam dalyvauti balsavime. Balsavimas vykdomas paspaudžiant vieną iš pulto balsavimo mygtukų. Balsavimas gali būti slaptas arba vardinis, o jo tipas pasirenkamas pagal poreikį (taip/ne/susilaikyti). Balsavimo rezultatai gali būti paslėpti nuo visų išskyrus pirmininką, arba išvesti pagrindiniame salės ekrane. Balsavimo valdymas atliekamas programinės įrangos pagalba.
3. **Vaizdo formavimo ir rezultatų atvaizdavimo sistema** – ši sistema reikalinga tam, kad būtų gaunami iš valdomų vaizdo kamerų ir vaizdinės medžiagos demonstravimo įrenginio (pvz., kompiuterio) analoginiai signalai kartu su įgarsinimo sistemos garso signalu, jie būtų paversti skaitmeniniu formatu, sinchronizuoti bei suformuotas video srautas
4. **Vaizdo komutavimo ir sekimo sistema** – šios sistemos tikslas programinės įrangos pagalba susieti ir apjungti diskusijų valdymo ir vaizdo formavimo sistemas, tam, kad būtų automatiškai sekamas aktyvusis diskusijos dalyvis (kai tarybos nariui suteikiamas žodis, kamera pasisuka į kalbantį, o jam baigus kalbėti žodis suteikiamas kitam tarybos nariui, į kurį automatiškai ir pasisuka kamera).
5. **Vaizdo ir garso skaitmenizavimo sistema** – šios sistema atsakinga, kad gauti iš valdomų vaizdo kamerų ir vaizdinės medžiagos demonstravimo įrenginio (pvz.: kompiuterio) analoginiai signalai kartu su įgarsinimo sistemos garso signalu būtų paversti skaitmeniniu formatu, būtų sinchronizuoti ir suformuotas video srautas.

6. **Transliavimo, transliacijų archyvavimo ir viešinimo sistema** – šios sistemos tikslas transliuoti posėdžius gyventojams, sukurti vykusių transliacijų archyvą iš kurio gyventojas galėtų peržiūrėti bet kokią vykusių posėdį su pateikta ir laike sinchronizuota papildoma parodyta medžiaga ar kitu turiniu. Vaizdo archyvo turinys yra publikuojamas (išviešinamas) turinio valdymo sistemoje. Taip pat numatoma ir savivaldybės tinklapiu (turinio valdymo sistemos) talpinimui reikalinga įranga.
7. **Projekto sistemų valdymo sistema** - turi užtikrinti visų projekto sistemų centralizuotą valdymą.

Piliečių autentifikavimas

Svetainės lankytojai autentifikuojasi svetainėje siekdami dalyvauti diskusijose, rašyti komentarus. Gyventojų prisijungimas prie svetainės gali būti realizuojamas tiek naudojant Viešojo administravimo institucijų informacinių sistemų interoperabilumo sistemos (VAIISIS) asmens identifikavimo priemones, tiek registruojantis ir jungiantis pačioje svetainėje, užtikrinant saugią prieigą.

Realizuojant registracijos ir prisijungimo funkcijas pačioje svetainėje, registracijos metu lankytojas susikuria savo paskyrą, prie kurios vėliau jungiasi savo susikurtais identifikaciniais duomenimis (pavyzdžiui, vartotojo vardu (el. pašto adresu) ir slaptažodžiu). Besiregistruojančio asmens tapatybės patvirtinimas vykdomas prašant patvirtinti registraciją svetainėje, paspaudžiant lankytojo nurodytu el. pašto adresu atsiunčiamą registracijos patvirtinimo nuorodą.

Vartotojui pamiršus slaptažodį suteikiama galimybė jį pasikeisti, atsiųntus slaptažodžio keitimo nuorodą nurodytu el. pašto adresu.

Užsiregistravusiam vartotojui suteikiama galimybė bet kada panaikinti savo registraciją.

Svetainės administratoriui suteikiamos galimybės matyti bendrą užsiregistravusiųjų asmenų skaičių, jų sąrašą, panaikinti jų registraciją.

TVS sukūrimo ir įdiegimo techninę specifikaciją rekomenduojama rengti remiantis Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės direktoriaus 2004 m. spalio 15 d. įsakymu Nr. T-131 patvirtintais „Reikalavimais valstybės informacinių sistemų specifikacijoms“.

Visų šių projektų ir taisyklių aplinkoje svarbiausi yra piliečiai, kaip jie moka naudotis IRT, gilintis, analizuoti, bendrauti, būti aktyvūs, suprasti aplink juos vykstančius procesus.

Pasak eksperto, .e-demokratija į mūsų visuomenę prasiskverbs palaipsniui. Tai priklausys nuo politikų, žiniasklaidos, informacinių technologijų specialistų pastangų ir žinoma, nuo pačios visuomenės smalsumo.

IŠVADOS

1 uždavinys. **Atskleisti elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybes teoriniu aspektu.** Būtinai gilesni kultūros, požiūrio ir vertybių pokyčiai, kuriems reikia laiko, ir jie turi įvykti ne tik valdžioje, bet ir visuomenėje. Klasikinėmis teorijomis ar šiuolaikinėmis technologijomis pagrįsti sprendimai savaime neišspręs viešojo valdymo problemų. Reikia pasirinkti tinkama valdymo modelį. Siekiant pasinaudoti šiomis galimybėmis, būtina išspręsti kai kurias „klasikines“ valdymo dilemas. E - valdymas sudaro palankias sąlygas valdžiai tapti skaidresne, labiau atskaitinga visuomenei, o piliečiai skatinami aktyviau dalyvauti politiniuose procesuose. Tokio pobūdžio programos, kurios plėtoja visuomenės politinį dalyvavimą, yra ne tik valdžios „iš viršaus“ į apačią bendradarbiauti su piliečiais, bet, taip pat, vienas iš būdų įtraukti visas suinteresuotas šalis į sprendimų priėmimo procesą.

E-dalyvavimo pagalba valdžia tampa artimesnė, atviresnė piliečiams. Atsiranda didesnės galimybės piliečiui dalyvauti politiniame gyvenime. Realizuojama piliečio teisė rinktis patogiausią bendravimo su valdžia formą.

2 uždavinys. **Išanalizuoti elektroninės demokratijos priemones, kurios padėtų didinti piliečių aktyvumą.** Didesnio piliečių įtraukimo į politinių sprendimų priėmimo procesus kliūtys yra ne vien technologinės, bet ir kultūrinės, organizacinės, konstitucinės. Šių kliūčių įveikimas reikalauja didelių pastangų, didinant tiek piliečių, tiek pačių valdžios institucijų sąmoningumą. Visuomenė, kuriai tampa nebeaktualūs valstybės valdymo ir politiniai klausimai, iš esmės praranda gyvybiškai svarbų bet kokios visuomenės elementą - demokratiškumą. Piliečių pasyvumas lemia socialinio kapitalo mažėjimą, skatina politikų išsipareigojimų nesilaikymą, nepasitikėjimą valstybę, demokratijos silpnėjimą. Piliečių aktyvumą įtakoja valdžios geranoriški veiksmai.

3 uždavinys. **Atskleisti, kokia patirtis sukaupta kitose užsienio šalyse elektroninės demokratijos įgyvendinimo srityje.** Europos šalyse atlikti tyrimai įrodė, kad tarp demokratinių reformų ir e-dalyvavimo yra ryšys. Valdžia gali daryti įtaką, reguliuodama koku mastu IRT yra prieinamos ir naudojamos piliečių. Spartesnė IRT sklaida šalyje lemia greitesnį tiesioginio valdymo įsisavinimą visuomenėje. Sėkmingas e- dalyvavimo įgyvendinimas reikalauja piliečių, kurie visapusiškai pasitiki valdžios institucijomis ir tiki, kad valdymo metodai yra efektyvūs. Užsienio šalyse taikant e-modelius sulaukiama tam tikrų įgyvendinimo problemų, juos patobulinus būtų galima tikėtis pašalinti esamus trūkumus ir geriau patenkinti vartotojų lūkesčius. Nebūtina išradinėti naujų modelių, o paprasčiausiai mokėti pasinaudoti gerąja patirtimi, pritaikant savo šalies poreikių tenkinimui.

4 uždavinys. **Apžvelgti elektroninio balsavimo ir elektroninio parašo plėtros galimybes Lietuvoje, įvertinti esamą situaciją ir plėtros galimybes.** Elektroninių rinkimų raida vyksta jau daugiau nei penkiasdešimt metų, įvairūs balsavimo būdai kečiasi priklausomai nuo laikmečio, naujų technologijų įtaka didėja, tačiau galima teigti, kad kiekviena technologija pilietiškumo atžvilgiu yra tiek reikšminga, kiek padeda jį ugdyti.

Aptariant Lietuvos elektroninio balsavimo galimybes ir ypatumus galima teigti, kad vien kalbų apie saugumą neužtenka. Rinkėjų tikėjimas, kad balsavimas vyks tinkamai ir saugiai, net nėra susijęs su realiu saugumu, rinkėjai nori pasitikėti rinkimų organizatoriais, todėl atsiranda daug galimybių manipuluoti rinkėjų pasitikėjimu elektroniniu balsavimu. Dauguma Lietuvos žmonių demokratiją sieja ne su rinkimais ir partijomis, o su žodžio laisve, atsakinga ir teisinga valdžia, lygybe prieš įstatymus ir žmogaus teisių gerbimu. Todėl žmonės turi visišką laisvę pasirenkant balsavimo būdą rinkimuose.

5 uždavinys. **Nustatyti elektroninės demokratijos įgyvendinimo ir plėtros galimybes Šiaulių regiono savivaldybėse.** Analizuojant Lietuvos strategijas (Lietuvos e- valdžios koncepcija, 2007–2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija, Lietuvos viešojo administravimo plėtros iki 2010 m. strategija, Lietuvos informacinės visuomenės plėtros strategijoje ir kt.) e- valdžios kontekste buvo pastebėta, jog dauguma juose iškeltų tikslų ir uždavinių, susijusių su e- valdžia, nėra tarpusavyje susiję. Tai rodo, jog e- valdžios strateginis planavimas neturi darnios tikslų sistemos, uždaviniai yra pavieniai, nėra aiškios tikslų ir uždavinių rodiklių sistemos, kuri apimtų holistinę e- valdžios sampratą. Modernizuoti valstybės valdymą reikėtų plėtoti e-valdžią ir e-demokratiją, tačiau nagrinėjant įvairius teisės dokumentus apie e-demokratiją nėra kalbama.

Savivaldybių bendradarbiavimas IRT srityje leistų pasiekti gerų rezultatų modernizuojant administravimą ir teikiant kokybiškesnes savivaldybių paslaugas. Toks bendradarbiavimas apimtų žiniomis paremtą bendrą veiklą, paramą bendriems veiksams, atsakomybes už konkrečių funkcijų įgyvendinimą, įrangos priežiūros perkėlimą vienai savivaldybei ar bendrą savivaldybių įmonių kūrimą.

Hipotezė pasitvirtino, nes valdžios ir piliečių bendradarbiavimo stoka, įgyvendinant e-demokratijos projektus, kyla dėl informatyvumo trūkumo, pačių piliečių abejingumo IRT naujovėms, motyvacijos stokos ir priešiško pokyčiams. Negatyvi kritika ir pasipriešinimas pokyčiams priskiriami prie stipriai įtakojančių elektroninės demokratijos įgyvendinimą ir jos plėtrą veiksnių, tačiau nemažiau svarbiais įvardijami žinių ir politinės valios, piliečių sąmoningumo, teisinės bazės bei finansavimo trūkumai.

REKOMENDACIJOS

- Išnagrinėjus Lietuvos elektroninio balsavimo galimybes ir ypatumus galima teigti, kad vien kalbų apie saugumą neužtenka. Rinkėjų tikėjimas, kad balsavimas vyks tinkamai ir saugiai, net nėra susijęs su realiu saugumu, rinkėjai nori pasitikėti rinkimų organizatoriais, todėl atsiranda daug galimybių manipuluoti rinkėjų pasitikėjimu elektroniniu balsavimu. Dauguma Lietuvos žmonių demokratiją sieja ne su rinkimais ir partijomis, o su žodžio laisve, atsakinga ir teisinga valdžia, lygybe prieš įstatymus ir žmogaus teisių gerbimu. Todėl žmonės turi visišką laisvę pasirenkant balsavimo būdą rinkimuose.
- Skatinti piliečių aktyvumą, įtraukiant juos į valstybės valdymo ir politikos procesus naudojant įvairiausių įrankius, aktyvūs piliečiai gerai suvokia, kontroliuoja ir formuoja savo valstybę, jos socialinę aplinką, demokratijos procesus. Demokratijos stiprinimas sietinas su visos politinės sistemos konsolidavimu bei visuomenės požiūriu į valstybės valdymą pakeitimu, todėl esant stipriai politinei sistemai, valstybės ir visuomenės interesų suderinamumui, IRT įrankių panaudojimas taptų efektyvesnis ir prasmingesnis.
- Vietos valdžios lygyje galėtų atsirasti daugiau viešų konsultacijų su visuomene. Vyriausybė bando kažką daryti, tačiau visų pirma tai reikia pradėti ne nuo Vyriausybės ar parlamento, o nuo vietos valdžios. E- dalyvavimo nesėkmės priežastys yra tiesiogiai susijusios su valdžios atstovų ir piliečių tarpusavio santykiais, kurie dažnai yra grindžiami nesutarimais.
- Prieš įvedant elektroninio balsavimo sistemą būtina užtikrinti pagrindinių šalies politinių partijų paramą ir susitarimą dėl etiškos rinkimų kampanijos – elektroninio balsavimo nenaudojimo politiniams tikslams. Dauguma politinių partijų balsuodamos už elektroninio balsavimo įvedimo įstatymo pataisas išreiškė savo priešišumą. Galima daryti prielaidą, kad yra baiminamasi, kad specialistų grupė dirbanti elektroninio balsavimo įvedimo srityje bus lojali juos paskyrusiai valdžiai, kurios dauguma priklauso vienai partijai. Ir nors galima teigti, kad e-demokratija skatina rinkėjų ir politikų dialogą, bendradarbiavimą, tačiau e-demokratija neturi tapti priemone, suteikiančia galimybę lobistams priimamus sprendimus kreipti sau reikiama linkme. Svarbiausia – bendras sutarimas tarp valdžios ir visuomenės (rinkėjų) dėl šios sistemos įvedimo ir reikalingumo.

- Reiktų, kad savivaldybių interneto svetainėse būtų kuriamos priemonės, kurios sudarytų galimybes gyventojams dalyvauti sprendimų priėmimo procese (pvz. teikti pastabas rengiamiems teisės aktų projektus, užtikrinant grįžtamąjį ryšį piliečiui, pateikusiam siūlymus, taip pat gali būti sudaryta galimybė stebėti teisės aktų rengimo būklę); Viešinti savivaldos institucijų darbo procesą elektroninėje terpėje (pvz. sudaryti galimybę stebėti savivaldybių tarybų, komitetų posėdžius elektroninėje terpėje, viešai skelbti tarybos narių veiklos ataskaitas ir pan.).
- Kurti lankstesnes komunikavimo su vietos savivalda priemones (pvz. diskusijų forumai, videokonferencijos su tarybos nariais, kur būtų užtikrintas piliečio kreipimosi registravimas, atsakymas ir jo kontrolė).
- Sudaryti galimybes piliečiams informuoti vietos savivaldos institucijas apie problemas, teikti siūlymus dėl jų sprendimo, užtikrinant grįžtamąjį ryšį.
- E-demokratija turi skatinti piliečius, ypač jaunas žmones, aktyviai dalyvauti savivaldybės politiniame bei visuomeniniame gyvenime, didinti politinę kultūrą, skatinti sąmoningos ir apsišvietusios pilietinės visuomenės brandą.

LITERATŪRA

Straipsniai ir knygos:

1. Agafanov, K. (2007). Elektroninių rinkimų įgyvendinimo galimybės: pasaulinė patirtis ir Lietuvos perspektyva. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
2. Ahmed, N.(2006) An Overview of E-participation Models. UNDESA workshop “E-participation and E-government: Understanding the Present and Creating the Future“, Budapest, Hungary, 27-28 July, 2006.
3. Albekas, E.(2004) Ekspertizė ir viešoji politika: keisti sugulovai? Vilnius:Eugrimas
4. Augustinaitis, A(2000) Informacijos visuomenės savivaldos tendencijos
5. Augustinaitis,A.(2003) *Valdymo komunikacija: žinių visuomenės įtaka viešajam administravimui*, Informacijos mokslai, Lietuvos teisės universitetas.
6. *Australian National Audit Office*(2004) Measuring the Efficiency and Effectiveness of E-Government. Melbourne, 2004, p.29-45
7. Bayens, G.(2006) E-Government in the Netherlands. Informatik Management and Economy. Amsterdam: Kluwer, 2006.
8. Baločkaitė, R. Butkevičienė, E. Vaidelytė, E. Vinogradnaitė, I.(2008) Svarstymų demokratija ir informacinės technologijos : piliečių įgalinimas per šiuolaikines komunikacijos priemones, metodinė medžiaga VDU; KTU; VU.
9. Barcevičius E. (2006). Ar elektroninė valdžia pagerins viešąjį valdymą Lietuvoje? Politologija, Nr. 4, p. 5.
10. Bielinis L. (2005). *Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida*. Vilnius: Eugrimas.
11. Bovaird, T.(2005) Performance Measurement and Evaluation of E-government and E-governance Programmes and Initiatives. In: M. Khosrow-Pour, D. B. A (ed.). Practicing E-government: a Global Perspective. Hershey, PA, USA: Idea Group Publishing, 2005, 16-61.
12. Braun, N. (2006). *Swiss E-Voting Pilot Projects: Evaluation, Situation Analysis and How to Proceed*. Electronic Voting 2006. 2nd International Workshop Co-organized by Council of Europe, ESF TED, IFIP WG 8.5 and E-Voting. Austria: Bregenz. P. 27.
13. Cass R.Sunstein (2008). *Republic.com* Vilnius: Margi raštai
14. Castells, M.(2005) *Tinklaveiklos visuomenės raida* Kaunas: Poligrafija ir informatika
15. Castells, M.(2006) *Tapatumo galia* Kaunas: Poligrafija ir informatika
16. *CeBIT2008: artinasi nauja IT revoliucija*. [žiūrėta 2010-06-08]. Prieiga per internetą: <http://www.verslosavaite.lt/index.php/Verslas-ir-ekonomika/CeBIT-2008-artinasi-nauja-IT-revoliucija.html>.
17. Christopher G. Reddick (2010) *Comparative E-Government* ISSN 1571-0270 ISBN 978-1-4419-6535-6 e-ISBN 978-1-4419-6536-3 DOI 10.1007/978-1-4419-6536-3 Springer New York Dordrecht Heidelberg London Library of Congress Control Number: 2010930823 Springer Science+Business Media, LLC 2010 [žiūrėta 2011 03 14]Prieiga per internetą: <http://www.springer.com/computer/information+systems+and+applications/book/978-1-4419-6535-6>
18. CIA(2009). *The CIA world factbook*. Retrieved October 1, 2009, from [žiūrėta 2011 03 14] Prieiga per internetą: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>.
19. Clift, S. E-Democracy, E-Governance and Public Net-Work. // [žiūrėta 2011 03 29] Prieiga per internetą: <http://www.publicus.net/articles/edempublikenetwork.html>.
20. Clift, S. L.(2004) *E-government and democracy*[Žiūrėta 2010-06-08]. Prieiga per internetą: <http://www.publicus.net/articles/cliftegovdemocracy.pdf>.
21. Coleman, S. and Norris, D. (2005), “A new agenda for eDemocracy”, Oxford Internet Institute, Forum Discussion paper No. 4, January 2005
22. CSP(2009). Center for systemic peace polity IV project: Dataset users’ manual. Fairfax, VA:George Mason University.
23. Curtin,G.G.(2006). Issues and challenges: Global e-government/e-participation models, measurement and methodology – A framework for moving forward. In *Proceedings of the*

- workshop on e-participation and e-government: Understanding the present and creating the future.* New York, NY: United Nations Department of Economic and Social Affairs.
24. Czaputowicz, J.(2007) *The Influence of Globalisation Upon Public Governance.* Viešasis administravimas.2007, Nr.1-2, p.31.
 25. Dalyvaujamoji demokratija ir piliečių iniciatyvos (2009) [žiūrėta 2009- 10- 08] <http://nestaryba.lt/Programa-Lietuvai-Pilietines-visuomenes-pasiulymai/Dalyvaujamoji-demokratija-ir-pilieciu-iniciatyvos>
 26. Denhardt, J.V.and Denhardt, R.B.(2000) *The New Public Service: Serving Rather than Steering.* Public Administration Review, Vol. 60, No 6, 2000, 549-559.
 27. Denhardt, J.V.and Denhardt, R.B.(2003) *The New Public Service: Serving not Steering.* New York, London: M.E.Sharpe.
 28. Domarkas, V.(2004) *Naujieji viešojo administravimo raidos akcentai;* Viešoji politika ir administravimas, 2004. Nr. 7, Kauno technologijos universitetas
 29. Domarkas, V.(2007) *Viešojo administravimo paradigmos kaitos iššūkiai šio sektoriaus žmogiškųjų išteklių raidai;* ISSN 1648-2603 Viešoji politika ir administravimas 2007. Nr. 19.
 30. Domarkas, V.(2010) *Tarptautinių organizacijų vaidmuo elektroninės valdžios lygmens vertinimo ir vystymo koordinavimo procesuose;* Viešoji politika ir administravimas 2010, Nr. 33, p. 23–34
 31. *E-demokratija – Lietuvos vizija 2010–2020 metai.* [žiūrėta 2010-05-28]. http://www.infopol.lt/upload/Foto_2009_02/LT_scenarijus.pdf.
 32. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* (2008) 3(12) Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
 33. Elektroninės demokratijos modulių aprašymų ir specifikacijų parengimo pirkimo techninė užduotis(2011), projektas.
 34. Elektroninė demokratija: regionai (2010),[žiūrėta 2011 03 15] Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/gaires/priemones/priemone?priem_id=000bdd5380003d9f#5
 35. Elektroninio parašo vingrybės (2007) žurnalas Versus [žiūrėta 2010 06 14] Prieiga per internetą: <http://ziniatinklis.eversus.lt/naujienos/511>.
 36. Engaging Citizens Online for Better Policy Making. OECD(2003), Policy brief, 2003, 4.
 37. Filho, B. (2000). *Computerization of voting in Brazil.* [Žiūrėta 2010-06-140] Prieiga per internetą: <http://noleakybuckets.org/brasil-history.html>.
 38. Fromm, E.(2008) *Pabėgimas iš laisvės,* Kaunas: Verba vera
 39. Garson, G. D (2006). *Public information technology and e-governance: Managing the virtual state.* Sudbury, MA: Jones & Bartlett Publishers.
 40. Girish J. “Jeff” Gulati, David J. Yates, and Anas Tawileh (2010) *Towards E-participation in the Middle East and Northern Europe* Springer Science+Business Media, LLC 2010.
 41. *Gyventojų politiniam aktyvumui skatinti -novatoriškas projektas* [žiūrėta 2009-12-01] http://www.e-akademija.lt/?t=Naujiena_Pradzia&id=74&pav=Gyventoj%C5%B3politiniam_aktyvumui_skatinti_novatori%C5%A1kas_projektas_%28prane%C5%A1imas_spauda_i%29.
 42. Goldkuhl, G., Persson, A.(2006) *From e-ladder to e-diamond – re-conceptualising models for public e-services.*Proceedings of the 14 th European Conference on Informatikon Systems.2006, GOTEBORG, P. 117-132.
 43. *Governance will become more participative, engaging and democratic in the 21st Century* (2009) European eParticipation ;Summary Report ,November, 2009 p.7.
 44. *Green Paper to the Council of Europe. The future of democracy in Europe- trends, analyses and reforms.*Belgium, 2004.
 45. Grigaravičienė, J.(2004) *E-valdžia – kaip socialinio marketingo priemonė,* magistro darbas MRU
 46. Gunter, B.(2006) *Advances in e-democracy: overview* Department of Media and Communication, University of Leicester, UK <http://www.nap.edu/catalog/10355.html>
 47. Guogis,A.(2010) *Naujasis viešasis valdymas;*Viešasis valdymas MRU,2010.
 48. Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society.* Translation by T Burger with F Lawrence. Cambridge: Polity Press.
 49. Hargittai, E. (1999). *Weaving the western web: Explaining differences in internet connectivity among OECD countries.* *Telecommunications Policy*, 23(10/11), 701–718.

50. Heeks, R., & Bailur, S. (2007). Analyzing e-government research: Perspectives, philosophies, theories, methods, and practice. *Government Information Quarterly*, 24(2), 243–265.
51. Heindl, P.(2004). *E-Voting in Austria Legal requirements and First Steps*. Electronic Voting in Europe –Technology, Law, Politics and Society, Workshop of the ESF TED Programme together with GI and OCG. Austria: Bregenz. P. 169.
52. Held, D. (2002) *Demokratijos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.
53. Henry, N.(2001) *Public administration and public affairs*. - 8-th ed. - Upper Saddle River [New Jersey] : Prentice Hall, 2001. - xv, 454 p. - ISBN 0-13-02727-1-X.
54. ITU(2009). Measuring the information society: The ICT development index. International Telecommunication Union Report. Geneva, Switzerland: United Nations.
55. *Jaunujų mokslininkų darbai*(2009) Šiauliai : VšĮ Šiaulių universiteto leidykla
56. Juknevičienė V.(2006). Žmogiškųjų išteklių plėtra regionų plėtros vadybos aspektu. – Šiauliai
57. Juknevičienė, V.(2008) Kintamas viešojo administravimo žmogiškųjų išteklių vaidmuo šiuolaikiniuose demokratijos vystymo procesuose; Viešoji politika ir administravimas,2008 Nr.23
58. Kanapka, T.(2006) *Devynis kartus pamatuok*. Valstybės tarnybos aktualijos, Nr. 6, p. 30
59. Karosas, J.(2011) Mūsų demokratijos pamatų tikrinimas. Apie tiesioginę demokratiją (II) [žiūrėta 2011 03 29] Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/jkarosas-musu-demokratijos-pamatu-tikrinimas-apie-tiesiogine-demokratija-ii.d?id=43716565>
60. Kasinskaitė, I.(2005) *Besimokantis regionas – naujas regioninės plėtros kontekstas* [žiūrėta 2010 11 24] Prieiga per internetą: http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/35/59-68Kasinskaite_Irmgarda_-_Besimokantis_regionas_..._pdf
61. Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2009). *Governance matters VIII: Aggregate and individual governance indicators, 1996–2008*, Policy research working paper 4978. Washington, DC: The World Bank.
62. King, J. L., Gurbaxani, V., Kraemer, K. L., McFarlan, F. W., Raman, K. S., & Yap, C. S. (1994). Institutional factors in information technology innovation. *Information Systems Research*, 5(2), 139–169.
63. Kiškienė, A., Mockus, M.(2008) *Žinių visuomenės elektroninė erdvė 2006-2008 MRU ISK*,
64. Kiškis M., Kraujelytė A.(2005) Elektroninės valdžios instrumentalizmo ir jo alternatyvų teisinė-politinė analizė. *Teisė*, Nr. 55.
65. Kiškis, M., Petrauskas, R.; Rotomskis, I.; Štitalis, D.(2006) *Teisės informatika ir informatikos teisė*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
66. Klimašauskas, V. (2007). *E-rinkimai, e-demokratija, e-interviu*. [žiūrėta 2008-03-06] <http://www.balsas.cc/e-rinkimai-e-demokratija-e-interviu>.
67. Kokia elektroninės demokratijos ateitis? // Omni vartai // [žiūrėta 2011 03 29] Prieiga per internetą: http://www.omni.lt/index.php?base/z_42795.
68. Kraemer, K.L., King. J. L (2003) *Information Technology and Administrative Reform: Will the Time After E-Government Be Different?* Paper prepared for the Heinrich Reiner mann Schrift fest, Post Graduate School of Administration, Speyer, Germany. September 29, 2003.
69. Krasauskas I.(2008) E.balsavimas: daugiau balsų, bet ne pilietiškumo.[žiūrėta 2010 06 10] <http://www.delfi.lt/archive/print.php?id=15617076>.
70. Kraujelytė, A.(2006) *Intelektinė nuosavybė kaip e-verslo ir e-valžios veiksnys* Vilnius, MRU informatikos ir statistikos katedra.
71. Krupavičius, A.(2010) Pas mus Graikijos kol kas nebus, nes visuomenė yra apatiška ir politiškai neišprususi [žiūrėta 2011 03 07] Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/akrupavicius-pas-mus-graikijos-nebus-nes-visuomene-rapatiska.d?id=33345323>.
72. Krupavičius (2010) *Šiuometė savivaldos rinkimų kampanija žengė į interneto pasaulį* [žiūrėta 2011 03 15] Prieiga per internetą: <http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/a-krupavicius-siumete-savivaldos-rinkimu-kampanija-zenge-i-interneto-pasauli-332486> .
73. Kulakauskas, A.(2010) *Demokratija geriau veikti gali* [žiūrėta 2010 10 05] Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-06-22-antanas-kulakauskas-demokratija-geriau-veikti-gali/46637/comments>.

74. Layne, K.;Lee, J.(2001)Developing fully functional e-government: a four stage model.Government informatikon Quaterly,2001, 18, p.122-136.
75. Leenes, R.(2004)Local e-Government in the Netherlands; From Ambitious Policy Goals to Harsh Reality.Amsterdam: Kluwer, 2004.
76. Lietuva – tarp dvidešimties pasaulio valstybių pagal e-dalyvavimo rodiklius [žiūrėta 2011 01 09] Prieiga per internetą: <http://www.ivpk.lt/main-news.php?cat=30&n=1170>.
77. Limba, T.(2010) *Elektroninių viešųjų paslaugų modeliai*; Viešasis valdymas, Mykolo Romerio universitetas, 2010.
78. Macintosh, A. (2006). eParticipation in policy-making: The research and the challenges. In *Exploiting the knowledge economy: Issues, applications, case studies*. Amsterdam, The Netherlands: IOS Press.
79. Macintosh, A. (2008). E-democracy and e-participation research in Europe. In *Digital government: Mažeikis, G.(2009) Alternatyvus pilietinis ugdymas ir socialinė propaganda*.
80. Navarra, D.D. , Cornford, T.(2007) The State, Democracy and the Limits of New Public Management: Exploring Alternative Models of EGovernment. Information System Group, London School of Economics and Political Science. Working Paper Series, 2007.
81. Obrazcovas, V. Savas, S.(2007) *Naujasis viešasis valdymas* ;Ekonomika ir vadyba:aktualijos ir perspektyvos,2007.2(9) 189-196p
82. OECD (2008) “*Citizens at the centre: public engagement for better policy and services*”, 38th Session of the Public Governance Committee, 22-24 October 2008, OECD, Paris.
83. Oinas ,M.M.(2009) *E-democracy in Finland* [žiūrėta 2011 01 09] Prieiga per internetą: <http://www.eryica.org/en/content/e-democracy-finland>.
84. OSCE (2007) *Office of Democratic Institutions and Political Rights*. Republic of Estonia. Parliamentary Elections, 4 March 2007. Elections Assessment Mission Report. P. 20.
85. *Panorama inforegio* (2009) Europos Sąjungos regioninė politika 2009 m. pavasaris (29) [žiūrėta 2010 10 25]Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag29/mag29_lt.pdf.
86. Parvez, Z.(2003)*Local Democracy Shaping E-Democracy. / Traummuler (eds.)Electronic Government*. Secon International Conference, EGOV 2003, Springer, - 2003. P. 65.
87. Paulauskas, S. (2009) *Inovacijos ir naujadara* [žiūrėta 2010-04- 06] Prieiga per internetą http://www.eksponente.lt/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=73&lang=lt.
88. Persson, A., Goldkuhl, G.(2005) *Stage-models for public e-services – investigating conceptual foundations*. 2nd Scandinavian Workshop on e-government. 2005,February, Copenhagen, p.151-188.
89. Peter L.and Neužaus R.J.(2000) *To Empower People: From State to Civil Society* (Washington,D.C.;AEI, 1996); Don E.Eberly, ed., The Essential Civil Society Reader; The Classic Society Reader: The Classic Essays(New York; Rowman and Littlefield, 2000).
90. Petrauskas, R.(2008-2009) *Elektroninis dokumentas ir asmens identifikavimas*; 2008/9 rudens sem. Papildoma medžiaga egzaminui
91. Petrauskas, R; Kalinauskienė, E.; Paražinskaitė,G.; Vedytė,N. (2009)*Elektroninis dalyvavimas ir Lietuvos atstovaujamoji valdžia* Viešoji politika ir administravimas Nr.27
92. Petrauskas,R. , Kalinauskienė,E.(2008) Elektroninės valdžios moksliniai tyrimai: [žiūrėta 2011 01 25] Prieiga per internetą: www.egov.lt/.../EgleMalinauskiene_RimantasPetrauskas_EValdziosMoksliniaiTyrimai.pdf .
93. Pichenot, E.(2009) Aktyvus pilietinės visuomenės dalyvavimas Europos viešosiose konsultacijose [žiūrėta 2010-06-20] Prieiga per internetą: <http://www.eesc.europa.eu/ceslink/pdf/news-joint-activities/france/news/2009/TRAD%20LT%20-%20NI%20Mme%20Pichenot.doc>.
94. *Piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje*(2007) Projekto veiklos už 2007 m. santrauka, MRU.
95. *Pilietiškumą skatinantys projektai internete: ne tik galimybė, bet ir būtinybė?*(2010) [žiūrėta 2010 10 05] Prieiga per internetą: <http://www.elektronika.lt/articles/events/24288/print>.
96. Politikos mokslų žodynas (2007),Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, Vilniaus universiteto leidykla.
- 97.

98. Pollitt, C., & Bouckaert, G. (2004). *Public management reform: A comparative analysis* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
99. Pollitt, Ch. ir Bouckaert, G. (2003) *Viešojo valdymo reforma: lyginamoji analizė*. Vilnius: Algarvė, 2003.
100. Prieiga per internetą: <http://www.bibliotekospazangai.lt/default.aspx>.
101. Prieiga per internetą: <http://manovalstybe.lt>.
102. Prieiga per internetą: <http://www.aslietuvai.org/lt/naujienos>.
103. Prieiga per internetą: <http://kaveikiavaldzia.lt/>.
104. Prieiga per internetą: <http://www.siauliai.lt/shared/view.php?kalba=lt&tema=informacija-atsiliepimai&menu=-1&title=Klausimai> .
105. Prieiga per internetą: <http://www.transp.lt/lt/naujienos/7848> .
106. Prieiga per internetą: <http://www.siauliai-r.sav.lt/index.php?1745435515>
107. Prince, L. Puffit, R. (2001) *The Maslin Multi-Dimensional Matrix: A new tool to aid strategic decision making in the public sector // Exploring public sector strategy / edited by Gerry Johnson and Kevan Scholes*. - Harlow : Financial times : Prentice Hall, 2001, p. 143-164. - ISBN 0-273-64687-7.
108. Putnam R. D. (2001) *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*. Vilnius: Margi raštai, 2001.
109. Ramonaitė A. (2007). *Demokratija žinių visuomenėje: iššūkių ir galimybių analizė*. Vilnius: Vilniaus universitetas. [Ineraktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.e-demokratija.lt/public_files/file_1200522801.pdf.
110. Ramonaitė, A. ir kt. (2008) *Elektroninio balsavimo galimybių studija*. Vilnius: E-demokratijos tyrimų studija.
111. Sakowicz, M. (2004) *How Should e-Government Be Evaluated? Different Methodologies and Methods*, NISPAcee Occasional Papers in Public Administration and Public Policy, 2004, Vol. V, No 2, 18-25.
112. Savas, E.S. (2000) *Privatization and Public-Private Partnerships* (New York: Chatham House, 2000), p. 318-328.
113. Savicka A. (2007). *Postmodernios visuomenės bruožai: interneto galia*, Kultūros barai, Nr. 12.
114. Setala, M., and Grönlund, K. (2006) *Parliamentary Websites: Theoretical and Comparative Perspectives. Informatikon Polity: The International Journal of Government & Democracy in the Information Age*, 2006, Vol. 11(2), 149-162.
115. Šaparnienė, D. (2010) *Principles of good governance in local self-government: experience of the Baltic States*: Journal of International Scientific Publication: Economy & Business, Volume 4, Part 3
116. Šiliauskas, S. (2005) *Pilietinės visuomenės ir pilietiškumo diskursai modernioje demokratijos refleksijoje, Viešojo politika ir administravimas*, 2005 Nr. 11 p. Klaipėdos universitetas.
117. Šiugždinienė, J. (2006) *Competency Management in the Context of Public Management Reform. Viešojo politika ir administravimas*, 2006, Nr. 18, p. 7.
118. Tamošiūnas, T. (2003) *Socialinių tyrimų klasifikacinis darbas: įvado struktūra* Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
119. *The Future of eGovernment – Scenarios 2016* (2006) VINNOVA Report, 2006.
120. UN Department of Economic and Social Affairs (UNDES) (2008). *UN E-Government Survey 2008: From eGovernment to Connected Governance*. New York: United Nations, 2008.
121. United Nations (2008) *UN e-government survey 2008: From e-government to connected governance*. UN Publication ST/ESA/PAD/SER.E/112. New York, NY: United Nations.
122. United Nations E-Government Survey (2010) *Leveraging E-government at a Time of Financial and Economic Crisis*. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs, Division for Public Administration and Development Management, 2010.
123. United Nations. (2008). *UN e-government survey 2008: From e-government to connected governance*. UN Publication ST/ESA/PAD/SER.E/112. New York, NY: United Nations.
124. *Unlocking the Human Potential for Public Sector Performance. World Public Sector Report* (2005). United Nations, New York, 2005 [žiūrėta 2011 03 15] Prieiga per internetą: http://www.unpan.org/dpepa_worldpareport.asp.
125. Ūselis, D. (2000) *Kompiuterinių nusikaltimų formos ir rūšys. Straipsniai apie nusikaltimus*. [žiūrėta 2009-10-26] Prieiga per internetą: <http://www.sociumas.lt/lit/nr18/PC.asp>.

126. Venckauskas, A.(2003) *Informacinė sauga: IV kriptografija*. Kaunas: KTU kompiuterių katedra. [Žiūrėta 2010-06-14] Prieiga per internetą: <http://www.ifko.ktu.lt/~algvenck/InfSauga>.
127. Vidūnaitė, M.(2007) *Demokratijos pabaiga? Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas* [žiūrėta 2010 10 05] Prieiga per internetą: http://www.politika.lt/index.php?cid=9316&new_id=620538.
128. Web 3.0: pirmieji žingsniai (2008) [žiūrėta 2010- 06-10] Prieiga per internetą : <http://www.lafesta.lt/bendros-naujienos/141-web-3.0-pirmieji-juingsniai.html>.
129. World Bank. (2006). *Information and communications for development 2006: Global trends and policies*. Washington, DC: The World Bank.
130. World Bank. (2009). *GNI per capita, PPP (current international \$)*. Retrieved October 1, 2009, from [žiūrėta 2011 03 14] Prieiga per internetą: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>.
131. *Электронная демократия в современном постиндустриальном обществе* (2005) [žiūrėta 2010- 12- 05] Prieiga per internetą: http://www.bankrabort.com/work/work_74904.html?similar=1.

Dokumentai:

132. Adamkus, V.(2001). *Lietuvos Respublikos Prezidento metinis pranešimas*. [Žiūrėta 2010 03-07]. Prieiga per internetą: <http://adamkus.president.lt/pmp2001.phtml>.
133. Dobryninas, A. Šaulauskas, M.P. Poviliūnas, A.Žilinskienė, L.(2003) *Regioninės valdžios sprendimų skaidrumo užtikrinimas: viešosios kontrolės stiprinimas, taikant informacines technologijas - projektas pagal Europos Bendrijos ACCESS programa Vilnius „Pilietinis švietimas ir politinis raštingumas Lietuvoje“: kokią valstybę ir visuomenę turėsime?“* (2004) Konferencija; Lietuvos Respublikos Prezidentūra, 2004 rugsėjo 30 d.
134. *Elektroninės demokratijos stiprinimas Šiaulių mieste ir regione projektas*(2010) [žiūrėta 2010- 01- 09] Prieiga per internetą :<http://www.siauliai.lt/investicijos/edemokratija.pdf>.
135. European Commission (2006). *i2010 eGovernment Action Plan: Accelerating eGovernment in Europe for the Benefit of All*. COM 173. Brussels.
136. European Commsision (2006). *i2010 – A European Information Society for growth and employment*, COM(2005) 229final. Brussels.
137. *E-valdžia piliečiams: plėtros gairių Lietuvai nustatymas naudojant ateities išvalgų metodologiją Projekto veiklos už 2007 metus santrauka*(2007) Vilnius, Mykolo Romerio universitetas.
138. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui“ *i2010 e.vyriausybės veiksmų planas: e.vyriausybės plėtros spartinimas Europoje visų labui“* Briuselis, 25.04.2006 COM(2006) 173 galutinis[žiūrėta 2009-12-01] Prieiga per internetą: http://www.ivpk.lt/teisės_aktai/files/109.pdf
139. Lietuvos Respublikos seimo rinkimai 2009. Rinkėjų aktyvumas apygardose. Vyriausioji Rinkimų Komisija. [Žiūrėta 2010-06-08]. Prieiga per internetą: http://www.vrk.lt/2009_seimo_rinkimai/output_lt/rinkimudiena/rinkeju_aktyvumas_ordereda1turas.html
140. Lietuvos Respublikos Seimo posėdžio Nr. 153 (2009-12-03) stenograma [žiūrėta 2010 06 03] Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=360368.

141. LR Valstybės kontrolės Valstybinio audito ataskaita (2009) „Vyriausiosios rinkimų komisijos informacinių sistemų kontrolė“ [žiūrėta 2010 06 10] Prieiga per internetą: http://www.vrk.lt/dynamic/files/1364/vrk_is_kontrolė.pdf.
142. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas [žiūrėta 2009-12-01] Prieiga per internetą : Prieiga per internetą: http://www.lssa.smm.lt/docs/Memorandumas_2001.doc.
143. Programa Europai: pilietinės visuomenės pasiūlymai“. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK)(2010) [žiūrėta 2009-12-01] Prieiga per internetą: <http://www.eesc.europa.eu/documents/publications/pdf/booklets/EESC-2009-10-LT.pdf>
144. Regionų Komiteto Baltoji Knyga (2009) Dėl Daugiapakopio valdymo; Regionų komitetas 80-oji plenarinė sesija 2009 m. birželio 17–18 d. [žiūrėta 2011 04 12]Prieiga per internetą : www.cor.europa.eu/cor_cms/ui/ViewDocument.aspx?...a654... –
145. Šiaulių rajono plėtros strateginis planas 2003-2013(2011) [žiūrėta 2011 03 14]Prieiga per internetą <http://www.siauliai-r.sav.lt/index.php?2007654869>
146. Šiaulių rajono savivaldybės 2010 – 2012 metų strateginio veiklos plano vykdymo ataskaita (2011) [žiūrėta 2011 03 14] Prieiga per internetą: <http://www.siauliai-r.sav.lt/index.php?2007654869>.
147. Šiaulių rajono savivaldybės strateginis plėtros planas 2011-2017 (2011) Šiaulių rajono savivaldybės administracija.
148. Vaigauskas, Z. (2007). Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininko 2006 metų ataskaita Lietuvos Respublikos Seimui. [Žiūrėta 2010-06-14]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/docs2/ZYFBMWFN.DOC>.
149. Valstybės institucijų interneto svetainių tyrimo ataskaita (2009) Europos Tarpdisciplininių Tyrimų Institutas ir Viešoji įstaiga “Visuomenės plėtros centras”, Vilnius 2009, rugsėjis prieiga per internetą: <http://www.ivpk.lt/dokumentai/ataskaita1.doc>
150. Vyšniauskaitė, T.; Tarasevič, S.(2009) E-demokratija-Lietuvos vizija 2010-2020 metai projektas Atviros Lietuvos fondo ir Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijos Lietuvos modernizavimo scenarijų konkursui.

PRIEDAI

ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS ĮGYVENDINIMAS IR PLĖTROS GALIMYBĖS

Gerbiamas eksperte,

Informacinės ryšio technologijos (IRT) skverbiasi į visas mūsų gyvenimo sritis. Technologijų taikymas yra itin svarbus teikiant viešąsias paslaugas bei reorganizuojant viešojo sektoriaus institucijų veiklą politinio valdymo ir administravimo srityse bei siekiant užtikrinti sėkmingą valstybės strateginių tikslų įgyvendinimą ir demokratinų procesų stiprinimą.

Tyrimo tikslas –

ištirti elektroninės demokratijos raiškos ir plėtros galimybes Šiaulių regiono savivaldybėse

Bendrieji klausimai :

BENDRI DUOMENYS APIE INFORMANTĄ:

(vardas, pavardė)

(pareigos ir patirtis užimamose pareigose (metais))

(institucija)

INTERVIU PROTOKOLAS

I. TYRIMO SRITIS – ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS ĮGYVENDINIMAS

1. Šio tyrimo kontekste kalbėsime apie elektroninę demokratiją (e-demokratiją). Kaip Jūs apibūdintumėte, kas yra e-demokratija?

2. Ar Jūsų savivaldybėje yra skiriamas pakankamas dėmesys e-demokratijos įgyvendinimui? Jei taip, pakomentuokite plačiau.

3. Ar miesto/rajono savivaldybės tinklalapis suteikia galimybes piliečiams elektroniniu būdu reikšti nuomonę, siūlyti sprendimus?

4. Ar e-dalyvavimas tiesiogiai susijęs su skaidrumo didėjimu valdyme?

II. TYRIMO SRITIS – ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS PLĖTRA

5. Kaip yra vystoma e-demokratija Lietuvoje? Galimos perspektyvos, pasiūlymai.

6. E-demokratijos perspektyva numato IRT atėjimą į egzistuojančius demokratijos sektorius (elektroninę vyriausybę, elektroninės žiniasklaidos ir viešųjų interneto portalų puslapius, pilietinės visuomenės iniciatyvas, kuriančias erdvę elektroniniams piliečiams). Kaip sudominti piliečius dalyvauti kuriant elektroninę erdvę?

7. Ar informacinės ryšio technologijos (IRT) įtakoja valdymą, kaip tai pasireiškia, kokie privalumai ar trūkumai?

8. Ar piliečiai gauna pakankamai informacijos apie e-demokratijos vykdomus projektus?

9. Kokios yra stipriosios ir silpnosios e-demokratijos plėtros proceso Lietuvoje pusės?

III. TYRIMO SRITIS – ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS PRIEMONIŲ ĮTAKA PILIEČIŲ AKTYVINIMUI

10. Ar miesto/rajono piliečiai aktyviai dalyvauja sprendimų priėmime per elektronines priemones? Gal galite pateikti pavyzdžių?

11. Kokie pilietiškumo skatinimo būdai ir iniciatyvos prisideda kuriant e-demokratiją?

12. Ar piliečiai skatinami aktyviau dalyvauti priimant sprendimus, pvz., balsuojant tinkle arba naudojantis mobiliaisiais telefonais? Kokie veiksniai tai skatina?

13. Ar e-demokratijos priemonės prisideda prie konstruktyvaus valdžios bendravimo su gyventojais ir užtikrina grįžtamąjį ryšį?

14. Ar gyventojams aktualios informacijos prieinamumas stiprina visuomenės bendruomeniškumą?

15. E- balsavimas – viena iš piliečių pasirinkimo galimybių. Jūsų nuomone, kodėl šis procesas vilkinamas?

IV. TYRIMO SRITIS – ELEKTRONINIO PARAŠO NAUDOJIMAS IR PLĖTRA

16. Ar Jūsų institucijoje naudojamas elektroninis parašas teikiant e-paslaugas ?

17. Ar, Jūsų manymu, LR teisės aktų bazė yra tinkamai parengta e-parašo naudojimui ir plėtrai?

DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS!

Valstybės ir verslo iniciatyvos teikiant, pertvarkant ir kuriant naujas paslaugas elektroninėmis priemonėmis

SODRA teikia šias paslaugas, susijusias su elektroninio parašo panaudojimu:

1. nuo 2008 m. sausio 1 d. SODRA iš draudėjų priima elektroninius socialinio draudimo pranešimus, pasirašytus saugiu elektroniniu parašu, sukurtu saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintu galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu (dar vadinama – kvalifikuotas elektroninis parašas) (Elektroninė draudėjų aptarnavimo sistema – **EDAS**). Naudojantis šia sistema 2010 m. kovo mėn. 9 45% draudėjų informaciją apie 85% apdraustųjų pateikė elektroniniais dokumentais (2009 m. spalio mėn. gauta apie 70 000 elektroninių dokumentų, 2010 m. sausio mėn. gauta apie 95 000 elektroninių dokumentų);

2. nuo 2009 m. spalio mėnesio SODRA iš Asmens sveikatos priežiūros įstaigų priima elektroninius nedarbingumo, nėštumo ir gimdymo atostogų pažymėjimus, gydytojų pasirašytus kvalifikuotu elektroniniu parašu (Elektroninė nedarbingumo pažymėjimų ir nėštumo bei gimdymo atostogų pažymėjimų tvarkymo sistema – **EPTS**);

3. nuo 2010 m. sausio 1 d. SODRA iš gyventojų priima elektroninius prašymus, pasirašytus kvalifikuotu elektroniniu parašu (Elektroninė gyventojų aptarnavimo sistema – **EGAS**).

Visi per nurodytas sistemas gauti elektroniniu parašu pasirašyti dokumentai yra automatiškai registruojami ir rengiami ilgalaikiam saugojimui Dokumentų valdymo sistemoje.

Papildomai SODRA, remdamasi Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 3 dalimi, įtvirtinančia elektroninio parašo teisinę galią esant parašų naudotojų tarpusavio susitarimui, su pensijų kaupimo bendrovėmis keičiasi informacija apie sudaromas pensijų kaupimo sutartis.

Valstybės įmonė Registrų centras teikia šias paslaugas, susijusias su elektroninio parašo panaudojimu:

1. Nekilnojamo turto sandorių viešąją elektroninę paslaugą (NETSVEP) – operacijų su nekilnojamu turto registravimo sistema;

2. Kadastrinių matavimų braižymas interneto naršykle ir kadastrinių bylų pateikimas bei derinimas elektroniniu būdu, naudojant kvalifikuotą elektroninį parašą;

3. Individualių įmonių steigimas elektroniniu būdu, naudojant kvalifikuotą elektroninį parašą.

Planuojama artimiausiu metu teikti ir daugiau elektroninių paslaugų, susijusių su elektroninio parašo panaudojimu (uždarųjų akcinių bendrovių steigimas, akcininkų sąrašų teikimas, duomenų apie pasikeitimus teikimas, kitų juridinių asmenų formų steigimas).

Viešoji įstaiga Centrinė projektų valdymo agentūra (toliau – CPVA), vykdydama Centrinės perkančiosios organizacijos (toliau – CPO) funkcijas, yra sudariusi preliminarįsias sutartis (pagal Viešųjų pirkimų įstatymą) su tiekėjais dėl prekių ir paslaugų pardavimų vykdymo naudojantis elektroniniu katalogu CPO.lt™ (www.cpo.lt). Vadovaujantis preliminarųjų sutarčių sąlygomis, CPO elektroninio katalogo CPO.lt™ vartotojams (Teikėjams) teikiant atnaujintus pasiūlymus, reikalaujama naudoti saugų elektroninį parašą, sukurtą saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintą galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu (teikiamas dokumentas turi būti pasirašytas kvalifikuotu elektroniniu parašu).

Viešųjų pirkimų tarnyba palaiko ir administruoja Centrinę viešųjų pirkimų informacinę sistemą, kuri suteikia galimybes visoms perkančiosioms organizacijoms vykdyti elektroninius pirkimus, o tiekėjams dalyvauti tokiuose pirkimuose. Ši sistema suteikia priemones elektroniniu būdu 10 skelbti pirkimo sąlygas, gauti tiekėjų pasiūlymus, bendrauti su tiekėjais, atplėšti pasiūlymų vokus, palyginti pateiktus pasiūlymus ir kitas funkcijas, reikalingas vykdant elektroninius viešuosius pirkimus. Sistema naudoja ir elektroninio parašo funkcionalumą.

Muitinės departamentas priima elektroniniu parašu pasirašytas deklaracijas (Elektroninė tranzito deklaracija – Verslininko modulis).

Lietuvos archyvų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Lietuvos archyvų departamentas), įgyvendindamas ES struktūrinės paramos lėšomis finansuojamą projektą „Elektroninio archyvo infrastruktūros sukūrimas“, planuoja sukurti ilgalaikio ir nuolatinio saugojimo elektroninio archyvo informacinę sistemą, skirtą elektroniniams dokumentams saugoti, užtikrinančią laisvą ir nemokamą prieigą prie sistemoje saugomų dokumentų ir informacijos apie juos. Šiuo projektu taip pat planuojama sukurti laisvai platinamas elektroninio dokumento formavimo ir tikrinimo priemones, atitinkančias ADOC specifikacijos reikalavimus. Šios priemonės bus prieinamos visiems naudotojams ir skirtos naudoti pagal funkcinę paskirtį be jokių apribojimų.

Metrologijos tarnyba numato teikti elektroninių laiko žymų paslaugas. Planuojama, kad tokias paslaugas galėtų teikti Laiko etalono laboratorija. Šiuo metu Laiko etalono laboratorija teikia bandomąsias elektroninių laiko žymų paslaugas, kuriose naudojami „BALTICTIME" TSA sistemos išduoti sertifikatai.

Ministro Pirmininko tarnyba eksploatuoja vidinę leidimų įeiti į pastatą užsakymo sistemą, kurioje naudojamas elektroninis parašas.

Lietuvos banke elektroninio sertifikavimo sistema veikia nuo 2002 m. Ši sistema yra uždara, todėl, remiantis Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 3 dalimi, vadovaujamosi sutartimis paremta sertifikavimo strategija. Sertifikavimo sistema skirta Lietuvos banko informacinėms sistemoms, kuriose naudojamas elektroninis parašas, aptarnauti. Informacinių sistemų vartotojams identifikuoti naudojami sertifikatai, įrašyti lustinėse kortelėse, USB raktuose, sertifikato savininko naršyklėse.

AB „Swedbank“ teikia internetinės ir telefoninės bankininkystės paslaugas vadovaudamasis Elektroninio parašo įstatymu (kvalifikuotu sertifikatu patvirtintas elektroninis parašas naudojamas teikiamose internetinės bankininkystės paslaugose). Šiuo metu naudojami tik UAB „Omnitel“ išduodami Estijos sertifikavimo paslaugų teikėjo AS „Sertifitseerimiskeskus“ sudaryti sertifikatai.

AB Ūkio bankas teikia elektroninės bankininkystės paslaugas vadovaudamasis Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymu (elektroninis parašas yra naudojamas patvirtinti mokėjimo operacijas elektroninėje bankininkystėje).

AB „DnB NORD“ teikia internetinės bankininkystės paslaugas vadovaudamasis Elektroninio parašo įstatymu (klientai gali pasirašyti dokumentus mobiliuoju elektroniniu parašu). Sudaryta galimybė banko akcininkams pateikti elektroniniu parašu patvirtintus įgaliojimus dėl dalyvavimo akcininkų susirinkimuose.

11

UAB „Omnitel“ registruoja asmenis Estijos kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo AS „Sertifitseerimiskeskus“ ir Lietuvos kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo VĮ Registrų centras sertifikatams gauti. UAB „Omnitel“ savo klientams, naudojantiems elektroninį parašą, siūlo naudoti mobiliųjų telefonų SIM korteles.

Tarptautinės informacinių technologijų kompanijos Microsoft ir Adobe pateikė produktus, leidžiančius vartotojams kurti elektrinius dokumentus ir elektrinius parašus jų jau turimomis priemonėmis (Office 2010 ir Adobe Reader). Tobulinant reikalavimus elektriniu parašu pasirašytiems elektriniams dokumentams, reikėtų įvertinti ir šių tarptautinių kompanijų vykdomas iniciatyvas.

Apibendrinant valstybės institucijų ir verslo įmonių vykdomus projektus, galima teigti, kad elektrinių paslaugų, paremtų elektrinio parašo technologija, pasiūla didėja, tačiau išbaigtų kritinių paslaugų, skatinančių masinį elektrinio parašo naudojimą, šiuo metu dar nėra daug.

ELEKTRONINĖS DEMOKRATIJOS STIPRINIMAS ŠIAULIŲ MIESTE IR REGIONE

Projekto tikslas – Šiaulių miesto ir regiono elektroninės demokratijos sistemos įgyvendinimas, stiprinant savivaldybių veiklos skaidrumą, efektyvumą ir visuomenės bendruomeniškumą.

Projekto metu planuojama įgyvendinti rengiamų ir priimamų teisės aktų perkėlimą į elektroninę terpę, jų aktualizavimą ir pateikimą administracijų internetiniuose tinklalapiuose, užtikrinant patogų paieškos mechanizmą. Teisės aktų publikavimo sistema taip pat bus pritaikyta rengiamų sprendimų projektų publikavimui, užtikrinant tiesiogines sąsajas su įstaigų dokumentų valdymo sistemomis. Bus sudarytos sąlygos transliuoti Savivaldos tarybų posėdžius, užtikrinant galimybę gyventojams susipažinti su sprendimų priėmimo eiga ir regiono politikų darbo procesu, sudarytos galimybės balsavimų rezultatus pateikti savivaldybių tinklalapiuose realiu laiku, iškart po balsavimo. Projekto tikslinė grupė – savivaldybių politikai, tarnautojai, bendruomenių nariai. Elektroninės demokratijos priemonės suteiks papildomas galimybes gyventojams reikšti nuomonę įvairiais savivaldybės gyvenimo klausimais, teikti pastabas dėl vietos valdžios institucijų rengiamų teisės aktų, susipažinti su aktualia, operatyvia ir lengvai pasiekiamą informacija apie vietos valdžios institucijų rengiamus ir priimtus sprendimus, diskutuoti, keisti nuomonėmis. Įgyvendinus projektą bus paremtos 7 savivaldybių darbo procesų viešinimo elektroninėje terpėje įgyvendinimo paslaugos: 7 savivaldybėse atnaujintos internetinės svetainės pagal galiojančius teisės aktus, įdiegiant e-informavimo, e-prenumeratos, e-forumo, e-skundų, e-iniciatyvų, e-apklausų, e-prašymų modulius; atnaujintos ar sukurtos 7 savivaldybių Tarybų posėdžių transliavimo ir priimtų sprendimų pateikimo interneto svetainėse sistemos. Įdiegtų paslaugų pagalba bus atliekamos apklausos, kad įvertinti kaip siekiamas rezultatų rodiklis (70 %).

ES struktūrinė parama 2007-2013 metams.

Įgyvendinus Projektą, bus pasiekti rezultatai:

- sukurta ir įgyvendinta elektroninės demokratijos sistema Šiaulių regionui.
- įdiegti elektroninės demokratijos moduliai (priemonės), atitinkantys kiekvienos savivaldybės poreikius;
- įsigyta Šiaulių regiono elektroninės demokratijos sistemos funkcionavimui reikalinga
- techninė įranga;
- atnaujintos Savivaldybių interneto svetainės (su galimybe Savivaldybėms viešinti, o gyventojams įtakoti sprendimų priėmimo procesą, visuomenei įsitraukti į demokratijos stiprinimo veiksmus);
- įgyvendintos visuomenės informavimo ir Projekto bei sukurtų elektroninių paslaugų viešinimo priemonės.

Projekto įgyvendinimo planuojamas laikotarpis – 2010 m. birželio mėn.–2012 m. kovo mėn.

Preliminari projekto vertė – apie 2,1 mln. Lt.

Pareiškėjas – biudžetinė įstaiga Šiaulių miesto savivaldybės administracija.

Projekto partneriai: Akmenės, rajono savivaldybė, Joniškio raj. savivaldybė, Kelmės raj. savivaldybė, Pakruojo raj. savivaldybė, Radviliškio raj. savivaldybė, Šiaulių raj. Savivaldybė. Projektui įgyvendinti lėšų siekiama gauti pagal 2007–2013 m. Ekonomikos augimo veiksmų programos 3 prioriteto „Informacinė visuomenė visiems“ priemonę Nr. VPK-3.1-IVPK-05-R „Elektroninė demokratija: regionai“. Tikimasi, kad projekto įgyvendinimas sudarys sąlygas modernizuoti Savivaldybių lygmens viešojo administravimo sistemas, aktyvinti Šiaulių regiono savivaldybių ir jos gyventojų sąveiką, didinti Savivaldybių veiklos skaidrumą, užtikrinti gyventojams aktualios informacijos prieinamumą, stiprinti visuomenės bendruomeniškumą.

Šaltinis:

http://www.esparama.lt/20072013/lt/gaires/priemones/priemone/projektai?pro_id=22400&priem_id=000bdd5380003d9f&sparams=2442&pgsz=10

**ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS
2010 – 2012 METŲ STRATEGINIO VEIKLOS PLANO VYKDYMO ATASKAITA**

**2010 – 2012 (PRIORITETAI 01 PATRAUKLI VERSLUI, UŽSIENIO INVESTICIJOMS APLINKA; 03 PAŽANGI, APSIŠVIETUSI IR SVEIKA RAJONO
BENDRUOMENĖ)**

Prioritetas/ tikslas/ uždaviniai/ priemonės	Atsakingi už įgyvendinimą	Rezultatas	Įgyvendinimo laikotarpis, metai	Planuotas lėšų poreikis 2010 metams, Lt		Faktinis lėšų poreikis 2010		Pasiektas rezultatas
				Savivaldybės lėšos	Kiti šaltiniai	Savivaldybės lėšos	Kiti šaltiniai	
1	2	3	4	5	6	7	8	
01								
PATRAUKLI VERSLUI, UŽSIENIO INVESTICIJOMS APLINKA								
1.4.2.2. Informacinė visuomenė visiems: elektroninės valdžios paslaugos (E-valdžia)	Informatikos skyrius, Architektūros skyrius	Parengiamieji darbai (administracinių, žmoniškųjų ir finansinių išteklių planavimas)	2010	–	–	–	–	Projektas buvo parengtas kartu su ŠAVA. Tolesnis šio projekto teikimas ir įgyvendinimas priklausys ar bus skirtos ES lėšos.
		Igyvendintas reg. projektas „Elektroninių paslaugų kūrimas panaudojant regiono geografinę informaciją ir demokratijos didinimas teritorijų planavimo srityje“- įdiegta sistema „E – valdžia“	2011 – 2012	–	–	–	–	–
1.4.2.3. Informacinė visuomenė visiems: interaktyvios viešosios paslaugos „E-demokratija“	Informatikos skyrius	Parengiamieji darbai. Įdiegta sistema „E demokratija“	2010 – 2012	–	–			Pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Šiaulių apskrities savivaldybėmis. Projekto veiklas koordinuoja Šiaulių miesto savivaldybės administracija.

1.4.2.8. Rengti ir vykdyti partnerio teisėmis kartu su Latvijos Respublikos Kekava savivaldybe projektą „Kekava ir Šiaulių rajono savivaldybių valdymo efektyvumo tobulinimas ir bendradarbiavimo abipus sienos plėtojimas, tobulinant paslaugų prieinamumą ir skatinant vienodą ir nuoseklią regioninę plėtrą“	Informatikos skyrius	Igyvendintas esamos dokumentų valdymo sistemos (DVS) Šiaulių rajono savivaldybėje patobulinimas, įdiegiant techninius sprendimus naudoti elektroninio parašo technologiją. Parengta e–valdžios/e–paslaugų plėtros koncepcija	2010 – 2012	20 441	115 833	19 471	110 337	Igyvendintas esamos dokumentų valdymo sistemos (DVS) Šiaulių rajono savivaldybėje patobulinimas, įdiegiant techninius sprendimus naudoti elektroninio parašo technologiją. Parengta e–valdžios/e–paslaugų plėtros koncepcija. Atnaujinta E-paslaugų teikimo informacinė sistema.
03 PAŽANGI, APSIŠVIETUSI IR SVEIKA RAJONO BENDRUOMENĖ								
3.1. Tikslas. Skatinti žinių visuomenės formavimąsi.								
3.1.2. Uždavinys. Formuoti nuolatinio mokymosi ir kvalifikacijos kėlimo sistemą.								
Priemonės:								
3.1.2.1. Atlikti suaugusiųjų mokymo poreikio analizę	Švietimo centras, seniūnijos	Atliktas tyrimas	2010	–	–	–	–	Laukiama skelbiamo projektinio konkurso 2011 metais
3.1.2.2. Šiaulių rajono gyventojų kompetencijos kompiuterinio raštingumo srityje didinimas	Švietimo centras	Parengti ir įgyvendinti 3 projektai Apmokyta suaugusiųjų (skaičius)	2010 – 2012	–	Klaustytojo lėšos	–	–	Igyvendinti 2 projektai po 40 val., apmokyta 25 asmenys
3.1.2.4. Pažangių mokymosi metodų diegimo inicijavimas, rėmimas, plėtojimas bei integravimas į bendrą rajono programą „Mokymasis visą gyvenimą“	Švietimo centras	Dalyvavimas projekte „Besimokančių mokyklų tinklai“ 4 seminarai	2010 – 2012	Biudžeto kvalif. tobulinimo lėšos/Moksleivio krepšelio lėšos	–	–	–	Organizuoti 4 seminarai, dalyvavo 97 klausytojai
3.1.3. Uždavinys. Skatinti informacinių technologijų naudojimą seniūnijose ir kaimiškose vietovėse.								
Priemonės:								
3.1.3.1. Atlikti Savivaldybei pavaldžių įstaigų (švietimo,	Informatikos skyrius	Parengtas įstaigų kompiuterizavimo planas /Vykdomas kartu su 1.4.2.8	2010 – 2012	–	–	–	–	Parengta e–valdžios/e–paslaugų plėtros koncepcija .

socialinių paslaugų, sveikatos įstaigos, bibliotekos, kultūros centrai, muziejai ir kt.) kompiuterizavimo poreikio analizę ir parengti šių įstaigų kompiuterizavimo planą		priemonė/						
3.1.3.2. Kompiuterizavimo plane numatytose įstaigose, seniūnijose ir kaimiškose vietovėse įrengti prieigas prie interneto (RAIN-2)	Informatikos skyrius, Kultūros centras, Socialinės paramos skyrius, Socialinių paslaugų centras, seniūnijos ir kiti subjektai	Įrengtos 9 prieigos prie interneto Kultūros centro filialuose, mokyklose	2010 – 2012	8 000	–	–	–	Priemonė baigta vykdyti 2009 metais
3.1.3.3. Šiaulių rajono viešosios bibliotekos filialų darbo aplinkos ir VIPT modernizacija ir (ar) įrengimas	Kultūros skyrius Viešoji biblioteka	Išplėsti ir (ar) įrengti bei modernizuoti taškai-12 VIPT-Bazilijonų, Bridų, Drąsučių, Gilvyčių, Kužių, Meškuičių, Micaičių, Naisių, Paežerių, Raudėnų, Šiupelių, Žadžiūnų filialuose (baldai, interneto mokestis, elektros instaliacija, priešgaisrinė-apsauginė signalizacija)	2010 – 2012	19 500	–	2 000	95 735	Įrengti VIPT : Bridų ir Naisių filialuose. Modernizuoti VIPT: Kužių, Meškuičių, Raudėnų filialuose 95 735 Lt – Projekto „Bibliotekos pažangai“ lėšos
3.1.3.4. Informuoti rajono gyventojus apie galimybes naudotis e-paslaugomis	Informacijos tarnyba, seniūnijos, Informatikos skyrius	Nuolatinė informavimo veikla	2010 – 2012	–	–	–	–	Vykdanč 1.4.2.8 priemonę parengta 700 vnt. lankstinukų. Vykdoma nuolatinė informacijos sklaida masinės komunikacijos priemonėse.
<i>3.1.4. Uždavinių. Ugdyti aktyvią ir pilietišką visuomenę.</i>								
<i>Priemonės:</i>								
3.1.4.6. Inicijuoti ir įgyvendinti projektus, formuojančius pažangaus mąstymo asmenybes, rajone	Švietimo centras	Parengti ir įgyvendinti 3 projektai	2010 – 2012	–	Projektinė veiklos lėšos	–	2 000	Įgyvendintas 1 projektas „Veiksma diena savivaldybėje“. Dalyvavo 97 dalyviai

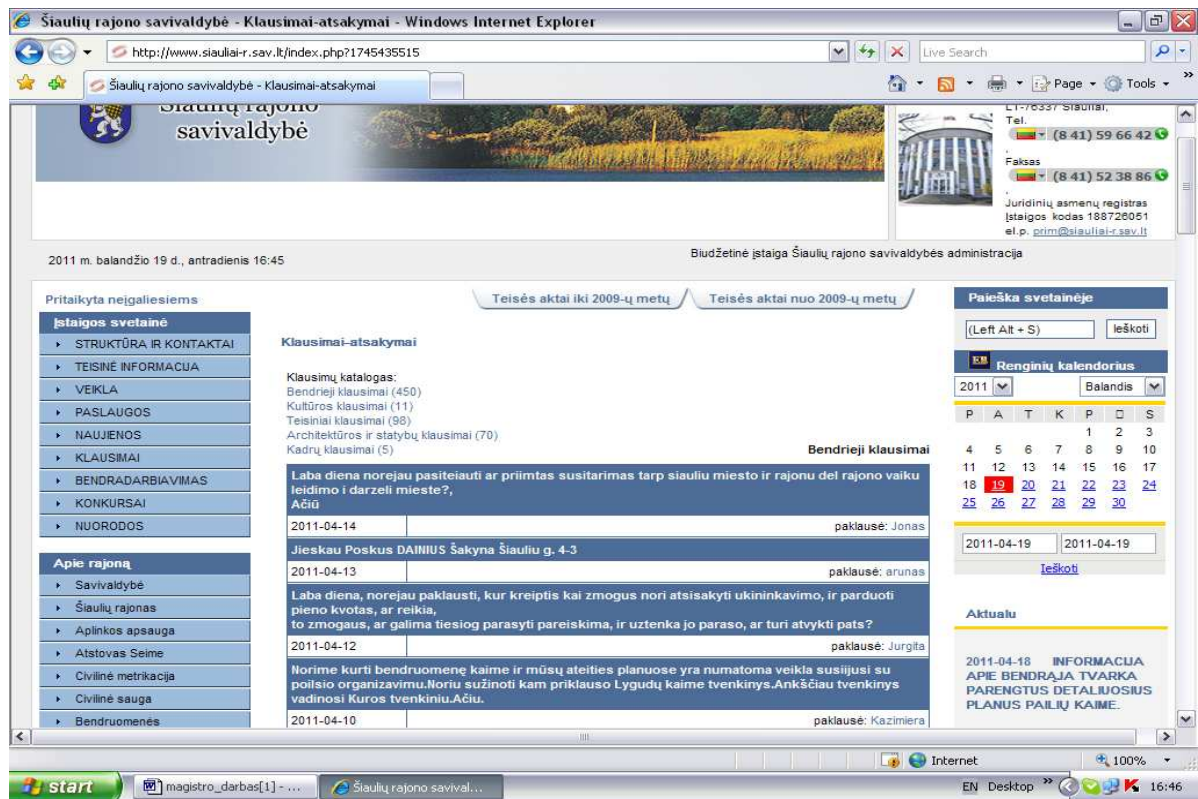

Kaimiškųjų vietovių informacinių technologijų plačiajuostis tinklas

Informacinės technologijos - žmonių gerovei

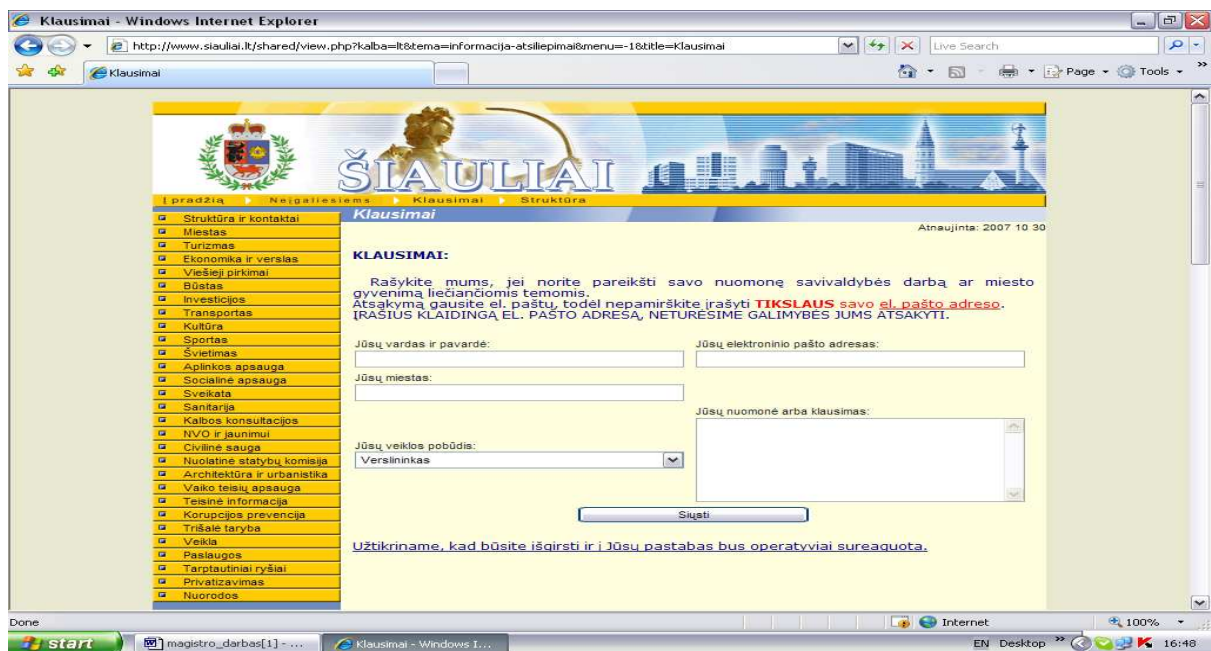

Susisiekimo ministerijos įgyvendinamas plačiajuosčio ryšio plėtros projektas RAIN papuolė tarp geriausių Europos šalių vykdomų planų. Šis Lietuvos kaimiškųjų vietovių informacinių technologijų tinklas ES ekspertų atrinktas iš 163 pateiktų programų demonstruoti perspektyvių Europos Sąjungoje vykdomų projektų parodoje. Šaltinis: <http://www.transp.lt/lt/naujienos/7848>.

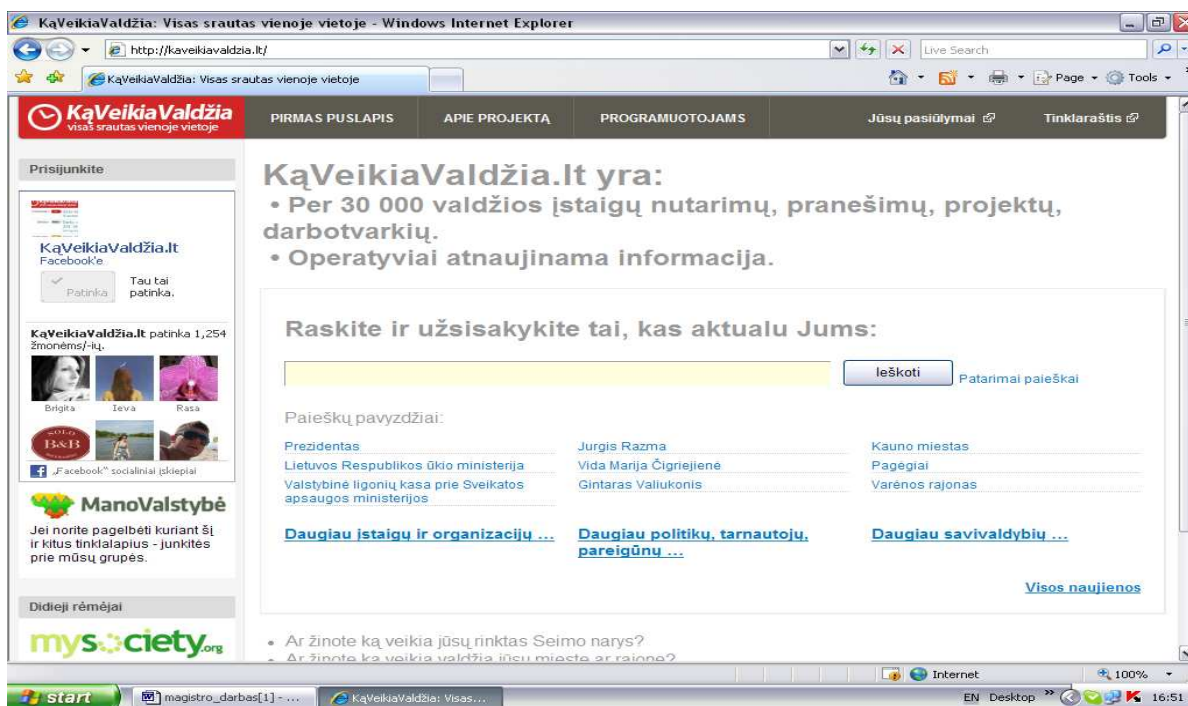
<http://www.siauliai-r.sav.lt/index.php?1745435515>

Šiaulių miesto savivaldybės internetinė svetainė

<http://www.siauliai.lt/shared/view.php?kalba=lt&tema=informacija-atsiliepimai&menu=-1&title=Klausimai>

Projekto Kąveikiavaldžia internetinė svetainė

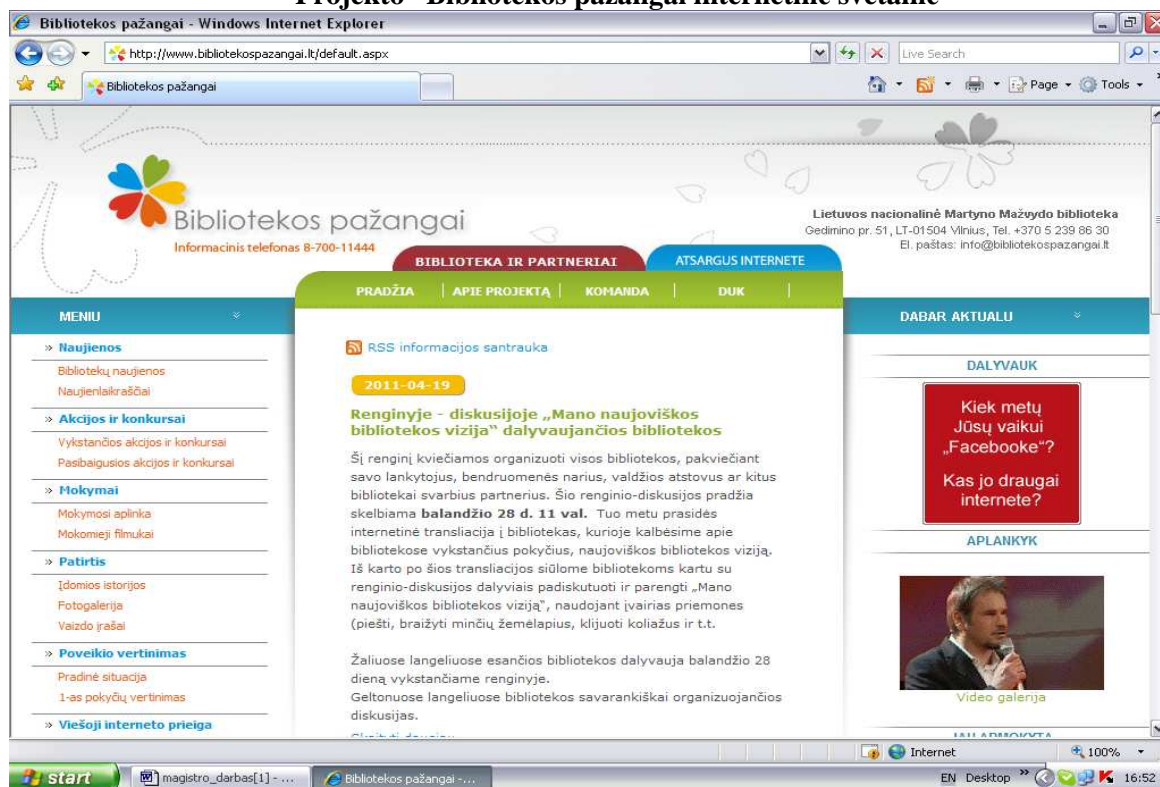
<http://kaveikiavaldzia.lt/>

Pilietinio judėjimo „Aš Lietuvai“ internetinė svetainė

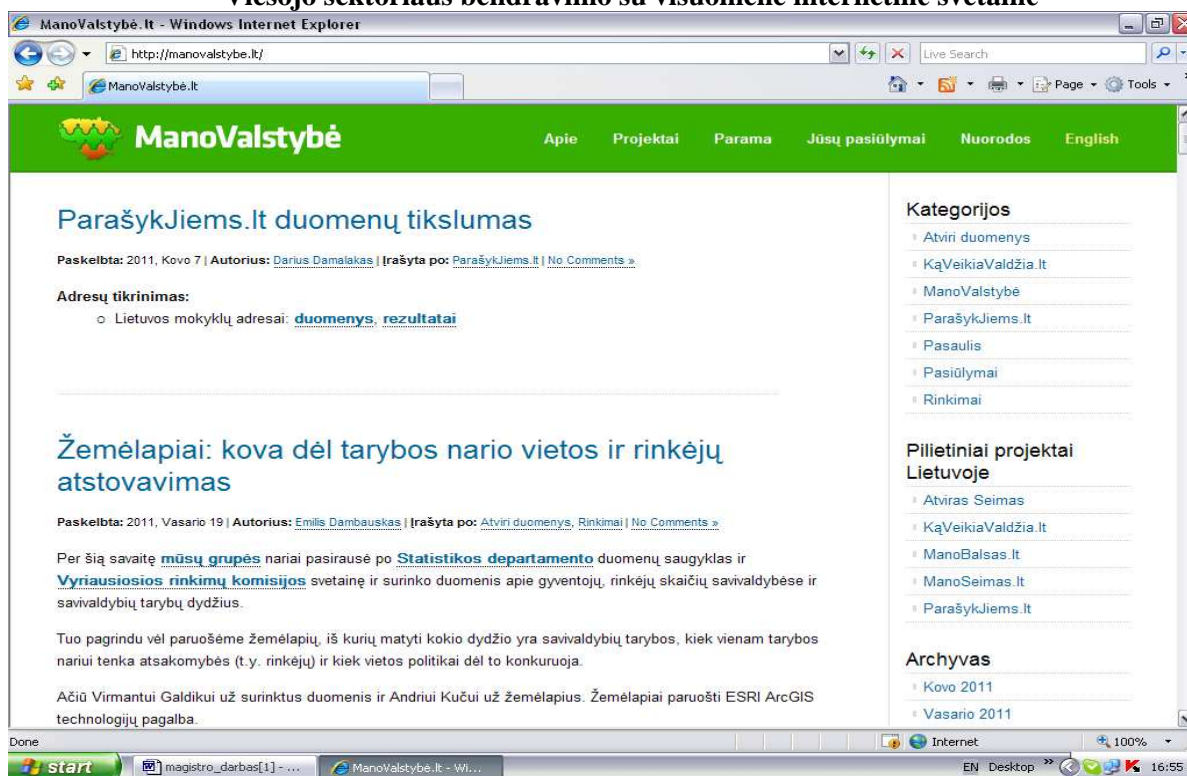
<http://www.aslietuvai.org/lt/naujienos>

Projekto "Bibliotekos pažangai internetinė svetainė"

<http://www.bibliotekospazangai.lt/default.aspx>

Viešojo sektoriaus bendravimo su visuomene internetinė svetainė

<http://manovalstybe.lt>